

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ ЧАСОПИС

МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

UDK 343+351.74./75(05)
YU ISSN 0409-2953

БЕОГРАД
Година LXI

3
2019

„БЕЗБЕДНОСТ“

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије

УРЕДНИШТВО

Доц. др Божидар Оташевић, доцент Криминалистичко-полицијског универзитета,
проф. др Милицевић Доротеја, редовни професор Факултета спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду,
Доц. др Ивана Бодрожић, доцент Криминалистичко-полицијског универзитета,
Проф. др Тијана Шурлан, судија Уставног суда Републике Србије,
Проф. др Бојан Милисављевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду,
Проф. др Миле Шикман, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бања Луци, начелник Управе за полицијску обуку, Министарство унутрашњих послова Републике Српске,
Проф. др Младен Милошевић, ванредни професор Факултета безбедности Универзитета у Београду,
Катарина Томашевић, помоћник министра, начелник Сектора за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Слободан Малешин, помоћник директора полиције, Дирекција полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Жељко Бркић, начелник Центра за полицијску обуку, Сектор за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Жељко Нинчић, начелник Одељења за оперативну полицијске вештине и опремање полиције, Управа полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Наташа Радосављевић-Стевановић, начелник Одељења за физичко-хемијска и токсиколошка вештачења, Национални центар за криминалистичку форензику, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др Владимир Шебек, шеф Одсека за борбу против корупције, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Илија Рацић, главни координатор I, Дирекција полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Марина Васић, главни службеник за управљање каријером запослених, Одељење за развој запослених и организације, Сектор за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Главни и одговорни уредник

Доц. др Божидар Оташевић

УРЕДНИК

Јасмина Владисављевић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Јасмина Милетић

ЛЕКТОР ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Весна Анђелић-Николенцић

АДРЕСА УРЕДНИШТВА:

Булевар Зорана Ђинђића 104
011/3148-734, 3148-739, e-mail: upobr@mup.gov.rs

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТА ГОДИШЊЕ

(тираж: 800 примерака)

ШТАМПА: Комазец,

Краља Петра I, бб, Инђија

PDF верзија часописа доступна је на адреси:

<http://www.mup.gov.rs/> публикације,

и архива бројева од 2000. до 2015. године доступна је на адреси:

<http://prezentacije.mup.gov.rs/upravzaobrazovanje/bezbednost.html>

САДРЖАЈ

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Бобан МИЛОЈКОВИЋ
Јован М. ПЕТРОВИЋ, МА **5** ГЕОПРОСТОРНА И ВРЕМЕНСКА ДИСТРИБУЦИЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА
РАЗБОЈНИШТВА НА ТЕРИТОРИЈИ ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ
У ЗРЕЊАНИНУ 2009–2018.
- Проф. др Борис КОРДИЋ
Др Лепа БАБИЋ **32** ОПАЖАЊА И РЕАКЦИЈЕ УЧЕНИКА НА ВИДЕО-НАДЗОР У
ОБРАЗОВНИМ УСТАНОВАМА
- Доц. др Жарко БРАКОВИЋ
Проф. др Божидар БАНОВИЋ **54** ЕФИКАСНОСТ НАДЛЕЖНИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА У ОТКРИВАЊУ
И ГОЊЕЊУ УЧИНИЛАЦА КРИВИЧНИХ ДЕЛА НАСИЛНИЧКОГ
ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Катарина ТОМАШЕВИЋ
Илија РАЦИЋ **82** РАД ПОЛИЦИЈЕ ЗАСНОВАН НА ПРИМЕНИ ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ
МОДЕЛА У РАЗВИЈЕНИМ ЗЕМЉАМА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА
ПОЛИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
- Проф. др Владимир ОБРАДОВИЋ
Ивана ЛЕЧОВСКИ-МИЛОЈКИЋ
Др Исидора ЉУМОВИЋ **101** ПРИМЕНА НОВОГ МОДЕЛА ОЦЕЊИВАЊА
ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА
- Проф. др Звонимир ИВАНОВИЋ
Проф. др Александар ЧУДАН **120** ГОВОР МРЖЊЕ, СЛУЧАЈЕВИ МИГРАНАТА – АНАЛИЗА
ПОСТОЈАЊА У СРПСКОМ ДИСКУРСУ
- Др Јасмина ГАЧИЋ
Др Марија МИЋОВИЋ **140** ПСИХОСОЦИЈАЛНА ПОМОЋ У КАТАСТРОФАМА
- Доц. др Саша М. МАРКОВИЋ **160** СТРАТЕШКО ОДЛУЧИВАЊЕ У ПОЛИЦИЈИ И ПРИМЕНА
ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ МОДЕЛА
- Проф. др Жаклина СПАЛЕВИЋ,
Милош АРСИЋ, МА **179** ПРЕГЛЕД ИСТРАЖНИХ РАДЊИ КАО АКТИВНОСТИ ПРИКУПЉАЊА
ДОКАЗА У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
- Милета МИЛАШИНОВИЋ **200** МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА И СМАЊЕЊЕ РИЗИКА ОД
ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА
- 220** РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У 2019. ГОДИНИ
- 223** РЕЦЕНЗЕНТИ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА У 2019. ГОДИНИ
- 226** УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

CONTENTS

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

- Prof. Boban MILOJKOVIĆ, PhD
Jovan M. PETROVIĆ, MA **5** GEO-SPATIAL AND TIME DISTRIBUTION OF CRIMINAL OFFENSES
IN THE ZRENJANIN POLICE OFFICE 2009-2018.
- Prof. Boris KORDIĆ, PhD
Lepa BABIĆ, PhD **32** OBSERVATIONS AND REACTIONS OF STUDENTS TO VIDEO
SURVEILLANCE IN SCHOOLS
- Assistant Prof. Žarko BRAKOVIĆ, PhD
Prof. Božidar BANOVIĆ, PhD **54** EFFICIENCY OF COMPETENT STATE AUTHORITIES IN DETECTING
AND APPROVING CRIMINAL REPORTS OF
VIOLENT PROPERTY CRIME

REVIEW PAPERS

- Katarina TOMAŠEVIĆ,
Ilija RACIĆ **82** INTELLIGENCE-LED POLICING MODEL AS A MANNER OF
POLICE MANAGEMENT IN DEVELOPED COUNTRIES,
WITH SPECIAL FOCUS ON POLICE IN THE REPUBLIC OF SERBIA
- Prof. Vladimir OBRADOVIĆ, PhD,
Ivana LEČOVSKI-MILOJKIĆ,
Isidora LJUMOVIĆ, PhD **101** APPLICATION OF A NEW MODEL OF
POLICE OFFICERS' EVALUATION
- Prof. Zvonimir IVANOVIĆ, PhD
Prof. Aleksandar ČUDAN, PhD **120** HATE SPEECH IN MIGRANT-RELATED CASES – ANALYSIS
OF OCCURENCE IN SERBIAN DISCOURSE
- Jasmina GAČIĆ, PhD,
Marija MIĆOVIĆ, PhD **140** PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE IN DISASTERS
- Assistant Prof. Saša M. MARKOVIĆ, PhD **160** STRATEGIC DECISION-MAKING IN THE POLICE AND
CONTEMPORARY MODELS OF CI-INTELLIGENCE COLLECTION
- Žaklina SPALEVIĆ, PhD
Miloš ARSIĆ, Msc **179** REVIEW OF SEARCH ACTION AS AN EVIDENCE-GATHERING
ACTIVITY IN CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF
THE REPUBLIC OF SERBIA
- Mileta MILAŠINOVIĆ **200** PUBLIC PERCEPTION OF PREPAREDNESS FOR BIOSPHERIC
DISASTERS CAUSED BY EPIDEMICS: IMPLICATIONS
FOR THE RISK MANAGEMENT PROCESS
- 220** PAPERS PUBLISHED IN 2019.
- 223** REVIEWERS OF THE PAPERS PUBLISHED IN 2019
- 226** INSTRUCTION FOR THE ASSOCIATES ABOUT
EDITING THE MANUSCRIPTS

Проф. др Бобан МИЛОЈКОВИЋ*

Криминалистичко-полицијски универзитет

Јован М. ПЕТРОВИЋ, МА**

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903005M

УДК: 343.91:351.746.2(497.11)

Оригинални научни рад

Примљено: 19. 9. 2019. године

Ревизија: 26. 9. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Геопросторна и временска дистрибуција кривичних дела разбојништва на територији Полицијске управе у Зрењанину 2009–2018.

***Апстракт:** Разбојништво представља једно од кривичних дела са високим степеном опасности по живот и тело оштећеног, а свакако најнасилније и најопасније из групе имовинских кривичних дела. Разбојништво представља деликт чији негативан утицај као и карактеристике учинилаца приморавају целокупан систем безбедности да против овог феномена делује проактивно. Једна од претпоставки успешног деловања полиције против наведеног деликта јесте геоинформациона (аналитичка) подршка одлучивању у планирању и организовању свакодневних безбедносних задатака. У вези с тим, у раду су презентоване могућности мапирања криминала уз ослонац на ГИС технологије као један од сегмената полицијско-обавештајног модела.*

У раду су презентовани резултати истраживања геопросторне и временске дистрибуције кривичног дела разбојништва на територији Полицијске управе у Зрењанину, који се огледају у идентификацији и анализи криминалних жаришта („хот-спотова“), анализи услова и узрока настанка третираног вида имовинског криминала, предвиђању његовог будућег извршења и долажењу до информација потребних за осмишљавање и примену најефикаснијих превентивних,

---

* boban.milojkovic@kpu.edu.rs

** jovan.mpetrovic@mup.gov.rs

проактивних и репресивних криминалистичких мера. Примена тако осмишљених мера нужно води ка ефективнијој и ефикаснијој употреби расположивих полицијских ресурса.

Кључне речи: *имовински деликти, обликовање криминалног понашања, геопростор, ГИС, криминално жариште, превентивно и проактивно поступање полиције.*

Увод

Целокупна људска делатност и компоненте природних појава одвијају се у геопростору као интеракцијском систему физичко-географских, социоекономских, политичко-географских компоненти, елемената, објеката, појава и процеса. Поред утицаја природе, научноистраживачког и производног стваралаштва човека, у геопростору се, нажалост, готово стално дешавају и деструктивне појаве као што су рат, елементарне непогоде, техничко-технолошки удеси, диверзије и катастрофе, насилнички акти организованог криминала и тероризма. То указује на чињеницу да човек геопростор непрекидно мења и прилагођава својим потребама, при чему се испољавају деструктивне појаве које ремете оптимални тренд развоја појава у геопростору, стално доприносећи процесу деградације његових компоненти и угрожавајући еколошке услове живота. Напред наведене чињенице указују на то да је познавање сопственог геопростора, стално праћење, истраживање и картографисање промена и појава на њему, као и процена и предвиђање појединих догађаја, неопходно за било коју активност човека, а нарочито за његово одбрамбено, безбедносно и заштитно организовање (Милојковић, 2005: 502).

Као вид деструктивне појаве у геопростору јављају се појавни облици имовинског криминала који као и насилнички криминал имају специфичан однос учиниоца, жртве/објекта и места извршења (Paulsen, Robinson, 2004; Ratcliffe, 2010). Наиме, код оба облика криминала пажња се усмерава на објашњење како геопростор (окружење) утиче на стварање прилике и доношење одлуке да се кривично дело изврши, тј. покушавају се утврдити обрасци понашања учиниоца и жртве/објекта у односу на геопростор где се они сусрећу (Боба, 2005: 59).

Један од појавних облика имовинског криминала јесу и разбојништва. Савремена разбојништва карактеришу прекомерна употреба силе, претња ватреним и хладним оружјем и често наношење тешких телесних повреда. Извршиоци разбојништва су окорели професионалци, вишеструки повратници, али и веома младе особе без сталног запослења и наркомани. Поред често великог износа прибављене користи, не изостају ни случајеви убиства приликом вршења разбојништва (Ђорђевић, 2016). Што се тиче профила разбојника, код нас се углавном јављају мушкарци примитивног понашања, млађе и средње животне доби, основног или средњег образовања. Организоване учиниоце карактеришу висока специјализација, удруживање и развијање сопственог модуса операнди. Млађе извршиоце карактерише коришћење савремених техничких средстава и помагала, као и истрајност и одлучност у примени силе несразмерне опасности која им може претити. Затим, ту је и врло изражен рецидивизам, где се извршиоци након издржане казне затвора враћају старом занату, а у затвору усавршавају постојеће методе и уче нове. Задњих година у свету је приметна тенденција повећања учествовања жена у разбојништвима и другим кривичним делима имовинског криминалитета (Матијевић, 2008: 174), а има случајева да су кладионичари и коцкари разбојници (Матијевић, 2013: 28).

Стога је долажење до одговора на питање зашто одређена лица постају учиниоци разбојништва, које су математичке, физичке, друштвене и географске карактеристике места извршења кривичног дела, како и зашто су се учинилац и жртва нашли у конкретном месту (делу микрогеопростора)¹, шта је учиниоца навело да изабере одређену жртву (мету/објекат), зашто је кривично дело извршено управо на том а не на неком другом месту и сл., кључно за ефективно и ефикасно спречавање и

---

¹„Место“ као одређена тачка у микрогеопростору важно је како због кривичноправног и кривичнопроцесног тако и због криминалистичко-тактичког и оперативно-аналитичког значаја. Место и његово тачно одређење у x , y , z координатном систему важан је елемент у кривичном праву због одређивања тачне локације извршења кривичног дела, места где је наступила последица, места пребивалишта оштећеног, места проналаска предмета и трагова, вероватног места пребивалишта учиниоца, геопросторног важења кривичног права, месне надлежности тужилаштва и судова.

сузбијање разбојништва као појавног облика имовинског криминала.

Чињеница да се криминал концентрише на мањем броју локација и да су те концентрације стабилне током времена садржи значајан криминалистичко-превентивни потенцијал за реаговање. У исто време, неспорна је и чињеница да се криминал концентрише и код одређеног броја извршилаца (повратници, професионални извршиоци). Проучавање односа учесталости вршења кривичних дела на појединим локацијама у геопростору (поврат локације), с једне стране, у односу на поједина лица (поврат преступника), с друге стране, води закључку да је груписање кривичних дела на одређеним местима много интензивније и предвидљивије него што је то случај са концентрацијом код појединачних преступника (повратника) (Милић, 2019: 138).

Извршење кривичног дела подразумева постојање погодних прилика, при чему оне током времена нити су константне нити су подједнако дистрибуиране у геопростору. Самим тим, кривична дела се на одређеним местима манифестују у већем обиму у односу на њихово окружење, тј. на њима је ризик од виктимизације већи него у околним подручјима. Такви геопростори се уобичајено означавају као *криминална жаришта* која представљају „мале групе (кластере) адреса са којих се учестало упућују позиви полицији поводом ‘тешких’ кривичних дела, односно значајан број позива упућених полицији који су иницирани вршењем ‘багателних’ кривичних дела“ (Sherman, Weisburd, 1995: 630). Шерман наводи још једну дефиницију жаришта, у којој каже да су то „места на којима се кривична дела манифестују са таквом учесталашћу, да су у високом степену предвидива у периоду од најмање годину дана“.

Постајање одређеног дела геопростора криминалним жариштем условљено је повећањем броја мета на њему, порастом броја преступника, као недостатком контроле (надзора органа безбедности и грађана) (Anthony, Clarke, 2014: 480; Sargin, Temurçin, 2010: 49). Често је реч о стицају сва три наведена елемента (Милић, 2019: 137–138), која су углавном својствена великим и високоурбанизованим агломерацијама (Горазд et al., 2007:44).

Одређени геопростор преступницима не мора бити атрактиван током целог дана, седам дана у недељи. Некада ће учестало вршење кривичних дела бити својство неког геопростора само у вечерњим часовима, некада само викендом и сл. То даље значи да криминално жариште, осим геопросторне (локација, изглед, величина), има и временску (темпоралну) компоненту, која се мора узети у обзир ако се тежи целовитом и потпуном разумевању динамике угроженог геопростора (Милић, 2014б: 57–75; Carter, Piza, 2017: 1).

Све до почетка деведесетих година 20. века полицијске стратегије европских земаља се нису систематично усмеравале на криминална жаришта и нису тежиле томе да се баве узроцима и условима који доводе до појачане криминалне активности на тим местима (све се сводило на повећање броја људи на рејону). Таква ситуација ће се променити с настанком концепта рада полиције на жариштима, који подразумева:

1. идентификацију места концентрације кривичних дела у геопростору;

2. откривање узрока и услова који продукују вршење кривичних дела;

3. усмеравање расположивих ресурса у циљу елиминисања прилика за њихово вршење (Милић, 2017: 18; Милић, 2015: 103; Милић, 2010: 315).

Чињеница да се на одређеном делу геопростора учестало манифестују кривична дела и други догађаји који нарушавају квалитет живота, даје оправдања да се расположиви ресурси усмере на тај геопростор и да се кроз истраживање узрока и услова њиховог манифестовања створе предуслови за њихово спречавање и сузбијање. Како се манифестације кривичних дела и других друштвено штетних догађаја не концентришу само геопросторно, сличан криминалистичко-стратешки значај имају и идентификација и усмеравање ресурса ка одређеним типовима криминала, на појединачне особе (нпр. лица која се у учестало јављају у улози жртве или извршиоца), односно конкретна материјална добра која су, за разлику од других, много чешће предмет криминалног понашања. Насупрот том концепту, данас се у домаћој полицијској пракси користи насумично патролирање – полицајци су ограничени сектором који патрола покрива те се

јединице полиције могу појавити на сваком месту, застрашити и одвратити потенцијалне учиниоце кривичних дела и ослободити грађане страха од криминала – или се на основу претходног искуства или интуиције старешина у патролним налозима полицијске јединице усмеравају на места која су „позната“ као она на којима може доћи до вршења кривичних дела. Такав начин рада је доста скуп и неефикасан. (Милић et al., 2017).

Из врло сложене проблематике односа геопростора, социјалних група и криминала, још средином 19. века настала је потреба за истраживањем које би објаснило како геопростор (окружење) утиче на стварање прилике и доношење одлуке да се изврши кривично дело, тј. покушавали су се утврдити обрасци понашања учиниоца и жртве/објекта у односу на геопростор на ком се они сусрећу (Боба, 2005: 59). Тако су поједини теоретичари из области криминологије животне средине, криминалистичке истражне анализе, истражне психологије и психолошког профилисања, криминалистичко-бихевиоралне аналитике и бихевиоралне анализе доказа, мапирања криминала и геопросторног профилисања, у фокус своје пажње ставили један од чиниоца нужних, довољних и делатних за настанак кривичног дела, док су други у фокус свог интересовања ставили интеракцију више чиниоца који утичу на обликовање криминалног понашања. Један део поменутих теоретичара потиче са западнобалканског геопростора и истражује повезаност обележја кривичног дела, специфичних обележја места извршења, као и начина извршења у геопросторном окружењу. Они указују да избор објекта напада од стране учиниоца није случајан, већ је најчешће узрокован неким психолошким и геопросторним карактеристикама (Милић, 2019; Бајић, Лајић, 2017; Ђурђевић et al., 2012; Коларевић et al., 2010; Ботурац, 2010; Рашић, 2010; Милић, 2010; Мартињац, 2009; Ђурђевић, 2009; Горазд et al., 2007; Матијевић, 2005; Симоновић, 2002). Заједнички научни став наведених теоретичара, који је и емпиријски проверен, јесте да је израда „геопсихолошког профила“ значајна подршка полицији у поступку откривања, при чему истичу да је у изради профила неопходно користити и савремене геоинформационе технологије.²

---

² Све наведено условило је пре десетак година у криминалистичким и полицијско-безбедносним наукама у српском геопростору настанак нових

Стога је неопходно да полиција предузме адекватне оперативно-тактичке мере и радње чији је циљ смањење атрактивности жаришта за вршење кривичних дела, тј. оне мере и радње којима ће, с једне стране, повећати формалну контролу (надгледање) предметног дела геопростора (нпр. интензивирање патролне делатности на одређеном рејону, акције појачане контроле, заседе), а с друге стране, утицати на измену његовог (физичког) окружења, тј. ситуационог контекста вршења кривичних дела (нпр. иницирање мера ситуационе превенције). Наведене активности производе одређене ефекте на потенцијална места извршења кривичних дела, било да се ради о тзв. ефекту премештања или ефекту растезања користи (Милић, 2010; Милић, 2012; Милић et al., 2017; Grant, Barnum, 2018).

Већа је вероватноћа да ће полицијско поступање на жаришту довести до смањења криминала на геопростору који је предмет полицијске интервенције него да ће доћи до премештања криминалне активности изван њега. Ако се жели да се максимизирају превентивни ефекти мера које полиција предузима на жаришту, потребно је да се пажљиво проучи интеракција различитих стратегија у различитим окружењима и последица које оне изазивају. То ће захтевати многобројна истраживања, а њихово делотворно спровођење подразумеваће висок степен сарадње научника и стручњака који раде у пракси. Имајући у виду корист која се може очекивати од полицијског рада на жариштима, улагања у истраживања у тој области чине се неопходним и оправданим (Милић, 2012а: 168).

У циљу унапређења полицијског поступања на спречавању и сузбијању имовинских деликата у Полицијској управи у Зрењанину (ПУ у Зрењанину), спроведено је истраживање геопросторне и временске дистрибуције разбојништва уз ослонац на геоинформационе технологије (Милић, 2015; Цветковић et al., 2014), с циљем да се идентификују места концентрације тог кривичног дела у геопростору (криминална жаришта,) открију узроци и услови који продукују вршење разбојништва и дефинишу правци усмеравања расположивих полицијских ресурса у циљу елиминисања прилика за њихово вршење.

наставно-научних дисциплина – *криминалистичког профилисања и мапирања криминала*, а од пре пар година и *криминалистичко-бихевиоралне аналитике*.

2. Материјал и методе

2.1. Узорак истраживања

Сагледавајући место извршења разбојништва са геотопографског аспекта, разликујемо разбојништва извршена у насељу и изван насеља. Разбојништва у насељу деле се на она извршена на улици, на трговима, у парковима и површинским пролазима испод изграђених објеката (пасажи), али у нивоу топографске површи, разбојништва извршена у објектима за становање (куће, викендице, станови и други објекти за становање), разбојништва извршена у објектима за обављање јавних и привредних функција (објекти органа државне власти и локалне самоуправе, пословни, трговачки, услужни, резиденцијални, и други објекти), као и разбојништва извршена у комбинованим објектима (стамбено-пословни, стамбено-услужни, пословно-услужни и др.), како на топографској површи тако и испод ње (подземни пролази испод градских саобраћајница, подземне гараже и др.). Разбојништва изван насеља могу бити извршена на лицима и у објектима који се крећу или се налазе на копненим и водним комуникацијама или поред њих, на вегетационим површинама и другим хетерогеним геопросторним целинама (национални паркови, паркови природе, резервати, спортско-рекреациони центри, излетишта), али и на издвојеним појединачним објектима изван насеља.

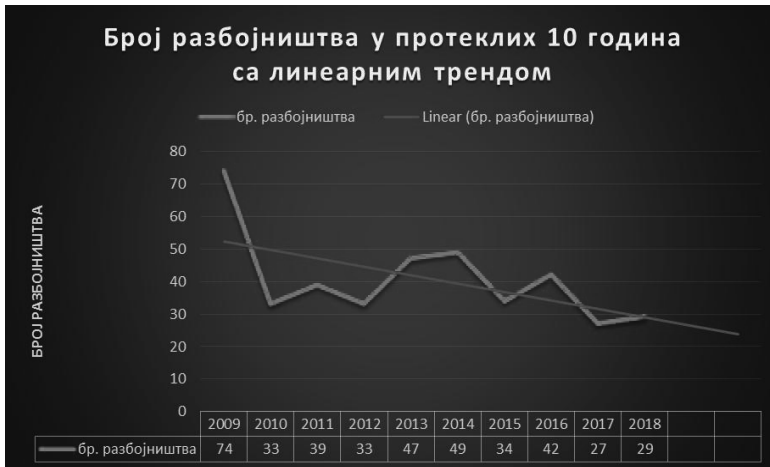
За потребе овог рада определили смо се за истраживање разбојништва извршена у пословним објектима и над физичким лицима. Истраживање је обухватило геопростор ПУ у Зрењанину³, а у оквиру њега само град Зрењанин. Временски обухват истраживања је десетогодишњи период од 2009. до 2018. године.

Број кривичних дела разбојништва на територији ПУ у Зрењанину за истраживани период је варирао, али према

---

³ Полицијска управа у Зрењанину надлежна је за обављање полицијских и других послова на територији општине Зрењанин, Нова Црња, Житиште, Сечањ и Нови Бечеј.

извршеној статистичкој анализи постоји линеарни тренд опадања броја извршених кривичних дела (графикон 1).

Графикон 1. – Број кривичних дела разбојништва на територији ППУ Зрењанин

ПУ у Зрењанину територијално је надлежна за Средњебанатски управни округ. Према попису из 2011. године има укупно 187.667 становника, а седиште округа је у граду Зрењанину који броји око 80.000 становника. С обзиром да је за анализирани период од укупно 407 кривичних дела 289 извршено у граду Зрењанину, оправдан је избор аутора да у њему истражи геопросторну и временску дистрибуцију кривичних дела разбојништва.

Наиме, на геопростору који покрива ПУ у Зрењанину, у периоду који је предмет истраживања извршено је укупно 407 кривичних дела разбојништва и то 353 свршена дела и 54 покушаја. Предмет нашег истраживања биће анализа геопросторне и временске дистрибуције на стратификованом узорку од 289 кривичних дела разбојништва извршена у граду Зрењанину. Из тако добијеног стратума намерним узорком одабрана су разбојништва на штету апотека, банака, бензинских пумпи, продавница, киоска брзе хране, казина, киоска, мењачница, пекара, пошта, златара, као и физичких лица.

2.2. Метод рада – обрада, геокодирање података и картографска визуализација

Након одабира узорка приступило се примени метода тематског картографског моделовања имовинског криминала (мапирања криминала) као дела картографског метода у истраживању геопростора (Милојковић, Јовановић, 2018), и то у ширем контексту анализе криминала уз примену геоинформационих технологија. Први корак у наведеној методи био је унос геопросторних података (геометријских и алфанумеричких) за потребе претходно конципиране базе података у софтверу *ArcGIS (ArcMap 10.0)*, а након тога њихова обрада. Било је потребно ручно сабрати податке за дати период, а затим тако добијене податке у писаној форми унифицирати и превести у формат *Microsoft Excel*. За свако кривично дело, осим података о његовој локацији (правоугле координате), унети су атрибутивни подаци о времену извршења, квалификацији дела, врсти и називу објекта напада, средству извршења, броју учинилаца, као и да ли је предметно кривично дело расветљено или не. Тако сређени подаци експортирани су у софтвер *ArcGIS*, што је омогућило даљи рад над базом, вршење простих и сложених упита. Све то омогућило је различите комбинације њиховог приказа и картографску визуализацију третиране тематике. На пример, могуће је вршити претрагу и моделовати картографску визуализацију по сваком од атрибута (нпр. приказати локације свих кривичних дела разбојништва која су извршена употребом хладног оружја, или локације кривичних дела разбојништва где су учествовала два или више лица, или пак комбиновањем два или више атрибута). Осим *атрибутних* претрага (селекција), алати ГИС-а омогућавају и *геопросторне* претраге (на пример, приказати све локације кривичних дела разбојништва које се налазе на 200 м од улица којима се креће јавни градски превоз и сл.). На крају, могуће је формирати тематску карту комбиновањем атрибутних и геопросторних претрага (на пример, издвојити кривична дела разбојништва у којима је коришћено ватрено оружје, а извршена су на локацијама које нису удаљене више од 500 м од објекта школа). Могућности креирања различитих графичких приказа и довођење у везу различитих објеката

предности су због којих се мапирање криминала данас не може замислити без примене ГИС технологије (Милић, 2015: 105).

Кривична дела разбојништва су ручно геокодирана на већ геореференцирану геотопографску основу града Зрењанина (ОДК 1 : 5000), на основу података из интерне базе кривичних пријава ПУ у Зрењанину, те се на тај начин добила тачна локација у X-Y координатном систему, што је предуслов за њихову анализу⁴ и картографску визуализацију.

2.3. Резултати и дискусија – идентификација и анализа криминалних жаришта

Након геокодирања кривичних дела разбојништва, најпре је извршена њихова картографска визуализација (слика 1).

---

⁴ Имајући у виду ограничења у овом истраживању, за добијање обухватнијих података потребно је користити напредне технике геопросторне статистичке анализе којом се долази до одговора на следећа питања: 1) како су догађаји дистрибуирани у геопростору? (одговором на ово питање дају се сумарни, дескриптивни показатељи геопросторне дистрибуције, укључујући центар дистрибуције, обим дисперзије дистрибуције, оријентацију дистрибуције и сл.); 2) какав геопросторни образац формира дистрибуција? 3) где се налази груписање догађаја? 4) какви су односи између две или више група догађаја и/или (атрибутних) вредности који их ближе описују? Више о томе: Милић, Н. (2015). Неке могућности анализе геопросторне дистрибуције кривичних дела у раду полиције. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 20(1): 99–117.

Слика 1. Тематска карта дистрибуције кривичних дела разбојништва на територији Града Зрењанина у периоду 2008–2019. године

На тематској карти могуће је уочити релативну правилност, тј. интензитет у груписању кривичног дела разбојништва.⁵ Такође, на тематској карти можемо уочити

⁵ За одређивање величине интензитета груписања и напредну анализу геопросторног обрасца дистрибуције конкретног кривичног дела потребно је накнадно израчунати вредност индекса најближег суседа, што превазилази

микролокације на којима је извршено више разбојништва, што може указати на постојање проблема и на геопростор на којем је потребно интензивирати активност полиције.

Логично је да дистрибуција кривичних дела није случајна, поготово када говоримо о кривичним делима разбојништва. Разбојништва у одређеној категорији објеката неће се вршити ако таквих објеката нема, па се са очекивањем може претпоставити да ће оваквих кривичних дела бити у оним деловима града где су такви објекти сконцентрисани (Smith, Bruce, 2008: 39). Имајући у виду да су се аутори определили за поједина дела разбојништва према горе наведеним критеријумима, извршили су њихову картографску визуализацију по објектима напада (слика 2). На карти се уочава концентрација разбојништва у захвату главне транзитне саобраћајнице града и уже градске зоне, што се може објаснити геопросторно-урбанистичким варијаблама обликовања криминала, што је у сагласности са тврдњама других аутора (Dutkowska, Leitner, 2017: 21; Xu et al., 2013: 1720; Argin, Temurçin, 2010: 73; Ratcliffe, 2010: 34; Gorazd et al., 2007: 44), али у одређеној мери и одсуством социјалне реакције (Anthony, Clarke, 2014: 480).

оквир овог рада. Више о томе: Милић, Н. (2015). Неке могућности анализе геопросторне дистрибуције кривичних дела у раду полиције. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 20(1): 111.

Слика 2. – Тематска карта кривичних дела разбојништва по објектима напада

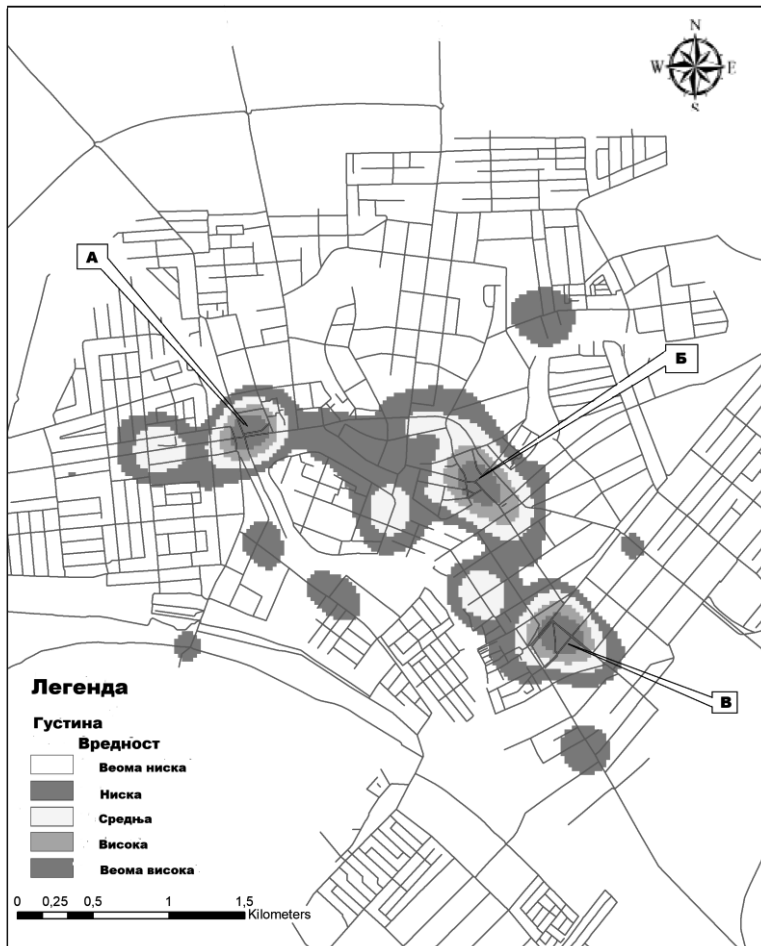
Након тога приступило се идентификацији и анализи криминалних жаришта у микрогеопростору (Милић, 2015: 111). Уочавање локација или геопростора жаришта могуће је на неколико начина. Аутори су се одлучили да таква места представе *тематском картом густине*. Наиме, поступак подразумева да се карта прекрије мрежом квадратних поља, а затим се сваком пољу

на карти додели одговарајућа вредност, у зависности од тога колико је поље удаљено од догађаја. Вредност добијају сва поља која се налазе у радијусу претраге (параметар који одређује корисник), а колика ће та вредност бити зависи од функције расподеле (кернел функције)⁶ која се користи у израчунавању (Милић, 2015: 112).

Сабирањем вредности сваког поља и њиховом графичком визуализацијом добија се тематска карта густине – криминалних жаришта (слика 3).

---

⁶ За потребе овог рада коришћена је кернел функција у оквиру могућности софтвера *ArcGIS*. За разлику од софтвера *ArcGIS*, софтвер *CrimeStat III* нуди могућност избора једне од више понуђених кернел функција.

Слика 3. – Тематска карта криминалних жаришта

Ако погледамо претходну тематску карту, можемо уочити три жаришта у граду, односно три дела геопростора града у којима се врши више кривичних дела него у њиховом окружењу. Уочавамо жаришта А „Испод надвожњака“, Б „Магистрала“ и В „4. јул“. Ближе карактеристике жаришта означене су у табели 3. Жариште Б представља део Булевара ослобођења који је једна од главних и најпрометнијих улица у граду. Иако је визуелно, на карти, представљено као кружно, то жариште је тзв. линијско жариште и пружа се дуж целог Булевара ослобођења. То је зато

што се при формирању карте густине користи кружни радијус претраге, али се визуелним прегледом картографског приказа дистрибуције разбојништва у датом геопростору примећује линијско жариште које се пружа све до улице Цара Душана.

Проблеме идентификације линеарних жаришта препознали су Ек и други који наводе да софтвери за мапирање који су доступни ширем кругу корисника омогућавају лако откривање појединачних локација или ширих области на којима се учестало врше кривична дела, али не и линеарна жаришта, и да обичне карте, на којима су симболом тачке означене локације кривичних дела, представљају најједноставнији начин откривања жаришта (Еск et al., 2005: 8).

Како бисмо превентивно деловали на извршиоца кривичног дела разбојништва, није довољно да само познајемо локације у граду која су одређена као жаришта. Евидентно је да се кривична дела не дешавају случајно, како у геопросторном тако ни у временском контексту. Потребно је знати, статистички, које је „право време“ у којем би патрола полиције требало да буде на „правом месту“ како би превентивно деловала на потенцијалне извршиоце кривичног дела. Такво време називамо „критично (жаришно) време“ (Милић, 2015: 113). Тако се даље долази до закључка да геопросторна и временска анализа не могу једна без друге, како би се проблем сагледао у целини. С друге стране, познавање временских карактеристика извршења појединих кривичних дела доприноси рационалнијем ангажовању расположивих ресурса полиције, као и њиховом ефикаснијем и ефективнијем распоређивању. С тим у вези, у табели 1 за свако жариште представљене су и његове временске карактеристике. Генерално гледано, свако жариште има критично време изражено даном у недељи и временским интервалом.

Ознака жаришта	Број кривичних дела	Површина (m ²)	Најугроженија појединачна локација	Критично (жаришно) време	
				Сат	Дан
А	15	48.152	физичко лице (10 разбојништва)	17–18	понеде-љак

Б	4	48.825	продајни објекат (2 разбојништва)	21–22	среда
В	13	56.869	киоск (6 разбојништва)	23–00; 5–6	субота

Табела 1. – *Карактеристике идентификованих жаришта*

За жариште **А** је карактеристично да су објекти напада (мете) физичка лица. То је условљено тим да се испод надвожњака не налази већи број објеката, да је тамо број људи (чувара) мали, као и да је геопростор слабо осветљен (погодна прилика). Испуњавањем тих услова троугла анализе теорије рутинских активности (Ђурђевић и др., 2012)⁷, ствара се погодна прилика за извршење кривичног дела.

Жариште **Б** је подразумева део магистрале који представља линијско жариште и на којем су сконцентрисани продајни објекти који се налазе уз пешачку стазу, у близини аутобуских стајалишта. Критично време је ноћ, пред крај радног времена продајних објеката, када на улицама има знатно мање људи неко преко дана.

Жариште **В**, лоцирано у насељу „4. јул“, карактеристично је по већем броју продајних објеката смештених у улици Др Лазе Костића, у којој доминирају киосци. Погодно је због лаког напуштања места догађаја, већег броја густо изграђених стамбених објеката и слабе осветљености насеља, па се извршиоци кривичних дела често одлучују да баш ту изврше разбојништво. Критично време је најчешће суботом у вечерњим и јутарњим часовима, када се у близини објеката напада налази мали број људи.

Када говоримо о временској (темпоралној) анализи кривичних дела разбојништва за истраживани геопростор, њу можемо посматрати на микроплану (у смислу критичних дана у недељи или критичног сата у току дана) или на макро плану, посматрајући календарска годишња доба или месец у години (табела 2). Када говоримо о разбојништвима, најкритичнији су

7 Више о теорији рутинских активности: Ђурђевић, З., Коларевић, Д., Ивановић, З., Милојковић, Б. (2012). *Криминалистичко профилисање*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд: 15–19.

зимски месеци, у којима се и примећује већи број извршених кривичних дела. Разлози за то су многобројни, а издвајају се два. Као годишње доба, зима је погодна за извршиоце кривичног дела разбојништва због лакшег маскирања. Често се користе шалови, фантомке и капе које прекривају већи део лица, а због карактеристика временских услова не изазивају пажњу код случајних пролазника. Тако маскираног извршиоца теже је идентификовати, а отежано је чак и описивање извршиоца и издвајање његових телесних карактеристика јер се због гардеробе не може утврдити какве је грађе извршилац. Такође, због хладноће се на јавним местима налази мањи број грађана, што погодује извршиоцима кривичних дела. Други разлог је такође у вези са временским приликама – извршиоци кривичних дела (велики проценат њих има основно или средње образовање) зими тешко долазе до новца, јер је минимизиран број сезонских послова, којих у летњем периоду има у изобиљу.

Месец у години	Број дела
Јануар	38
Фебруар	46
Март	26
Април	38
Мај	39
Јун	25
Јул	16
Август	27
Септембар	36
Октобар	36
Новембар	36
Децембар	44

Дан у недељи	број дела
понедељак	57
уторак	49
среда	65
четвртак	60
петак	60
субота	63
недеља	53

Табеле 2. – „Heat map“ разбојништва према месецима и данима у недељи

Поред дефинисања месечне временске детерминанте, можемо уочити да су среда и субота две временске одреднице са највећим бројем извршених разбојништава.

Усмеравање ресурса на право место и у право време основна је претпоставка ефективног и ефикасног ангажовања ресурса. Милић (2015) је у свом истраживању геопросторне и временске дистрибуције разбојништва на територији Општине Чукарица, уочио да се на идентификованим жариштима кривична дела најчешће врше уторком и да су, када је у питању доба дана, посебно угрожени преподневни часови (9–11 часова) и вечерњи сати (20–22 часова). У оба истраживања можемо закључити да се извршиоци најчешће одлучују да кривична дела разбојништва врше на почетку и пред крај радног времена објеката који су мета напада, очекујући да се у то време у тим објектима налази најмањи број људи (Милић, 2015: 114), што недвосмислено упућује на информацију о времену када је неопходно ангажовање полицијских ресурса.

Такође, напредним функцијама 3Д картографског моделовања у *ArcGIS* могуће је извршити и геопросторну граничност за потребе безбедносних сектора, којом се прецизно позиционира „месна“ надлежност сваког сектора и избегава могућност да секторски радници „гледају само у своје двориште“ (Милић, 2015: 114).

Закључак

У времену у којем живимо, у ком је финансијски моменат од изузетног значаја за цело друштво, па самим тим и за потребе безбедносне заштите коју држава пружа својим грађанима, усмеравање и рационално коришћење ресурса полиције представља предуслов њене ефективности и ефикасности. Идеал 24-часовне присутности полиције на готово свим местима у насељима и изван њих није могућ, али бити „на правом месту у право време“ може значајно утицати на одвраћање потенцијалних извршилаца кривичних дела.

Презентован начин примене техника мапирања криминала уз примену ГИС технологије с пратећим алатима, за потребе анализе геопросторне и временске дистрибуције кривичног дела

разбојништва на територији ПУ у Зрењанину, поткрепљује тврдњу о значају геопростора у обликовању криминалног понашања, као и могућностима да се сазнања о геопросторном контексту криминалне активности ставе у функцију превентивног и проактивног криминалистичког поступања.

Резултати спроведене анализе геопросторне и временске дистрибуције кривичних дела разбојништва у Зрењанину доприносе бољем разумевању проблема рада полиције на жаришту, али и имплицирају аналитичко размишљање, одлучивање и оптимално располагање људским ресурсима, а затим и евалуацију предузетих мера и радњи. Идентификацијом и анализом кривичних дела разбојништва на жаришту и анализом временског оквира у ком се она врше, као и долажењем до сазнања о условима и узроцима тог појавног облика криминала, могуће је предвидети будућа извршења тог и других кривичних дела имовинског криминала у конкретном геопростору, и доћи до информација потребних за осмишљавање и примену најефикаснијих превентивних, проактивних и репресивних криминалистичких мера. Примена тако осмишљених мера нужно води ка ефективнијој и ефикаснијој употреби расположивих, а често и „оскудних“ полицијских ресурса.

Спроведена анализа је само један корак у успешном решавању проблематике спречавања и сузбијања криминала, након чега се стварају услови за друге радње криминалистичког профилисања као што је израда „геопсихолошког“ профила и друге врсте анализе криминала.

Такође, важно је истаћи да геопросторне анализе криминала морају бити део аналитичког рада полиције – од тактичких планова активности патрола у форми конкретних задатака који су предвиђени патролним налогом, до стратешких планова који ће бити презентовани на радним састанцима руководства полицијске управе. На састанцима с представницима локалне заједнице (од оштећених кривичним делима до челника локалне власти) потребно је расправљати о текућим проблемима и унапређењу безбедности одређеног геопростора, било да се ради о бољем обезбеђењу појединих локација техничким уређајима

(камерама и сл.) или о примени метода промене амбијенталног окружења (CPTED⁸).

У циљу афирмације полицијско-обавештајног модела (ПОМ), мапирање криминала требало би да добије адекватну улогу у бољем разумевању стања криминала и предикцији будућих манифестација кривичних дела од стране криминалистичког аналитичара. На досадашњим састанцима (полицијских управа или управа у седишту), како стратегијског тако и средњег и оперативног нивоа, када се говорило о стању криминалитета или одређеног његовог сегмента, углавном су презентоване сувопарне и у непотпуне анализе препуне бројки и процената, које недовољно указују на геопросторне (и временске) манифестације проблема, што са дигиталним геотопографским материјалима (тематским картама) није случај.

На крају, аутори желе да подстакну друге истраживаче и раднике Министарства унутрашњих послова Републике Србије на слична и даља истраживања и коришћење техника мапирања криминала у ГИС окружењу (не само разбојништва, већ и других кривичних дела и криминалитета у целини) ради лакшег уочавања и квалитетнијег анализирања проблема, а затим и предузимања адекватних мера за њихово решавање.

Нужни услови за даља истраживања јесу и сталан редизајн и доградња истражних стратегија, као и опремање и оспособљавање полицијских службеника за коришћење геоинформационих технологија за потребе геопросторне анализе криминала и криминалистичког профилисања уопште.

---

⁸ Превенција криминала кроз дизајн животне средине (*Crime prevention through enviromental design*) програм је за манипулисање изграђеним окружењем у циљу стварања сигурнијих насеља. Програм се активно спроводи у развијеним земљама Европске уније које подстичу градњу (или редизајнирање) оваквих насеља кроз пореске олакшице.

Литература

1. Argin, S., Temurçin, K. (2010). Crimes and crime dispersion in urban areas in Turkey. *Bulletin of geography Socio-economic Series*, 13: 49–77.
2. Baić, V., Lajić, O. (2017). Analiza kriminalnog ponašanja višestrukih izvršilaca krivičnog dela silovanja. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 21(1): 33–51.
3. Anthony, B., Clarke, R.(2014). Explaining high-risk concentrations of crime in the city: social disorganization, crime opportunities and important next steps. *Journal of research in crime and delinquency*, 51(4): 480–498.
4. Boba, R. (2005). *Crime analysis and crime mapping*. Sage Publications, London.
5. Anthony, B., Clarke, R. (2014). Explaining high-risk concentrations of crime in the city: social disorganization, crime opportunities and important next steps, *Journal of research in crime and delinquency*, 51(4): 480–498.
6. Бутурац, К. (2011). Географија криминала – криминолошки и криминалистички дискурси. *Полиција и сигурност*, 20(3): 363–379.
7. Grant, D., Barnum J., D. (2018). Place-based risk factors for aggravated assault across police divisions in Little Rock, Arkansas. *Journal of Crime and Justice*, 41(2): 173–192.
8. Dutkowska-S., N., Leitner, M. (2017). Land Use Influencing the Spatial Distribution of Urban Crime: A Case Study of Szczecin, Poland. *International Journal of Geo-Information*, 6(74): 1–23.
9. Ђорђевић, Ђ. (2016). Убиство при разбојништву и разбојничкој крађи. У: Зборник радова, „Кривичноправни инструменти супростављања тероризму и другим кривичним дјелима насилничког криминала“, Теслић: 244–258
10. Ђурђевић, З. (2009). *Криминалистичка анализа географског обрасца криминалне активности серијских учинилаца*. У: Тематски зборник радова „Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета IV“, Криминалистичко-полицијска академија, Београд: 85–103.

11. Ђурђевић З., Коларевић Д., Ивановић З., Милојковић Б. (2012). Криминалистичко профилисање. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
12. Eck, J., Chainey, S., Cameron, J., Leitner, M., Wilson, R. (2005). *Mapping crime: Understanding hotspots*. Washington DC, National Institute of Justice.
13. Gorazd, M., Maver, D., Klinkon, I. (2007), Applied criminological aspects of crime control in the capital of slovenia – good old statistics, police caseload and new challenge, *НБП Наука • Безбедност • Полиција*, 12(1): 25–44.
14. Carter, G. J., Piza, L. E. (2017). Spatiotemporal Convergence of Crime and Vehicle Crash Hotspots: Additional Consideration for Policing Places. *Crime & Delinquency*, 1(25): 1–25.
15. Коларевић Д., Ђурђевић, З., Милојковић, Б. (2010). Могућности примене криминалистичког профилисања у раду полиције Србије. У: Зборник радова, Други научни скуп са међународним учешћем „Право и форензика у криминалистици“, Криминалистичко-полицијска академија, Крагујевац, 2010: 363–370.
16. Мартињац, Д. (2009). Повезаност неких обележја ситуације и мјеста догађаја казног дјела силовања. *Полиција и сигурност*, 19(2): 154–162.
17. Матијевић М., Миладиновић А. (2013). Криминолошко-криминалистичке карактеристике серијских разбојништава. *Безбједност, полиција, грађани*, 9(3–4): 21–34.
18. Матијевић, М. (2008). *Географско профилисање као метод успјешнијег откривања имовинског криминалитета*. У: Зборник радова, „Савремене методе у сузбијању криминалитета“, Интернационална асоцијација криминалиста, Брчко: 173–196.
19. Матијевић, М. (2005). *Откривање имовинских кривичних дјела на основу трагова примјеном криминалистичког моделирања и географског профилисања*. Докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.

20. Милић, Н. (2019). Геопросторни контекст криминалне активности у криминалистици. *Зборник радова Правног факултета, Нови Сад*, 8(1): 133–149.
21. Milić, N., Popović, B., Marinković, D. (2017). О zaznavah kriminalnih žarišč pri policistih in koristnost analitične podpore pri delu policije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(1): 15–30.
22. Милић, Н. (2015). Неке могућности анализе геопросторне дистрибуције кривичних дела у раду полиције. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 20(1): 99–117.
23. Милић, Н. (2014а). Место извршења кривичног дела у теоријским промишљањима о криминалитету. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 19(1): 141–159.
24. Милић, Н. (2014б). Аналитичка интерпретација темпоралних карактеристика кривичних дела са непознатим временом извршења – аористичка анализа. *Безбедност*, 55(1): 57–75.
25. Милић, Н. (2012а). Премештање криминала као последица рада полиције на криминалном жаришту. *Култура полиса*, 9(1) (посебно издање 1): 151–170.
26. Милић, Н. (2012б). Мапирање криминала у функцији проблемски оријентисаног рада полиције. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 17(1): 123–140.
27. Милић, Н. (2010). Концепт рада полиције на криминалном жаришту. *Ревја за криминологију и кривично право*, 48(3): 313–329.
28. Milojković, B., Jovanović, J. (2018), Method of topographic inventarization and gps technology in modeling geoenvironment. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 98(2): 59–72.
29. Милојковић, Б. (2005). *Модел тематског топографског картографисања организованог криминалитета*. У: Зборник радова „Организовани криминалитет – стање и мере заштите“, Полицијска академија, Београд: 501–518.
30. Paulsen, D., Robinson, M. (2004). *Spatial Aspects of Crime: Theory and Practice*. Pearson Education, London.
31. Ratcliffe, H. J. (2010). The spatial dependency of crime increase dispersion. *Security Journal*, 1(23): 18–36.

32. Рашић, Х., Ковачевић, Д., Жарковић, П. Т. (2010). Профилирање починитеља убојства. *Полиција и сигурност*, 21(2): 277–292.
33. Santos R.B. (2016). *Crime Analysis with Crime Mapping*. Sage publications, California.
34. Симоновић, Б. (2002). Нове методе криминалистичког планирања. *Безбедност*, 43(5): 685–716.
35. Smith, S., и Bruce, C. (2008). *CrimeStat III user workbook*. The National Institute of Justice, Washington DC: 1–39.
36. Sherman, L.W., Weisburd, D. (1995). General deterrent effects of police patrol in crime “hot spots”: A randomized, controlled trial. *Justice quarterly*, 15(4): 625–648.
37. Цветковић, В., Милојковић, Б., Стојковић, Д. (2014). Геопросторна и временска дистрибуција земљотреса као природних катастрофа. *Војно дело*, 66(2): 166–185.
38. Xu, Ch., Liu, L., Zhou, S., Ye, X., Jiang, Ch. (2013). The spatio-temporal patterns of street robbery in DP peninsula. *Dili Xuebao/Acta Geographica Sinica*, 68(12): 1714–1723.

Geo-spatial and time distribution of criminal offenses in the zrenjanin police office 2009-2018.

Abstract: *Robbery is a crime with a high level of life threat and bodily harm to a damaged party, and certainly the most violent and dangerous property crime. Robbery is a delict whose negative impact as well as the characteristics of the perpetrators compel the whole security system to act proactively against this phenomenon. One of the preconditions for successful police action against this phenomenon is geoinformational (analytical) decision-making support in planning and organizing daily security tasks (GIS). In this regard, the paper presents the possibilities of crime mapping based on GIS technologies as a component of the Police Intelligence Model.*

The obtained results of the study of geospatial and temporal distribution of the robberies in the territory of Zrenjanin police directorate are reflected in the identification and analysis of hotspots, analysis of conditions and causes of the treated type of property crime, prediction of its future manifestation and access to information needed to design and implement the most effective preventive, proactive and

repressive criminalistics measures. The implementation of these measures necessarily leads to a more efficient and effective use of available police resources.

Key words: *property crimes, criminal behavior shaping, geospatial, GIS, criminal focus, preventive and proactive police behavior.*

Проф. др Борис КОРДИЋ

Факултет безбедности Универзитета у Београду*

Др Лена БАБИЋ

Министарство иностраних послова БиХ**

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903032К

УДК: 159.93:351.851-053.5(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 19. 1. 2019. године

Ревизија: 29. 7. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Опажања и реакције ученика на видео-надзор у образовним установама¹

***Апстракт:** Видео-надзор је техничка мера безбедности која се користи у школама с циљем спречавања непожељног понашања, заштите средине и унапређења осећања сигурности. У нашем истраживању смо се усмерили на опажања, уверења и ставове ученика/студената о видео-надзору у образовним установама. Истраживање је спроведено на пригодном узорку од 200 ученика/студената упитником састављеним за ту намену. Утврдили смо постојање четири фактора који утичу на однос ученика према видео-надзору: Негативно понашање, Функција видео-надзора, Допринос видео-надзора и Оптерећеност видео-надзором. Такође смо утврдили статистички значајне разлике у схватању видео-надзора између узрасних категорија (7. и 8. разред основне школе, средња школа, факултет) и између типичних група (високо вредновање видео-надзора, средње вредновање видео-надзора и ниско вредновање видео-надзора).*

---

* Борис Ј. Кордић, 1962, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, kordic@fb.bg.ac.rs.

** Лена Р. Бабић, 1967, доктор наука менаџмента, министар савјетник у Одељењу за међународну, научну, техничку, образовну, културну и спортску сарадњу у Министарству иностраних послова БиХ, Сарајево, lerababic@yahoo.com.

¹ Овај научни рад је проистекао из пројекта „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно-образовног система у Републици Србији (основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства)“, Министарство науке Републике Србије, бр. 47017.

Претпостављамо да на добијене разлике, поред осталог, утиче степен формираности когнитивних шема о појавама као што су негативно понашање и видео-надзор. Стога се предлаже додатна едукација о видео-надзору, као мера која треба да појача позитивне ефекте употребе видео-надзора, а смањи негативне, који се односе на ограничавање спонтаности у понашању и лоша осећања услед свести о видео-контроли.

Кључне речи: видео-надзор, негативно понашање, сигурност, приватност, контрола понашања.

Увод

Видео-надзор означава праћење дешавања на одређеном месту путем техничке опреме у коју спадају камере и компјутерска опрема предвиђена за складиштење видео-записа. Видео-надзор је своју примену нашао у превенцији криминала и заштити приватног и јавног простора. Прве употребе су везане за заштиту банака и продајних објеката (Жарковић, 2015). Данас су видео-надзором покривене многе значајне институције, простори и објекти. Он се у почетку користио за заштиту имовине од крађе и уништавања, а касније и за спречавање непожељног понашања (Davies, 1998). Две основне групе разлога објашњавају употребу видео-надзора: 1) одвраћање од нежељеног понашања – камере представљају опомену за присутне људе да ће њихово понашање бити снимано; и 2) доказни материјал – видео-запис може да се користи за идентификовање починиоца и утврђивање разних недела (Липовац, 2014).

Стиче се утисак да се широка употреба узима сама по себи као доказ да је видео-надзор успешна мера у превенцији криминала, а видео-запис користан доказни материјал у трагању и осуђивању починиоца кривичних и прекршајних дела. Међутим, то је само један угао гледања. Може се претпоставити да видео-надзор доприноси осећању сигурности код људи јер верују да он одвраћа починиоце кривичних и прекршајних дела од таквог понашања. То би могао бити основни разлог што је видео-надзор нашао широку употребу у образовно-васпитним установама како у свету тако и код нас, поготово имајући у виду велики значаја

који безбедност школа има за родитеље, децу и друштво у целини.

Често су одређени инциденти повод за увођење видео-надзора у школску средину и пропраћени су великом медијском пажњом (Addington, 2009; Липовац, 2014). Видео-надзор се тако појављује као конкретна, материјализована, јасно видљива мера борбе против инцидената као што су провала у школу, уништавање школске имовине, крађа школског инвентара и слично. С обзиром да су евалуационе студије примене безбедносних технологија у школама врло ретке те је тешко проценити стварну ефикасност технологије видео-надзора (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012), може се рећи да је увођење видео-надзора у школе добрим делом мотивисано стварањем осећања сигурности код ученика, наставника и шире јавности у погледу безбедности школске средине. Унапређивање осећања сигурности ученика и наставника наводи се као једна од предности примене видео-надзора у школама (Green, 1999), поред примене у превенцији провала у школску средину, крађа, уништавања школске имовине и других облика насиља (Nieto, 1997; Garcia, 2003).

Видео-надзор представља техничку меру формалног надзора у превенцији криминала. Формални надзор спроводе формалне институције, а ту спада и физичка мера надзора као што је присуство полицајаца или припадника службе физичког обезбеђења (Липовац, 2014). Постоје и друге стратегије превенције, као што је превенција криминала срединским дизајнирањем: на пример, уметност цртања спрејем се користи да се спречи вандализам цртања графита (Isnard, 2001). Школска клима је значајан унутрашњи фактор безбедности школе, а показује се да видео-надзор може негативно утицати на школску климу, па и на комуникацију међу ђацима (Addington, 2009). Поједини аутори посматрају надзор као ауторитаран одговор на неконформизам, а видео-надзор као појаву која подстиче социјалну искљученост (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012). Неговање организационе културе која је флексибилна и отворена за промене представља један од предуслова за ефикасно и ефективно реаговање на безбедносне ризике у образовно-васпитним установама (Кордић, 2016). Није проблем у самом

видео-надзору већ у начину на који се користи. Људи не воле да се манипулише њиховим страхом од криминала (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012) и свесни су могућности злоупотребе података добијених видео-записом посебно у случају повреде приватности (Pavone, Pereira, 2009).

Нека истраживања указују на то да су мишљења средњошколаца о ефикасности видео-надзора знатно подељена (Brown, 2005). Нас занима не само ефикасност видео-надзора у превенцији негативног понашања, већ и утицај чињенице постојања видео-надзора на осећања, мишљење и понашање ученика у школској средини. Стога смо дизајнирали истраживање усмерено на утврђивање опажања, уверења и ставова ученика основних и средњих школа и факултета према видео-надзору. Део резултата истраживања приказан у посебном раду обухвата опажање видео-надзора у образовним установама од стране ученика/студената и поређење са затеченим стањем функционисања видео-надзора у датим установама (Кордић, Бабић, 2018). Овде ћемо укратко пренети основне информације и закључке везане за тај део истраживања.

Показало се да је опажање видео-надзора код ученика и студената значајно условљено факторима унутар личности, као и да постоје значајне разлике између ученика основних школа (7. и 8. разред) и ученика средњих школа (и студената). Тако је установљена упадљива разлика између уверености у познавање места где се камере налазе и стварног познавања код ученика основних школа, за разлику од ученика средњих школа и студената. То објашњавамо узрасном разликом у степену изграђености когнитивних шема о видео-надзору, као и узрасном разликом у степену самокритичности и самоуверености. „Когнитивне шеме су когнитивне структуре које представљају организовано знање о неком домену искуства (концепту) и утичу на перцепцију, памћење и закључивање. Оне представљају субјективну теорију формулисану на основу искуства у одређеном домену социјалног света.“ (Кордић, 2017, стр. 65). С друге стране, код ученика средњих школа се јавља други проблем субјективне природе. Они подбацују у процени броја постављених камера, што се тумачи тенденцијом да се омаловажи чињеница постојања камера и њиховог утицаја на властито

доживљавање и понашање. На целом узорку се показало да се боље опажају камере у просторима у којима се очекује да понашање ученика буде слободније и изражајније, као што је двориште школе. То се тумачи порастом вероватноће јављања непожељног понашања те појачаним мониторингом властитог понашања пред видео-камерама.

Показало се да је процена дужине чувања видео-записа повезана са начином опажања организације времена у школи. Код ученика основне школе основне обавезе се јављају на недељном и месечном нивоу, док се код ученика средњих школа оне јављају на месечном нивоу и у перспективи целе школске године.

Одговарајући на питање ко има право приступа видео-записима, ученици/студенти се руководе субјективним доживљајем начина на који је ауторитет распоређен међу особљем у школи. Највеће право приписују директору школе, затим педагогу/психологу и, на крају, професорима. Полиција се појављује као легитимни спољашњи ауторитет и заузима друго место по снази, између позиције директора и педагога/психолога.

Метод истраживања

Истраживање је спроведено на пригодном узорку младих људи упитником састављеним за ову сврху. Укупан узорак чини 200 испитаника кад се одузме 10 невалидних упитника. Узорак чини 69 студената (Факултета безбедности Универзитета у Београду), 61 ученик средње школе (22 ученика Друге економске из Београда и 39 ученика Средње медицинске из Београда) и 70 ученика основне школе седмог и осмог разреда (19 из ОШ „Доситеј Обрадовић“, 24 из ОШ „Веселин Маслеша“ и 27 из ОШ „Ђура Даничић“). Узорак није уједначен по полу, чине га 134 девојке и 66 младића. Узраст испитаника се посматра вештачки кроз три категорије: ученике седмог и осмог разреда основне школе, ученике средњих школа и студенте.

Упитник је састављен тако да обухвати пет области у складу с циљем истраживања. У упутству је дато објашњење истраживања реченицом: „Овим упитником желимо да сазнамо како гледате на употребу камера ради повећања безбедности у образовним установама“. Прву област чини опажање и знање о

чињеницама употребе видео-надзора у установи (пет питања). Остале области су покривене са четрдесет тврдњи које се процењују на петостепеној скали Ликертовог типа. Другу област чини разумевање сврхе постављања видео-надзора и чему он служи. Трећу област чине понашања повезана са видео-надзором. Четврту област чине искуства повезана са употребом видео-надзора, директна или индиректна. Пета област покрива однос појединца према видео-надзору, да ли он утиче на њена/његова осећања и понашања.

Приликом састављања тврдњи упитника коришћена је метода номиналне групе са групом од шест студената ради продукције што већег броја индикатора. У обради података је, поред дескриптивне статистике, коришћена и мултиваријантна статистика.

Резултати истраживања

Резултати добијени на основу питања из прве области коју обухвата упитник су приказани у другом раду (Кордић, Бабић, 2018) и скраћено на крају увода. У овом раду ћемо приказати резултате добијене на осталим тврдњама упитника који покривају преостале четири области везане за видео-надзор.

Факторска анализа главне компоненте показала је да је од четрдесет тврдњи изабраних за мерење ставова и уверења о видео-надзору, осам отпало из даље анализе, а тридесет и две преостале тврдње засићују четири компоненте са 19,378%, 15,174%, 8,180% и 5,443% варијансе. Поузданост скала је висока (*Cronbach's Alpha* редом је 0,879; 0,821; 0,804 и 0,715). Корелације између компоненти су ниске сем између друге и треће компоненте где износи 0,388.

Прва компонента говори о негативном понашању у школи: уништавању имовине, крађи, злоупотреби наркотика, алкохола и никотина, физичком насиљу и психичком малтретирању (в. табелу 1). Друга компонента говори о доприносима видео-надзора спречавању негативног понашања као што је психолошко малтретирање, пушење цигарета, крађа, уништавање имовине, те о подстицању неприродног понашања пред камерама, бољег међусобног понашања између професора и ученика, и осећања

сигурности (в. табелу 1). Трећа компонента говори о функцији видео-надзора у спречавању уништавања имовине, повећању безбедности и сигурности у школи, заштити запослених, спречавању физичког насиља, спречавању злоупотребе алкохола и наркотика и доприносу угледу школе. Четврта компонента говори о оптерећености видео-надзором јер укључује тврдње које говоре да камере ограничавају слободу у понашању и усмеравају на другачије понашање него уобичајено, појачавају осећање да нас неко прати и посматра и чине да се осећамо напето, да су постављене због неповерења према ученицима/студентима и ради сталног надгледања, као и да „заплаше“ ученике.

Табела 1. Матрица склопа за тврдње упитника добијена факторском анализом главне компоненте

	1	2	3	4
У школи има уништавања имовине.	0,789			
У школи има злоупотребе наркотика.	0,778			
У школи има психичког малтретирања ученика над ученицима.	0,775			
У школи има случајева крађе.	0,761		0,284	
У школи има злоупотребе алкохола.	0,713			
У школи има физичког насиља ученика над ученицима.	0,705			
У школи има малтретирања ученика над професорима.	0,676			
У школи има малтретирања професора над ученицима.	0,644			
У школи има пушења цигарета.	0,605			
Камере доприносе спречавању психолошког малтретирања.		0,795		
Камере доприносе спречавању пушења цигарета.		0,758		
Камере доприносе спречавању крађе.		0,715		
Камере доприносе спречавању уништавања имовине.		0,642		
Камере подстичу неприродно понашање (фолирање пред камерама).		0,562		0,460
Камере утичу на боље понашање професора		0,552	0,301	

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

	1	2	3	4
према ученицима.				
Камере утичу на боље понашање ученика према професорима.		0,476	0,441	
У присуству камера се осећамо сигурно.		0,466		-0,308
Камере су постављене да спрече уништавање имовине.			0,709	
Камере су постављене да повећају нашу безбедност и сигурност.			0,709	
Камере су постављене да штите запослене.			0,680	
Камере доприносе спречавању физичког насиља.		0,371	0,552	
Камере доприносе спречавању злоупотребе алкохола.		0,426	0,545	
Камере доприносе спречавању злоупотребе наркотика.		0,429	0,542	
Камере доприносе угледу школе.			0,449	
Камере ограничавају слободу у нашем понашању.				0,690
У присуству камера се осећамо као да нас неко стално прати и посматра.				0,648
Камере се постављају због неповерења према ученицима.				0,601
Камере су постављене да би нас неко стално надгледао.			0,286	0,471
У присуству камера се понашамо другачије него уобичајено.		0,443		0,471
Камере не раде и служе само да „заплаше“ ученике.				0,448
У присуству камера се осећамо опуштено.				-0,428

Издвојена четири фактора смо назвали Негативно понашање, Допринос ВН (видео-надзора), Функција ВН и Оптерећеност ВН. Добијени фактори се поклапају са областима које су предвиђене да се испитају овим истраживањем. Негативно понашање покрива област искустава која су у вези са видео-надзором. Допринос ВН је фактор који покрива област позитивног утицаја видео-надзора на понашање присутних. Функција ВН покрива област разумевања сврхе постављања

видео-надзора и чему он служи. Оптерећеност ВН покрива област негативног утицаја видео-надзора на властита осећања и понашања.

Кад погледамо начин на који су конструисане тврдње упитника, запажамо да је фактор Негативно понашање засићен тврдњама које почињу речима „У школи има...“. Тај фактор је најкомпактнији што се тиче засићености тврдњи, једнообразности и неповезаности са осталим факторима. Фактор Допринос ВН чине тврдње које почињу речима „Камере доприносе (или подстичу, или утичу на)...“, а фактор Функција ВН чине тврдње које почињу речима „Камере су постављене да...“. Недостатак инструмента који може да се запази јесте да нису сви облици понашања покривени са ова два начина формулисања реченица те део тврдњи које почињу речима „Камере доприносе...“ засићује како други тако и трећи фактор. С обзиром да је реч о прелиминарном истраживању на пригодном узорку, приликом спровођења опсежнијег истраживања треба унапредити инструмент у погледу формулације реченица и покривености наведених облика понашања.

У складу са матрицом склопа израчунате су вредности за сваки фактор према тврдњама које га највише засићују. У табели 2 су дате просечне вредности изражености фактора за укупан узорак и за два подузорка, ученике основних и средњих школа са статистичким показатељима значајности разлика. На основу Т-теста утврђена је статистички значајна разлика између два подузорка на нивоу .01 за фактор Функција ВН, а на нивоу .05 за факторе Оптерећеност ВН и Негативно понашање. Фактори Функција ВН и Негативно понашање су израженији код ученика средњих школа, а Оптерећеност ВН код ученика основних школа.

Табела 2. Просечне вредности изражености фактора на подузорцима са статистичким показатељима значајности разлика

	Укупно	ученици О.Ш.	ученици С.Ш.	t	df	p
Негативно понашање	2,99	2,72	3,07	-2,097	129	,038
Допринос видео-надзора	2,85	2,60	2,80	-1,158	129	,249
Функција видео-надзора	3,35	2,97	3,56	-3,879	129	,001
Оптерећеност ВН	2,83	3,00	2,67	2,331	129	,021
N (број испитаника)	200	70	61			

У табели 3 су дате просечне вредности изражености фактора за укупан узорак и за два подузорка, ученике основних школа и студенте са статистичким показатељима значајности разлика. На основу Т-теста утврђена је статистички значајна разлика између два подузорка на нивоу .01 за факторе Негативно понашање, Функција ВН и Допринос ВН. Сва три фактора су израженија код студената. Између подузорака ученика средњих школа и студената статистички значајна разлика на нивоу .05 постоји код фактора Допринос ВН који је израженији код студената.

Табела 3. Просечне вредности изражености фактора на подузорцима са статистичким показатељима значајности разлика

	Укупно	ученици ОШ	Студенти	t	df	p
Негативно понашање	2,99	2,72	3,19	-2,861	137	,005
Допринос видео-надзора	2,85	2,60	3,15	-3,924	137	,001
Функција видео-надзора	3,35	2,97	3,54	-4,188	137	,001
Оптерећеност ВН	2,83	3,00	2,79	1,555	137	,122
N (број испитаника)	200	70	69			

У табели 4 су дате интеркорелације између четири фактора. Фактор Допринос ВН је високо повезан са фактором Функција ВН и ниско повезан са фактором Оптерећеност ВН. Фактор Оптерећеност ВН је веома ниско повезан са факторима Негативно понашање и Функција ВН на нивоу .05. Негативно понашање је веома ниско негативно повезано са фактором Функција ВН. Између фактора Негативно понашање и Допринос ВН нема статистички значајне повезаности.

Табела 4. Коефицијенти Пирсонове корелације за наведене факторе

	Допринос ВН	Функција ВН	Оптерећеност видео-надзором
Негативно понашање	-.057	-.156(*)	.140(*)
Допринос видео-надзора		.614(**)	.296(**)
Функција видео-надзора			.144(*)

** статистичка значајност на нивоу .01

* статистичка значајност на нивоу .05

На основу хијерархијске кластер анализе и каноничке дискриминативне анализе издвојене су три типичне групе испитаника у односу на четири фактора (в. табелу 7). Прва функција разликује групе на основу фактора Негативно понашање

и Допринос ВН (в. табелу 5). Друга функција разликује групе на основу фактора Функција ВН и Оптерећеност ВН.

Табела 5. Матрица структуре каноничких дискриминативних функција

	1	2
Негативно понашање	.855(*)	.090
Допринос видео-надзора	.637(*)	.201
Функција видео-надзора	-.223	.834(*)
Оптерећеност ВН	.254	.411(*)

На линеарном композиту који најснажније дискриминише добијене групе (каноничким коефицијентом корелације од .775) највећа удаљеност између група је скоро три стандардне девијације (в. табелу 6). Реч је о првој функцији која разликује групе на основу фактора Негативно понашање и Допринос ВН (в. табелу 6). Друга функција (канонички коефицијент корелације од .630) показује највећу удаљеност између група од скоро 2 стандардне девијације, а на основу фактора Функција ВН и Оптерећеност ВН.

Табела 6. Функције на центроидима група

кластери	1	2
1	-1.418	.567
2	1.452	.450
3	-.118	-1.273

Три типичне групе испитаника назвали смо ниско вредновање ВН (1), високо вредновање ВН (2) и средње вредновање ВН (3). Ниско вредновање ВН укључује 35% испитаника (в. табелу 7). Код њих је најниже изражена процена Функције ВН и Доприноса ВН, средње изражена процена Оптерећености ВН, а највише изражена процена Негативног понашања. Високо вредновање ВН показује 36,5% испитаника. Код њих је највише изражена процена Функције ВН, Доприноса ВН и Оптерећености ВН, а средње изражена процена Негативног понашања. Средње вредновање ВН показује 28,5% испитаника. Код њих је средње изражена процена Функције ВН и Доприноса

ВН, а најниже изражена процена Негативног понашања и Оптерећености ВН.

Табела 7. Аритметичке средине димензија према кластерима

	Процент	Негативно понашање	Допринос ВН	Функција ВН	Оптерећеност ВН
1	35%	3,62	2,12	2,81	2,74
2	36,5%	3,03	3,66	4,03	3,23
3	28,5%	2,17	2,71	3,13	2,43
Укупно	100%	2,99	2,85	3,35	2,83

У табели 8 је дат приказ расподеле узорка кад се укрсте две варијабле: узраст дефинисан као ученици основних школа, ученици средњих школа и студенти, те типичне групе које се деле на ниско вредновање ВН, високо вредновање ВН и средње вредновање ВН. Код ученика основних школа најмање је изражено високо вредновање ВН и оно се повећава са узрастом те је најизраженије код студената. Код ученика средњих школа је најслабије изражено ниско вредновање ВН, а средње вредновање ВН је уједначено код ученика средњих школа и студената.

Табела 8. Укрштена табела расподеле узорка према типичним и узрастним групама.

	Ниско вредновање ВН	Високо вредновање ВН	Средње вредновање ВН	Укупно
ученици ОШ	28	14	28	70
ученици СШ	19	27	15	61
студенти	23	32	14	69
Укупно	70	73	57	200

Дискусија

Нашим истраживањем издвојена су четири фактора добијена мерама самоописа на упитнику конструисаном за ту намену. Фактор Негативно понашање говори о субјективном опажању распрострањености негативног понашања унутар образовне установе, Допринос ВН о субјективним уверењима о

утицају видео-надзора на спречавање или појачавање одређених облика понашања, Функција ВН о субјективним уверењима о сврси постављања видео-надзора, а Оптерећеност ВН о самоопажању властитих реакција на видео-надзор, било емотивних или у области понашања. С обзиром да је реч о мерама самоописа, оне се не узимају као показатељ објективних дешавања у образовној средини, као што је, на пример, негативно понашање, иако могу бити под утицајем објективно присутних догађаја.

Кад посматрамо просечне мере добијене на укупном узорку, у средњој мери су изражени Негативно понашање (2,99), Допринос ВН (2,85) и Оптерећеност ВН (2,83), а Функција ВН је израженија (3,35). Ако бисмо тако добијеним резултатима пришли са претпоставком да је код узорка била присутна тенденција да се одговара заокруживањем средњих одговора, онда бисмо могли закључити да се присуство Негативног понашања оцењује као средње изражено, да је Функција ВН јаче оцењена, а Допринос ВН и Оптерећеност ВН слабије оцењена. Такав налаз упућује на претпоставку да се видео-надзору приписује већи значај у спречавању негативног понашања него што је то оправдано, а поред тога је код ученика/студената присутно негативно дејство видео-надзора изражено кроз Оптерећеност ВН.

Интеркорелације показују високу повезаност између Функције ВН и Доприноса ВН ($r = .614$) и веома ниску повезаност између Функције ВН и Оптерећености ВН ($r = .144$). То значи да ученици/студенти који високо вреднују значај видео-надзора, израженије виде његов допринос у спречавању негативног понашања, али му приписују и незнатан негативан утицај на субјективна осећања и понашања. Веома ниска негативна повезаност између Функције ВН и Негативног понашања ($r = .156$) говори да ученици/студенти приписују мали стварни значај видео-надзору у спречавању негативног понашања. Ниска повезаност између Доприноса ВН и Оптерећености ВН ($r = .296$) указује на тенденцију да ученици/студенти који високо процењују Допринос ВН такође слично процењују и Оптерећеност ВН. Дакле, ученици/студенти који придају већи значај сврси и доприносу видео-надзора такође виде и његову негативну улогу

на субјективна осећања и понашања, а да је, притом, стварни утицај на смањење негативног понашања слабо изражен.

Узрасне разлике указују на статистички значајне разлике у процени фактора, посебно између узраста основне школе наспрам средње школе и факултета, али и на неке разлике између средње школе и факултета. Са узрастом расте тенденција јаче процене Негативног понашања (ОШ = 2,72; СШ = 3,07; факултет = 3,19). То се може тумачити бољим опажањем негативног понашања услед све већег разумевања значења појаве негативног понашања, као и одговора друштвене заједнице на такво понашање. Такође се може тумачити већом тенденцијом ка одређеним облицима негативног понашања (или већом свешћу о властитим негативним понашањима) која се јављају са узрастом, па се тако јавља израженија процена присутности таквог понашања међу вршњацима, а вероватно расте и процена опасности таквог понашања по властиту сигурност.

Са узрастом расте и тенденција јаче процене Доприноса ВН (ОШ = 2,60; СШ = 2,80; факултет = 3,15). То указује на извесну паралелу између Негативног понашања и Доприноса ВН јер са израженијом проценом присутности Негативног понашања расте и процена Доприноса ВН. С друге стране, ученици основних и средњих школа слабије процењују Допринос ВН од студената. Студенти вероватно већи значај придају утицају видео-надзора на спречавање негативног понашања него ученици. То такође може бити последица бољег разумевања негативног понашања и употребе видео-надзора као мере техничке борбе у спречавању појаве негативног понашања. Ученици су склонили да потцене значај негативног понашања и борбе против њега.

Функција ВН такође расте са узрастом с тим што разлика постоји између ученика основних и средњих школе, а не и средњих школа и факултета (ОШ = 2,97; СШ = 3,56; факултет = 3,54). Вероватно се на узрасту ученика средњих школа јасно развија когнитивна шема функције видео-надзора и она као таква опстаје и на студентском узрасту. Ученицима основне школе функција видео-надзора није у потпуности јасна. То се види и по томе што је код ученика основне школе највише присутна Оптерећеност ВН (ОШ = 3,00; СШ = 2,67; факултет = 2,79), што значи да се слабо разумеју и разликују појмови мера безбедности,

које школа предузима за креирање безбедног окружења, и контроле понашања, коју млади адолесценти доживљавају као угрожавајућу у периоду када покушавају да се ослободе сталне контроле родитеља, па и ауторитета који су присутни у образовно-васпитним установама. Најслабије изражену Оптерећеност ВН код ученика средњих школа тумачимо одбрамбеним механизмом негирања утицаја видео-надзора на спонтаност и видљивост властитог понашања, поготово узимајући у обзир да су сви остали фактори јаче изражени у односу на ученике основних школа.

Код студената су сви фактори најизраженији, сем Оптерећености ВН која је средње изражена у односу на ученике основних и средњих школа. Сматрамо да је то последица формираних когнитивних шема о видео-надзору и негативном понашању, али и бољег разумевања датих појава. Средње изражена Оптерећеност ВН се онда може тумачити као умерено прихватање негативних аспеката видео-надзора који се одражавају на властито понашање и доживљавање, а у контексту позитивног доприноса видео-надзора општем осећању сигурности услед утицаја на спречавање негативног понашања.

На основу хијерархијске кластер анализе и каноничке дискриминативне анализе издвојене су три типичне групе испитаника које су по бројности приближно уједначене: ниско вредновање ВН (1), високо вредновање ВН (2) и средње вредновање ВН (3). Овакав начин анализе нам помаже да утврдимо типичне тенденције у опажању и вредновању видео-надзора код ученика и студената, независно од узраста. Група са ниским вредновањем ВН има тенденцију да високо оцени присутност Негативног понашања а слабо оцени Функцију ВН и Допринос ВН. С тим је повезана средња оцена Оптерећености ВН. То можемо протумачити погледом на видео-надзор у којем је Негативно понашање толико присутно да су мере превенције, као што је видео-надзор, недовољне и слабе како би га спречиле, а доприносе непријатном осећању услед изложености видео-надзору. Група са високим вредновањем ВН има тенденцију да средње оцени присутност Негативног понашања и високо оцени Функцију ВН, Допринос ВН и Оптерећености ВН. То можемо протумачити погледом на видео-надзор у којем је Негативно

понашање значајно присутно и стога је важна употреба мера превенције као што је видео-надзор која помаже у спречавању негативног понашања иако доприноси непријатном осећању и суздржаном понашању услед изложености видео-надзору. Група са средњим вредновањем ВН има тенденцију да ниско оцени присутност Негативног понашања а средње оцени Функцију ВН и Допринос ВН. Интересантно је да ниску оцену Негативног понашања прати и ниска оцена Оптерећености ВН. То можемо протумачити погледом на видео-надзор у којем је Негативно понашање занемарљиво присутно тако да мере превенције као што је видео-надзор готово да нису потребне јер незнатно доприносе спречавању негативног понашања. Ниска Оптерећеност ВН коју прати ниска оцена Негативног понашања може се протумачити претпоставком да је ова група окупирана собом, самодоволна, неоптерећена срединским дешавањима тако да не примећује ни присуство камера, ни негативног понашања. Укрштањем узрасних и типичних група (в. табелу 8) можемо уочити тенденцију да са узрастом расте високо вредновање видео-надзора, што потврђује наша досадашња запажања о постепеном формирању когнитивних шема о видео-надзору и негативном понашању, те бољем разумевању истих на вишим узрастима. Паралелно са увиђањем значаја функције и доприноса видео-надзора расте и његово вредновање у борби против негативног понашања.

Поставља се питање у ком аспекту резултати нашег истраживања представљају допринос научној дискусији о ефикасности употребе видео-надзора у образовним установама сем што доприносе повећању броја истраживања којих иначе има мало (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012). Основни допринос се огледа у разликовању типичних и узрасних група у односу на опажања, уверења и ставове према видео-надзору, чиме се поред осталог доприноси разумевању налаза истраживања да су мишљења средњошколаца о ефикасности видео-надзора знатно подељена (Brown, 2005).

Када се говори о унапређивању осећања сигурности ученика као предности примене видео-надзора у школама (Green, 1999), онда треба приметити да су уверења ученика основних школа о видео-надзору таква да он слабо доприноси осећању

сигурности, а негативно утиче на субјективна осећања и понашања, што више потврђује налазе о негативном утицају видео-надзора на школску климу (Addington, 2009). Ми смо претпоставили да је то последица, поред особености узраста младих адолесцената, неизграђености когнитивних шема о видео-надзору и негативном понашању, као и њиховог слабијег разумевања. Иако је важно констатовати да је видео-надзор само једна од мера унутар стратегије за остваривање безбедности у образовним срединама, и та мера може да се унапреди додатним едукацијама како би се формирале когнитивне шеме о видео-надзору и негативном понашању на датом узрасту, а смањило осећање оптерећености видео-надзором. У супротном, употреба видео-надзора доприноси само превенцији провала, крађа, уништавања школске имовине и сличних облика насилног понашања (Nieto, 1997; Garcia, 2003).

Разликовање типичних група доприноси разумевању разлика у утицају видео-надзора на поједине групе људи. За групу која високо вреднује видео-надзор, он има снагу утицаја на обликовање понашања као и на стварање непријатних осећања због угрожавања приватности, док на групу која ниско вреднује видео-надзор нема утицаја или има слаб утицај на обликовање понашања, а релативно осредње утиче на непријатна осећања због присуства камера. Другим речима, постоји део популације којем камере не представљају препреку за негативно понашање и не виде их као значајну меру у контроли људског понашања и промовисању безбедне средине. Наши налази о постојању фактора Оптерећеност ВН, о тенденцији занемаривања камера на средњошколском узрасту, као и налази да се право приступа видео-надзору приписује фигурама ауторитета у школи (Кордић, Бабић, 2018), упућују на размишљање да постоји нејасна граница између негативног понашања и неконформизма, која није покривена овим истраживањем јер у узорак нису ушли наставно особље и управа образовних установа, која диктира такве критеријуме наспрам младих који се труде да их помере.

На крају треба напоменути да је ово прелиминарно истраживање са инструментом конструисаним за ту сврху тако да све његове налазе треба узети као претпоставке које треба да се потврде наредним истраживањима са употребом комплекснијег

инструмента и на већем узорку. Такође би било пожељно укључити и додатне варијабле, као што су ауторитет у образовним установама, неформално понашање и сличне, како би се сагледао однос осталих фактора присутних у образовној средини који утичу на доживљај сигурности и уверења о видео-надзору.

Закључак

Видео-надзор представља широко коришћену техничку меру формалног надзора у превенцији криминала и непожељног понашања и заштити простора у образовним установама, којој се приписује значај у унапређењу осећања сигурности код ученика/студената и запослених. У нашем истраживању смо, употребом мера самоописа, испитали субјективна опажања, уверења и ставове ученика/студената о видео-надзору. Утврдили смо постојање четири фактора: Негативно понашање, Функција ВН, Допринос ВН и Оптерећеност ВН. Утврдили смо да на оцену наведених фактора утиче припадност узрасном периоду (период 7. и 8. разреда основне школе, период средње школе и период студирања). Утврдили смо разлику између типичних група у погледу на видео-надзор и издвојили три групе назване високо вредновање ВН, средње вредновање ВН и ниско вредновање ВН. Анализом добијених резултата закључили смо да на узроку ученика/студената са порастом оцене значаја сврхе и доприноса видео-надзора расте негативни, односно ограничавајући утицај видео-надзора на властита доживљавања и понашања, а стварни утицај на смањење негативног понашања је слабо, али статистички значајно изражен. Са узрастом је све израженије високо вредновање видео-надзора које се јавља, према нашој претпоставци, са порастом разумевања и боље изграђености когнитивних шема негативног понашања и функције и доприноса видео-надзора. У најранијој узрасној категорији нашег узорка претпостављамо да слабо поимање појава као што су видео-надзор и негативно понашање проистичу из нејасне разграничености појмова као што су мере безбедности и мере контроле понашања. За узрасну категорију средње школе претпостављамо да нејасна разграниченост појмова (и појава) негативног понашања и неконформног понашања доприноси

појави негирања утицаја видео-надзора на спонтаност и отвореност властитог понашања.

Препорука је да образовно-васпитне установе које примењују меру видео-надзора воде рачуна о узрасним и типичним разликама и, сходно томе, организују додатну едукацију с циљем да се формирају јасне и употребљиве когнитивне шеме о видео-надзору и негативном понашању, и тиме повећа осећање сигурности, а смањи доживљај оптерећености видео-надзором.

Литература

1. Addington, L. (2009). Cops and cameras: Public school security as a policy response to columbine. *American Behavioral Scientist*, 52(10): 1426–1446.
2. Brown, B. (2005). Controlling crime and delinquency in the schools: An exploratory study of student perceptions of school security measures. *Journal of School Violence*, 4(4): 105–125.
3. Davies, S. G. (1998) The Case Against: CCTV Should Not Be Introduced. *International Journal of Risk, Security and Crime Prevention*, 1(4): 327–331.
4. Garcia, C. A. (2003). School safety technology in America: Current use and perceived effectiveness. *Criminal Justice Policy Review*, 14(1): 30–54.
5. Green, M. (1999). *The appropriate and effective use of security technologies in US schools*. National Institute of Justice, Washington.
6. Isnard, A. (2001). Can surveillance cameras be successful in preventing crime and controlling anti-social behaviours? Paper presented at The Character, Impact and Prevention of Crime in Regional Australia Conference, Australian Institute of Criminology, Townsville (2–3 August 2001), http://www.antoniocasella.eu/nume/ISNARD_2001.pdf
7. Кордић, Б. и Бабић, Ј. (2018). Опажања ученика о видео-надзору у школама. У: М. Липовац, С. Станаревић и Ж. Кешетовић (ур.), *Безбедност у образовно-васпитним установама и видео-надзор*. Факултет безбедности, Београд, стр. 165–183.

8. Кордић, Б. (2016). Процеси адаптације у јачању тимова образовно васпитних установа на пословима безбедности. У: Б. Поповић-Ћитић и М. Липовац (ур.), *Безбедност у образовно-васпитним установама: Основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства*. Факултет безбедности, Београд, стр. 181–194.
9. Кордић, Б. (2017). *Увод у социјалну психологију*. Центар за примењену психологију, Београд.
10. Ковачевић-Лепојевић, М., Жунић-Павловић, В. (2012). Примена видео-надзора у контроли криминала. *Специјална едукација и рехабилитација*, 11(2): 325–345.
11. Липовац, М. (2014). Различити аспекти примене видео-надзора у школској средини у Републици Србији. У: Б. Поповић-Ћитић и С. Ђурић (ур.), *Модели унапређења безбедности у образовно-васпитним установама*. Факултет безбедности, Београд, стр. 131–147.
12. Nieto, M. (1997). *Public video surveillance: Is it an effective crime prevention tool?* California Research Bureau, Sacramento.
13. Pavone, V., Pereira, M. (2009). The privacy Vs. security dilemma in a risk society: Insights from the PRISE project on the public perception of new security technologies in Spain. In: J. Cas (Ed.), *Towards privacy enhancing security technologies – the next steps*. PRISE, Vienna, 109–127.
14. Жарковић, И. (2015). Мере електронског надзора запослених и право на приватност на радном месту. *Наука, безбедност, полиција*, 20(3): 165–182.

Observations and Reactions of Students to Video Surveillance in Schools

Abstract: *Video surveillance is a technical security measure applied in schools with the aim of preventing undesirable behaviour, protecting the environment and enhancing the sense of security. In our research we focused on perceptions, beliefs and attitudes of students on video surveillance in educational institutions. The research was conducted on a convenient sample of 200 pupils/students with a questionnaire compiled for this purpose. We determined the existence of*

four factors that influence the view of video surveillance: Negative behaviour, Video surveillance function, Video surveillance contribution and Video surveillance burden. We also found statistically significant differences in terms of video surveillance between age categories (grades 7 and 8 of elementary school, secondary school, faculty) and between typical groups (High evaluation of video surveillance, Medium evaluation of video surveillance and Low evaluation of video surveillance). We assume that the obtained differences are influenced, among others, by the degree of formation of cognitive schemes about phenomena such as negative behaviour and video surveillance. Therefore, additional education on video surveillance is proposed as an additional measure that should enhance the positive effects of using video surveillance with the reduction of negative effects that are related to limiting spontaneity in behaviour and bad feelings due to the awareness of video control.

Key words: *video surveillance, negative behaviour, security, privacy, behavioural control.*

Доц. др Жарко БРАКОВИЋ*

Факултет за дипломатију и безбедност

Проф. др Божидар БАНОВИЋ**

Факултет безбедности Универзитета у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903054B

УДК: 343.91(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 22. 6. 2019. године

Ревизија: 24. 11. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Ефикасност надлежних државних органа у откривању и гоњењу учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета

***Апстракт:** Насилнички имовински криминалитет представља специфичну категорију криминалитета против имовине, пре свега због његове сложености, која проистиче из значајем заштићеног добра, учесталости, начина и средстава извршења, али и обима и интензитета проузрокованих последица. Циљ овог истраживања био је да се сагледа ефикасност надлежних државних органа у откривању и гоњењу учинилаца ових кривичних дела. Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак су чинила сва поступања полиције, одлуке тужилаштва и судова које су се односиле на кривична дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде на територији Републике Србије, за које је поступак по кривичној пријави окончан у периоду од 2007 до 2012. године. Подаци су добијени од Министарства унутрашњих послова и Републичког завода за статистику, а део је преузет из Европског изворника о криминалитету и казненој политици у издању Европског института за превенцију и контролу криминала из Хелсинкија (ESCCJS). Резултати истраживања показују пристојну ефикасност полиције у расветљавању ових кривичних дела али и некохерентну сарадњу полиције и тужилаштва у процесуирању*

---

* zarko964@hotmail.com

** banovicb@fb.bg.ac.rs

учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.

Кључне речи: *насилнички имовински криминалитет, разбојништво, разбојничке крађа, изнуда, полиција, тужилаштво, ефикасност, превенција криминалитета.*

Увод

Социјална реакција на криминалитет зависи, првенствено, од друштвено-историјских услова у којима се криминална активност предузима, а до промене њених метода и средстава, по правилу, долази у случајевима значајног одступања од уобичајеног тренда, што се манифестује кроз раст или пад стопе криминалитета. У савременим државама страх од криминалитета, без обзира на то колико је он реалан, у значајној мери утиче на методе и средства социјалне реакције на криминалитет (Илић, 2015:115-130; Илић, 2018: 235-252).

Последње деценије прошлог века карактерише тренд повећања стопа најопаснијих категорија криминалитета, међу којима доминирају насилнички и имовински криминалитет (Garland, 1996:446).

У складу с тим, репресивна компонента друштва добија на значају јер постаје значајан део система чији је превасходни задатак да повећаном ефикасношћу надлежних институција оствари генерални и специјални превентивни утицај.

Дефинисање насилничког имовинског криминалитета

Полазећи од различитих критеријума класификације савремена криминолошка теорија успоставила је одговарајуће типологије криминалитета. Сврставање одређених криминалних понашања у исту категорију (тип) криминалитета врши се према заједничким обележјима. Не занемарујући његову хетерогеност а полазећи од посебних типичних обележја, пре свега етиолошког карактера, криминално понашање се може делити на разне класе и типове (Милутиновић, 1981:203). Имајући све то у виду, поделу

криминалитета можемо конституисати на насилнички, имовински, саобраћајни, политички итд.

Насиље је негативна и неприхватљива друштвена појава на коју друштво мора реаговати на одређени начин (Лазаревић, 2002:11). Термин „насилнички криминалитет“ везује се за криминално понашање које карактерише брутално и агресивно поступање учинилаца (претња нападом или напад на жртву), при чему у структури кривичног дела насиље има доминантан карактер, било као радња извршења или као неки други елемент бића кривичног дела.

Клиnard, Квини и Вајлдман (Clinard, Quinney, Wildeman) у својој књизи „Системи криминалног понашања – Типологија“ као дела насилничког криминалитета наводе следећа: убиство, наношење тешких повреда, силовање и покушаје вршења ових дела; затим, киднаповање и разбојништва¹. Игњатовић га дели на традиционалне и нове облике. У традиционалне облике убраја: убиство и наношење телесних повреда, силовање, и као специфична кривична дела која имају обележја насилничког, али и имовинског криминалитета разбојништво и разбојничке крађе (Игњатовић, 2008:145-147). Због карактеристичног начина (средстава) извршења, традиционалне облике насилничког криминалитета свакако треба допунити и кривичним делом изнуде.

Принуда је најопштије насилничко кривично дело, али принуда се налази и у структури других, сложених кривичних дела, пре свега као начин (средство) њиховог извршења. Према томе, под насилничким криминалитетом подразумевамо кривична дела против живота и тела и поједина кривична дела против имовине и против слобода и права човека и грађанина. У кривична дела насилничког криминалитета, у ширем смислу, могу се сврстати и поједина кривична дела код којих се у начину извршења примењује сила или озбиљна претња.

У теорији се под имовинским криминалитетом подразумевају кривична дела чији је заштитни објекат имовина, а

---

¹Наведено према: Игњатовић, Ђ., (2002). *Криминолошки аспект деликата насиља*, У Зборник радова „Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 265.

њихов учинилац настоји да себи или другом прибави корист или да неком проузрокује штету (Игњатовић, 2008:150). У категорији кривичних дела против имовине налазе се и она кривична дела код којих се до противправне имовинске користи долази употребом насиља према људима, попут разбојничке крађе, разбојништва и изнуде.

Карактер кривичних дела насилничког имовинског криминалитета одређен је, првенствено, употребом силе или претње усмерене на непосредно угрожавање живота или тела неког лица, односно озбиљне претње неким другим добрима пасивног субјекта, што служи савладавању или спречавању отпора пасивног субјекта. Разбојништво, разбојничка крађа и изнуда разликују се од других кривичних дела имовинског криминалитета (нпр. тешке крађе) баш по елементу насиља према људима. Игњатовић разбојништво и разбојничку крађу сматра специфичним кривичним делима која имају елементе насилничког, али и имовинског криминалитета (Игњатовић, 2008:147). Услед такве природе ових дела, у великом броју случајева приликом њиховог извршења, поред материјалних добара, угрожени су и животи људи, односно њихов телесни интегритет.

Поштујући и другачије теоријске ставове, можемо закључити да су разбојничка крађа, разбојништво и изнуда, по основним обележјима, сродна кривична дела. Каузални однос између употребе насиља и стицања противправне имовинске користи, који постоји код поменутих кривичних дела, даје нам за право да у категорији насилничког, али и имовинског криминалитета типолошки установимо категорију насилничког имовинског криминалитета.

Улога државних органа

Узајамна, адекватна и на закону заснована сарадња свих субјеката откривања и гоњења гаранција је каснијег ефикасног кривичног поступка, као доминантног средства контроле криминалитета (Бановић, 2015:69-88). Благовремено откривање кривичних дела и њихових учинилаца, а затим брз, ефикасан и правичан кривични поступак представљају основни предуслов

репресивног сегмента контроле криминалитета (Бејатовић, 2002:54).

Устав РС је вршење кривичног правосуђа поверио судовима, али да би они могли да остваре своју функцију, кривичне ствари треба да доспеју до њих. То налаже потребу за обављањем једне специфичне делатности која поводом извршења кривичног дела треба да омогући покретање судског поступка, јер не представља део кривичног поступка и не могу га обавити остали субјекти осим полиције (Грубач, 2002:24). У научној и стручној јавности полиција се идентификује државни субјекат који је најодговорнији за сузбијање и спречавање (контролу) криминалитета (Илић, Бановић, 2013:104).

У остваривању своје кривичне функције полиција своју примарну улогу остварује у фази предистражног поступка, предузимајући мере и радње на које је овлашћена, пре свега, Законом о кривичном поступку.²

Ефикасан рад полиције на расветљавању кривичних дела насилничког имовинског криминалитета подразумева квалитет обезбеђених доказа, као и успешно откривање и обезбеђивање присуства њихових учинилаца у кривичном поступку.

Тужилац као кривичнопроцесни субјект има најдужи процесни континуитет јер се појављује у свим фазама поступка – од предистражне, па све до подношења ванредних правних лекова против правноснажних судских одлука. Тужилац у кривичном поступку поседује широка законска овлашћења. (Бановић, 2016:233-249) Одредбе Закона о кривичном поступку овлашћују га као руководиоца предистражног поступка и истраге.

На плану расветљавања кривичних дела и њихових учинилаца, јавни тужилац може наложити полицији предузимање

---

²Законик о кривичном поступку, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014. Одредбама чл. 286. ст. 1. овог законика предвиђено је да: „ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка“. У циљу остваривања ових задатака, ЗКП је ставовима 2 и 3. истог члана прописао и адекватна овлашћења.

одређених радњи које би требало да доведу до њиховог откривања. Таква улога тужилаштва подразумева и нека овлашћења која би требало да имају утицаја на квалитетнију делатност полиције у проналажењу и обезбеђивању доказа. Ово је нарочито важно када је реч о кривичним делима насилничког имовинског криминалитета, јер су брзина и оперативност у примени криминалистичких метода откривања, разјашњавања и доказивања ових кривичних дела од посебног значаја.

Преглед литературе

Друштвена опасност кривичних дела насилничког имовинског криминалитета требало би да побуђује пажњу научне и стручне јавности, како би се понудили најбољи модалитети ефикасног откривања и гоњења њихових учинилаца. Међутим, веома је ограничен број радова, који се баве емпиријским истраживањем ефикасности надлежних органа у откривању и процесуирању учинилаца кривичних дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде.

Компаративну анализу стања криминалитета у Србији и осталим европским земаља, у свом раду објавио је Игњатовић³. Рад је базиран на компаративној анализи стопа, пријављених учинилаца више кривичних дела, укључујући разбојништва и разбојничку крађу. Стопе криминалитета се односе на 2006. годину а анализирани трендови за период 2003–2007. године. Према резултатима истраживања Република Србија се налази на 19 месту по укупној стопи регистрованих учинилаца кривичних дела (1489 на 100.000 становника). Поредићи број пријављених учинилаца кривичног дела разбојништва, разматрајући разбојничку крађу и разбојништва као једно кривично дело, на исти начин како је оно обрађено у Европском изворнику о криминалитету и казненој политици (European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics), он констатује да је 95% од укупног броја пријављених учинилаца, извршило разбојништва а само 5% разбојничку крађу. Према истраживању, стопа извршења

³Више о томе: Игњатовић, Ђ., (2012). *Поређење стопа пријављених учинилаца кривичних дела: Србија – остале Европске земље*, У Зборник радова „Казнена реакција у Србији II део“, Правни факултет, Београд, стр. 18–49.

разбојништва за 2006. годину износи 36,9 на 100.000 становника, што нас позиционира на зачеље Европе (само 9 земаља је иза нас), што би требало да нас забрине.

Други чланак аутора Чачковића⁴ односи се на значај откривања и кажњавања учинилаца разбојништва у превенцији разбојничког криминалитета. Према истраживању, проценат расветљавања кривичног дела разбојништва на територији БиХ, у периоду 2008-2013. године износи 35,7%, и нижи је од опште стопе расветљавања кривичних дела у БиХ који износи 48,0%. Приметно је да је виши проценат расветљавања у регионима (осим Бијељине и Бања Луке) у којима је извршено мање разбојништва. У периоду 2009-2013. полиција је тужилаштву пријавила 2272 лица осумњичена за извршење овог кривичног дела. У истом периоду тужилаштва су подигла оптужнице против 1203 пријављена учиниоца (53,0%). У даљем поступку, надлежни судови су за извршење кривичног дела разбојништва осудили укупно 923 пријављена учиниоца што је 40,8%. Овакви резултати нас наводе на закључак, да је „губитак злочина“ за ово дело 59,2%.

Методологија

Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак су чинила извршена кривична дела, пријављени учиниоци, исходи поступака по кривичној пријави и одлуке судова које се односе на пунолетне учиниоце разбојничке крађе, разбојништва и изнуде на територији Републике Србије, за период од 2007. до 2012. године. Подаци коришћени у овом истраживању добијени су из три извора. Статистички параметри извршених кривичних дела и поступања полиције у вези с тим, преузети су од Управе за аналитику Министарства унутрашњих послова. Подаци прибављени у Републичком заводу за статистику Републике Србије, односе се на статистичко истраживање криминалитета, праћењем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних учинилаца ових кривичних дела. Параметри који се односе на

---

⁴Више о томе: Čačković, D., (2015). Značaj otkrivanja i kažnjavanja izvršilaca razbojništva u prevenciji razbojničkog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini. *Zbornik radova pravnog fakulteta u Tuzli*, 2/2015: 40–64.

распрострањеност криминалитета и кривичног дела разбојништва, преузети су из Европског изворника о криминалитету и казненој политици у издању Европског института за превенцију и контролу криминала из Хелсинкија, Финска (ESCCJS). Секундарном анализом добијених и преузетих података, добијене су тоталне учесталости извршених кривичних дела разбојништва у односу на укупан број извршених кривичних дела у периоду 2007 - 2011. Такође, израчунате су тоталне учесталости стопе извршења насилничког имовинског криминалитета и сваког појединачног кривичног дела, трендови извршења, трендови расветљавања и исходи поступка од пријаве до правоснажности за ова кривична дела, за период 2007 – 2012. године. Треба имати у виду следеће: подаци прибављени од Министарства унутрашњих послова и статистички параметри преузети из Европског изворника о криминалитету и казненој политици (ESCCJS), односе се на извршено кривично дело, док се статистички параметри Републичког завода за статистику односе на пријављене, оптужене и правноснажно осуђене пунолетне учиниоце кривичних дела; стопе криминалитета изражене су у односу на 100.000 становника; стопе за нашу земљу уважавају годишње кретање становништва за анализирана подручја у назначеном периоду, према процени становништва коју за сваку годину утврђује Републички завод за статистику; коришћени статистички параметри РЗС односе се на укупан број учинилаца за сваку анализирану годину и не прате ток кретања истог предмета, од пријаве до правноснажности одлуке суда, већ се односе на све пријаве, оптужбе и одлуке које су обрађене у тој години; статистички подаци преузети из Европског изворника о криминалитету и казненој политици (ESCCJS), односе се на различите кривичноправне системе, са различитим положајем и улогом полиције у систему кривичног правосуђа, али уз мала одступања од стандардне дефиниције разбојништва.

Варијабле

Варијабле у истраживању односе се на распрострањеност насилничког имовинског криминалитета у нашој земљи и

земљама Европе, и ефикасност надлежних органа у откривању и гоњењу њихових учинилаца:

1. Сагледавање укупне распрострањености криминалитета и дистрибуције насилничког имовинског у Републици Србији и једном броју земаља Европе, анализом варијабли које се односе на: стопу извршења свих кривичних дела у неким земљама Европе; број извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у Србији; стопу просторне дистрибуције насилничког имовинског криминалитетом у Србији; стопу извршења разбојничке крађе, разбојништва и изнуде у Србији; стопу извршења разбојништва у неким земљама Европе и трендове извршења насилничког имовинског криминалитета;
2. Ефикасност полиције у предистражном поступку, анализом варијабли које се односе на: структуру извршених и расветљених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета и трендове расветљавања ових кривичних дела;
3. Ефикасност тужилаштва у претходном и главном кривичном поступку, анализом варијабли које се односе на: старосну структуру пријављених пунолетних лица; исходе поступка за пријављена пунолетна лица; исходе кривичног поступка за оптужена пунолетна лица; разлоге за негативан исход оптужбе; ток кривичног поступка од пријаве до правноснажности и трајање поступка од пријаве до доношења одлуке за пунолетне учиниоце.

Статистичка анализа

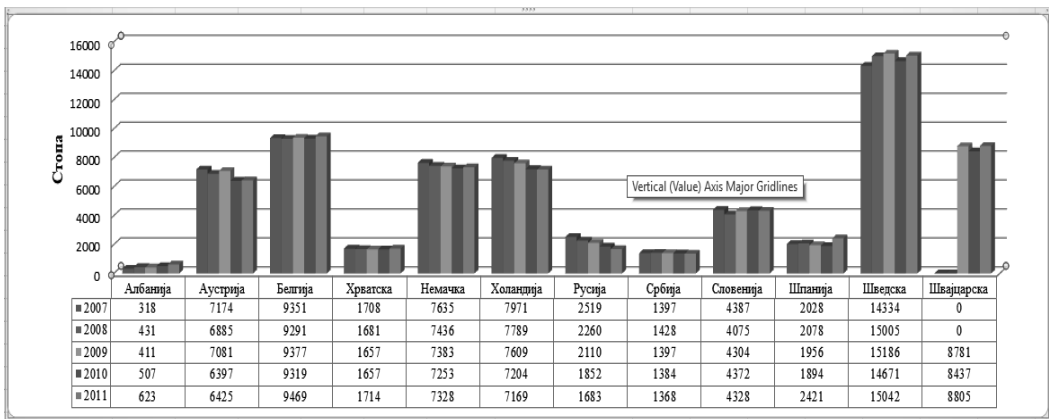
За анализу података коришћене су апсолутне и релативне учесталости исказане у виду процената, апсолутних бројева и методе за графичко приказивање података.

Резултати

Резултати представљају аналитички осврт на податке о насилничком имовинском криминалитету у нашој и више изабраних земаља, имајући у виду специфичност ових дела, како

због њихове правне конструкције и профила учинилаца, тако и због мера које је потребно предузети у циљу њиховог спречавања, расветљавања и гоњења.⁵

Сагледавање проблема оптерећености кривичним делом разбојништва неодвојиво је од анализе укупне стопе извршења свих кривичних дела и његових трендова. У графиконима 1 и 5 обрађене су поједине земље из Европе у којима је дистрибуција овог кривичног дела најизраженија или пак нису оптерећене проблемом разбојништва. Уочљиво је, да су предмет нашег интересовања биле и поједине земље из нашег окружења.

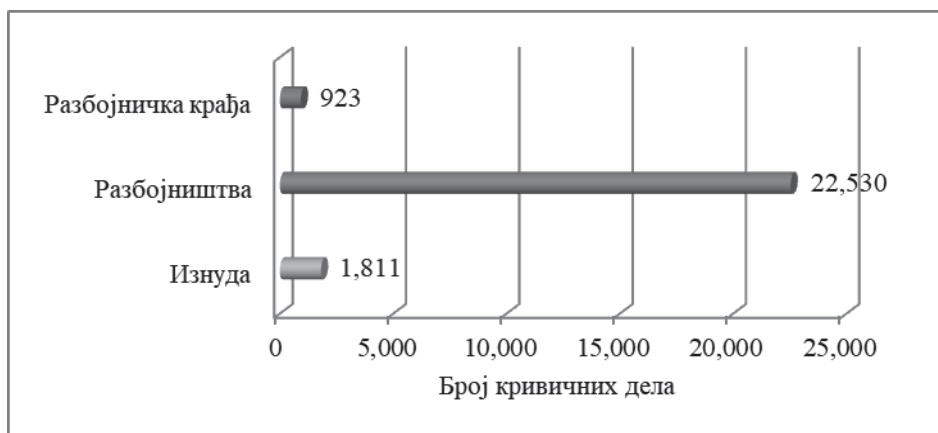
Графикон 1: Стопа криминалитета у појединим земљама Европе, у периоду 2007–2011. године⁶ (Извор ESCCJS)

Интересантно, да је највећа стопа криминалитета у Шведској, са трендом повећања од 5% у периоду 2007–2011. (графикон 1). Најнижа стопа од посматраних земаља забележена је у Албанији, међутим, тренд повећања криминалитета у тој земљи је далеко највећи од свих земаља Европе и износи чак 96%. Са фреквенцијом стопе од 1397 до 1368 и трендом пада од 2%, Србија је у групи земаља са веома ниском стопом криминалитета. Упоредујући је са земљама бивше Југославије, Хрватском са

⁵Више о томе: Браковић, Ж., (2012). Упоредна анализа разбојништва у неким земљама Европе и Републици Србији. *Европско законодавство*, 42: 69–92.

⁶*European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Publication Series No. 80, Helsinki, Finland, 2014., p. 32.

стопом око 1700 и Словенијом око 4300 код којих се тренд креће око 0, можемо закључити, да према показатељима који се односе на укупан број извршених кривичних дела, наша земља није оптерећена криминалитетом као многе друге европске земље.

Графикон 2: Број извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године⁷

Анализирајући квантитативне податке можемо приметити да је у структури кривичних дела насилничког имовинског криминалитета разбојништво најчешће чињено дело. Укупно је извршено 22.530 кривичних дела разбојништва, што представља 89,18% свих дела насилничког имовинског криминалитета (графикон 2). Изнуда учествује са 1.811 дела (7,17% свих дела из ове категорије) а разбојничка крађа са 923 кривичних дела (3,65%).

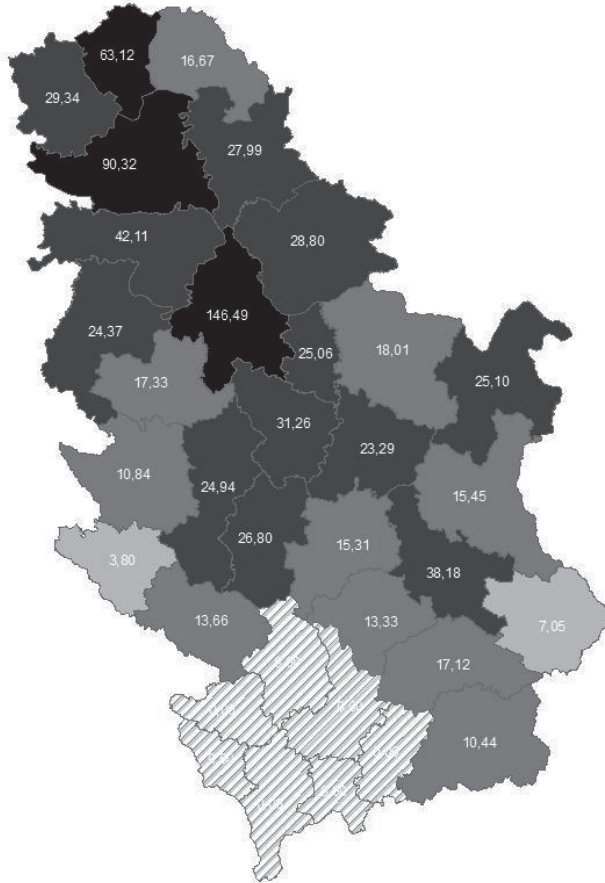
Неопходност целовитог сагледавања феноменолошког аспекта криминализације овим кривичним делима, намеће и потребу његовог разматрања из више углова. Први – кроз општу стопу криминализације, анализирајући просторну дистрибуцију насилничким имовинским криминалитетом у Републици Србији, пратећи организациону структуру (подручне полицијске управе) Министарства унутрашњих послова. Други – кроз посебну стопу,

⁷Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије. (У даљем тексту: Извор МУП)

проучавањем показатеља криминализације за свако појединачно дело.

Као што се може видети (слика 1), 27 подручних полицијских управа чине територијалну организациону структуру МУП-а Републике Србије. Стопа дистрибуције за подручје АП КиМ није приказана због недостатка релевантних статистичких показатеља.

Слика 1: Картограм опште стопе просторне дистрибуције насилничким имовинским криминалитетом у Србији у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

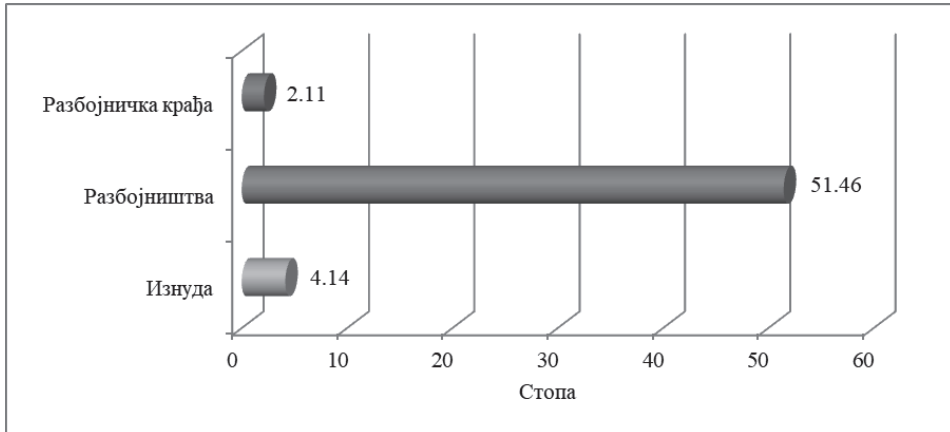
Сумирајући разматрање квантитативних показатеља опште стопе насилничког имовинског криминалитета, можемо закључити да просечна стопа у Републици Србији износи 57,70 извршених кривичних дела на 100.000 становника (слика 1).

Ниво ове врсте криминалитета у појединим подручјима значајно је изнад просека. Град Београд са стопом од 146,49, Нови Сад са 90,32 и Суботица са 63,12 неспорно су најугроженији.⁸ Једино подручја ове три полицијске управе имају стопу криминалитета вишу од просечне. Међутим, значајност укупног броја извршених дела на њима детерминише и знатно вишу стопу ове врсте криминалитета на подручју Републике Србије. Овакви резултати дају за право тези да урбанизација подручја има утицаја на ниво криминалитета на њему.⁹ Од осталих урбанијих подручја ваља споменути Ниш (38,18), Крагујевац (31,26), Чачак (24,94) и Краљево (31,01). Најнижа стопа насилничког имовинског криминалитета је на подручју Пријепоља (3,80), Пирота (7,05), Врања (10,44) и Ужица (10,84).

---

⁸У градовима који су административни или индустријски центри, стопе разбојништва су приметно више него стопе на националном нивоу. Највидљивија разлика је у САД, јер стопа за Њујорк износи 2,3%, а национални просек је 0,6%. У изузетке се могу сврстати Атина, Стокхолм и Даблин. Опширније о томе видети: Dijk, V. J., Kesteren V. J., Smit P., (2008). *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, p.76.

⁹Кривично дело разбојништва је типична манифестација карактеристична за проблеме урбаног криминалитета јер је знатно заступљенија у већим градовима него у руралним подручјима. Dijk, V. J., Kesteren V. J., Smit P., op. cit. p. 73.

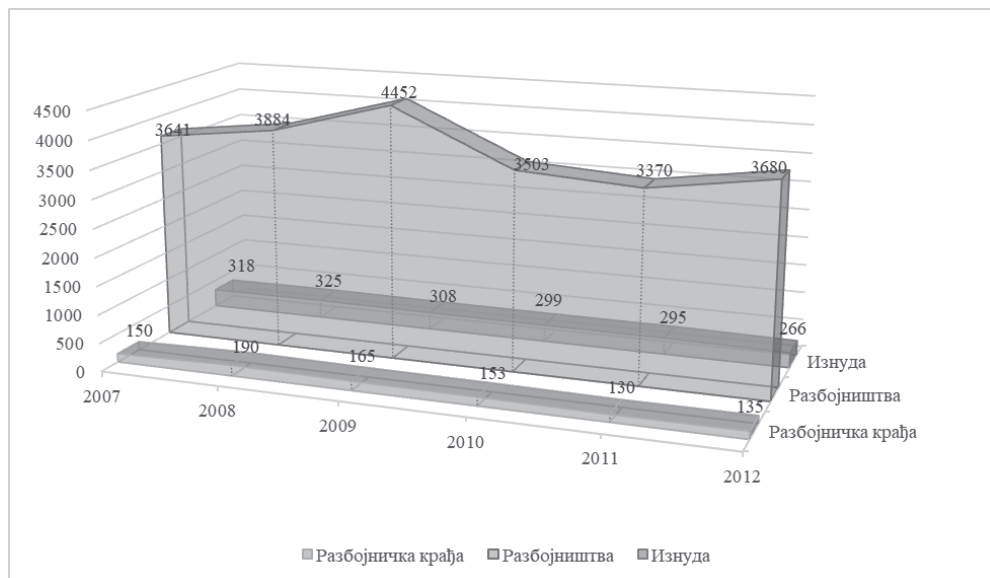
Графикон 3: Посебна стопа насилничког имовинског криминалитета у Србији, у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Као што смо претходно напоменули, ову групу кривичних дела чини више појединачних кривичних дела. То нам налаже потребу да сагледамо стопу криминалитета за свако појединачно дело (посебна стопа криминалитета). Научно фундирани резултати нам дају могућност да на целовит начин размотримо и викимолошку димензију ове врсте криминалитета.

Анализирајући посебну стопу криминалитета за кривична дела насилничког имовинског криминалитета у посматраном периоду можемо констатовати, да квантитативно предњачи стопа за кривично дело разбојништва 51,46. Стопа криминалитета за изнуду је доста мања 4,14, док је за разбојничку крађу најмања и износи 2,11 (графикон 3).

Иако је, можда, незахвално поредити стопе извршења разбојништава у различитим земљама пре свега због различитог дефинисања инкриминација које представљају ово кривично дело, мишљења смо да су те инкриминације у основи сличне нашем кривичноправном виђењу разбојништва и разбојничке крађе, а да једино компаративна анализа извршења овог кривичног дела, може, у основи да нам пружи објективни приказ његове учесталости у нашој земљи. Не треба занемарити ни тамну бројку. Према међународној студији викимизације (ICVS: *International Crime Victims Study*), разлике у погледу пријављивања разбојништава између западноевропских и земаља југоисточне

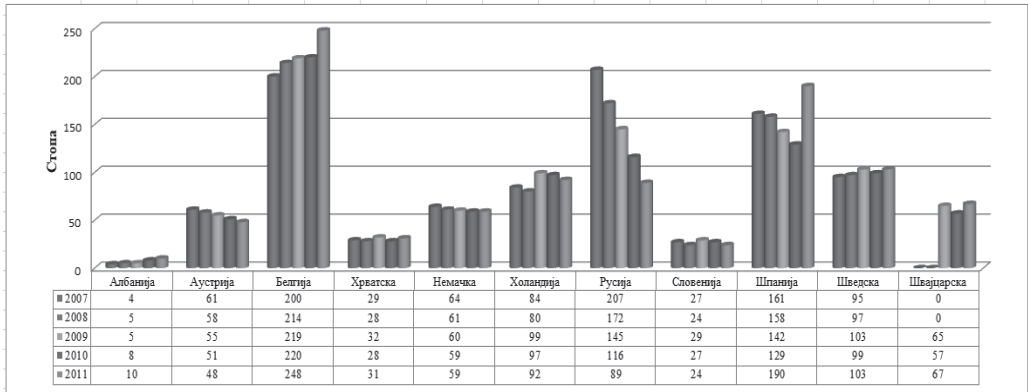
Европе нису толико велике колико се мисли. Своју виктимизацију у земљама западне Европе пријављује око 50% жртава, у поређењу са 38%¹⁰ у земљама југоисточне Европе.

Графикон 4: Трендови извршења кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Анализирајући трендове у броју извршених дела ове врсте криминалитета у нашој земљи, видећемо да у последње четири године посматраног периода нема значајнијег одступања (креће се око 4100, осим 2009. године). Уочљиво је повећање 2008. и 2009. године али је фреквенција извршења ових дела у овом периоду у приближно истим границама (графикон 4). Евидентно је да референтна вредност за кривично дело разбојништва детерминише и укупну аритметичку вредност изражену за насилнички имовински криминалитет. Трендови извршења су у паду за изнуду (16,35%) и разбојничку крађу (10%) док за разбојништва нема значајнијег одступања, ако занемаримо 2009. годину.

¹⁰ Наведено према: Kovčo Vukadin, I., (2008). Kriminalitet na području jugoistočne Europe. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1): 43.

Графикон 5: Стопа извршења разбојништва у неким земљама Европе, у периоду 2007–2011. године¹¹ (Извор ESCCJS)

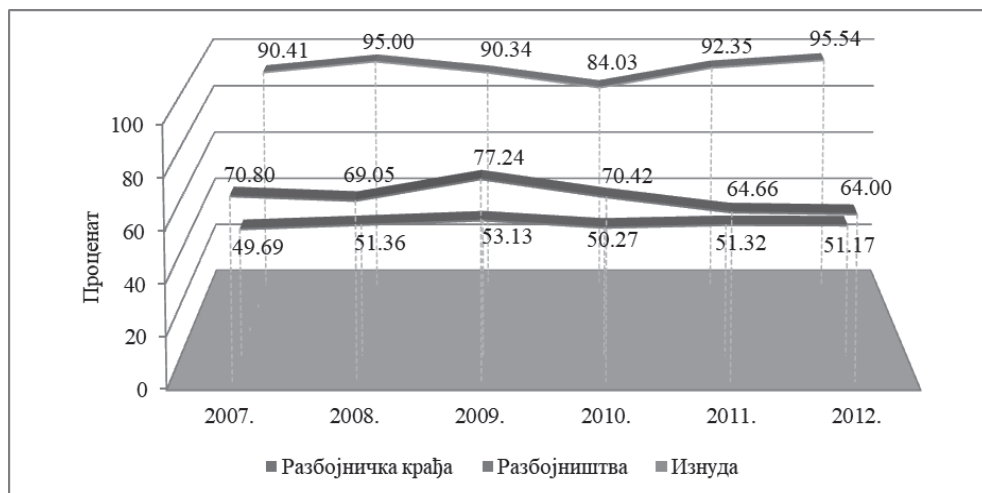
Стопа извршења разбојништва у земљама Европе (графикон 5) највиша је у Белгији са трендом увећања од 24% у периоду 2007 – 2011. године. Нешто је нижа у Шпанији, и по стопи и по тренду повећања (18%). Најнижа је у Албанији, али је тренд извршења у великом успону, чак 140%, слично тренду који се односи на укупну стопу криминалитета у тој земљи. Стопа извршења у Аустрији и Немачкој је најближа стопи која је регистрована у нашој земљи. Учесталост извршења разбојништва у Словенији Хрватској је доста нижа него у Србији, али се за разлику од наше земље (графикон 4) у Хрватској бележи тренд повећања од 9% а у Словенији тренд смањења од 12%.

Табела 1: Структура извршених и расветљених к.д. насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Кривично дело	Укупно	Структура							
		познат учинилац		затечен „in flagranti“		непознат учинилац		расветљено	
		п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	923	47	5,09	43	4,66	833	90,25	580	69,63
Разбојништва	22530	443	1,97	170	0,75	21917	97,28	11229	51,23
Изнуда	1811	710	39,20	35	1,93	1066	58,86	975	91,46
Укупно НИК	25264	1200	4,75	248	0,98	23816	94,27	12784	53,68

¹¹ *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, op. cit. p. 44.

Од укупно 25.264 регистрованих кривичних дела насилничког имовинског криминалитета (табела 1), приликом извршења 248 дела учинилац је затечен у току извршења самог дела (0,98%). Међутим, ако анализирамо како се тај проценат креће код појединачних кривичних дела, можемо закључити да је приликом извршења разбојничке крађе, полиција је затекла учиниоца *in flagranti* у 4,66% случајева, а приликом извршења разбојништва у само 0,98%.

Графикон 6: Трендови расветљавања кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Према овим статистичким показатељима, ефикасност у расветљавању (табела 1) износи 53,68% за евидентирана кривична дела код којих у моменту извршења дела учинилац није био познат. У овом домену, највећа ефикасност забележена је за изнуду 91,46%, разбојничку крађу 69,63% а разбојништва 51,23%. Трендови расветљавања (графикон 6) у анализираном периоду показују стабилност, без значајнијих одступања. Приметно је да је фреквенција код разбојничке крађе у распону од 64,00% (2012) до 77,24% (2009).

Табела 2: Старосна структура пријављених лица у периоду 2007–2012. године¹² (Извор РЗСС)

Кривично дело	Укупно	Пријављена лица			
		пунолетни		малолетни	
		n	%	n	%
Разбојн. крађа	392	363	92,60	29	7,40
Разбојништва	6038	5041	83,49	997	16,51
Изнуда	1459	1294	88,69	165	11,31
Укупно НИК	7889	6698	84,90	1191	15,10
Укупно против имовине	100461	89185	88,78	11276	11,22

Због постојања основа сумње да су извршили неко од ових кривичних дела, надлежним тужилаштвима је пријављено 7889 лица (табела 2). Евидентно је да број пријављених учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета представља 7,86% свих учинилаца кривичних дела против имовине, што у укупном збиру није симптоматично, међутим, имајући у виду друштвену опасност ових дела, тај број свакако није занемарљив. Старосна структура пријављених лица, без обзира на стереотипе да ова дела махом врше малолетна лица, је ипак забрињавајућа. Учешће малолетних у односу на пунолетна лица највише је код разбојништва (16,51%) а најмање код разбојничке крађе (7,40%).

Табела 3: Исход поступка за пријављена лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Кривично дело	Укупно	Врста одлуке							
		одбачена пријава		прекинута истрага		обушављена истрага		поднет оптужни акт	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Разбојн. крађа	363	64	17,63	2	0,55	17	4,68	280	77,13
Разбојништва	5041	256	5,08	23	0,46	138	2,74	4624	91,73
Изнуда	1294	280	21,64	5	0,39	98	7,57	911	70,40
Укупно НИК	6698	600	8,96	30	0,45	253	3,78	5815	86,82

Поступајући по кривичној пријави против пријављених пунолетних лица, надлежни јавни тужилац, као једини овлашћени

¹²Статистички параметри прибављени од Републичког завода за статистику. (У даљем тексту, Извор: РЗСС)

државни орган, у чијој је надлежности разматрање основаности њених навода, у спроведеном претходном кривичном поступку у складу са чланом 284 ЗКП одбацио је 600 пријава (8,96%) (табела 3). Највећи број се односи на изнуду 21,64% а најмањи на разбојништва 5,08%. До обавезног или факултативног прекида истраге дошло је у 30 случајева (0,45%). На основу наредбе јавног тужиоца истрага је обустављена за 253 лица. У 86,82% случајева због постојања оправдане сумње да је пријављено лице извршило кривично дело поднет је одговарајући оптужни акт. Највећа ефикасност је код разбојништва, где је у 91,73% покренута истрага резултирала оптужењем, за разлику од изнуде где је то био резултат у 70,40%.

Табела 4: *Исход поступка за оптужена лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

Кривично дело	Укупно оптужено	Исход поступка			
		проглашено кривим		није проглашено кривим	
		п	%	п	%
Разбојн. крађа	255	220	86,27	35	13,73
Разбојништва	4164	3815	91,62	349	8,38
Изнуда	787	547	69,50	240	30,50
Укупно НИК	5206	4582	88,01	624	11,99

Поступајући по оптужном акту (табела 4), у овој фази кривичног поступка, надлежни судови су за извршено кривично дело разбојништва прогласили кривим 91,62% лица. За разбојничку крађу проценат је 86,27%, док је за извршење кривичног дела изнуде нешто више од две трећине случајева (69,50%) кривични поступак окончан правноснажном осуђујућом пресудом.

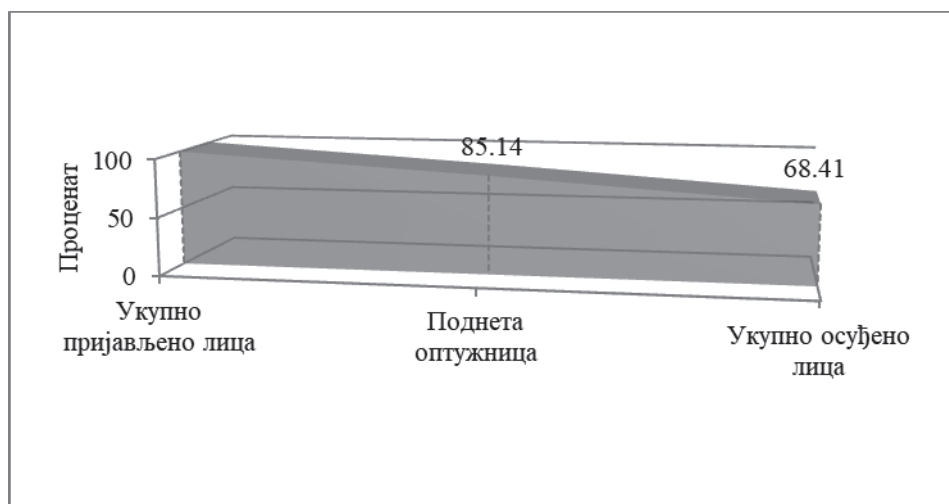
Табела 5: *Разлози за исходе поступка за оптужена лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

Кривично дело	Није проглашено	Врста одлуке и разлози			
		поступак	ослобођен	оптужба	мера

	кривим	обушављен или одбачена оптужба		од оптужбе		одбијена		безбедност и без изрицања казне	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Разбојн. крађа	35	12	34,29	13	37,14	6	17,14	4	11,43
Разбојништва	349	110	31,52	168	48,14	56	16,05	15	4,30
Изнуда	240	98	40,83	88	36,67	51	21,25	3	1,25
Укупно НИК	624	220	35,26	269	43,11	113	18,11	22	3,53

Пресудом којом се оптужени ослобађа од оптужбе (табела 5), окончан је кривични поступак за 168 лица или 48,14% од укупног броја оних који нису проглашени кривим за разбојништва, 37,14% за разбојничку крађу а најмање 36,67 за изнуду. Пресуда којом се оптужба одбија, исход је за 21,25% оптужених за изнуду, док је код разбојништва у 16,05% то био разлог за непроглашавање кривим. Окончање кривичног поступка изрицањем мере безбедности али без изрицања казне најчешћи је резултат код разбојничке крађе (11,43%). Обушављање поступка или одбацивање оптужбе, као разлог за негативан исход оптужбе најзаступљеније је за кривично дело изнуде 40,83%, за разбојничку крађу износи 34,29% а за разбојништва 31,52%.

Графикон 7: *Исход кривичног поступка од пријаве до правноснажности (губитак злочина) у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

Ефикасност процесних субјеката у кривичном поступку најбоље се може сагледати анализом исхода кривичних поступка по његовим фазама, од пријављивања лица да је извршило кривично дело па све до правноснажног окончања поступка који се водио према њима. Из графикана 7 може се уочити да је број осуђених лица за дела насилничког имовинског криминалитета 68,41% у односу на број пријављених, што намеће на закључак да је „губитак злочина“¹³ доста велики. Најмањи број осуђујућих пресуда је за изнуду – само 42,27% а највећи код разбојништва – 75,68%.

Табела 6: Трајање поступка од пријаве до доношења одлуке за пунолетна лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Кривично дело	Укупно	Трајање поступка									
		до 2 месеца		од 2–4 месеци		од 4–6 месеци		од 6–12 месеци		преко 1 године	
		п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	363	115	31,68	48	13,22	31	8,54	100	27,55	69	19,01
Разбојништва	5041	19,33	38,35	699	13,87	349	6,92	1265	25,09	795	15,77
Изнуда	1294	429	33,15	168	12,98	114	8,81	324	25,04	259	20,02
Укупно НИК	6698	2477	36,98	915	13,66	494	7,38	1689	25,22	1123	16,77

Други важан индикатор ефикасности овог дела кривичног поступка јесте анализа трајања његовог тока (табела 6). Највећи број поступака трајао је до 2 месеца 36,98%, најефикаснији су били за разбојништва 38,35%. Више од половине поступака окончано је у временском интервалу до 6 месеци, од чега 59,14% за разбојништва, 54,94% за изнуду, а разбојничку крађу 53,44%. Преко годину дана трајао је поступак против 20,02% пријављених за изнуду, 19,01% за разбојничку крађу и 15,77% пријављених лица за разбојништва.

¹³Sutherland and Cressey 1960. Наведено према: Игњатовић, Ђ., (2008). *Криминологија*. Правни факултет, Београд, стр. 78.

Дискусија

Научна и стручна јавност проблему криминалитета приступа проучавањем узрока који до њега доводе. Још је Бекарија (Beccaria) у свом делу „О злочинима и казнама“ (*Dei delitti e delle pene*) 1764. године указао на то да је потребно да казна, да би била корисна, задовољи следеће услове: да буде нужна, сразмерна злочину, применљива, хитна, јавна и да има лични карактер (Игњатовић, 1997:44-47). Бројна истраживања показала су да извесност казне, има највећи одвраћајући утицај на криминалитет (Pogarsky, 2002:445) а да вероватноћа изрицања пресуде и тежина казне у значајној мери одвраћају од криминалитета (Phillips, Votey, 1975:327), што пред субјекте овлашћене за откривање и гоњење учинилаца поставља задатак да обезбеде њену нужност.

Приметна је неједнака дистрибуција броја извршених разбојништава у односу на укупан број извршених кривичних дела. У Шпанији, која је оптерећена бројем извршених разбојништава али није бројем извршења осталих кривичних дела, креће се око 7,49%. Слично је и у Русији (6,85%), док је у Шведској, због изражене учесталости извршења свих кривичних дела, тај однос у обрнутој пропорцији и креће се око 0,73%. У Белгији, која је најоптерећенија бројем извршених разбојништава тај однос је око 2,35%. Код осталих земаља тај однос не прелази 1,65% (Хрватска). Србија није оптерећена укупном стопом криминалитета (графикон 1), али са овом стопом извршења разбојништава и разбојничке крађе (графикон 3) тај однос је нешто виши, и износи 3,84%, што нас наводи на закључак да спадамо у групу земаља које су оптерећеније извршењем поменутих кривичних дела.

Према квантитативним параметрима који се воде у МУП-у, најалост, једина превентивно мерљива категорија која се статистички прати јесте број дела у којима је учинилац затечен на месту извршења кривичног дела – *in flagranti* (табела 1). Лишење слободе учиниоца пре или за време извршења кривичног дела најефикаснија је репресивна мера коју предузима најчешће полиције. Специфичност насилничког имовинског криминалитета је и у томе, што се веома ретко дешава да учиниоца приликом

извршења дела савлада и лиши слободе неко други осим полиције. Иако, није реално очекивати велики број, неспорно је релативно мали проценат реализације превентивних стратегија усмерених у овом правцу (нарочито код разбојништва). Овакви резултати могу да нам укажу да је припрема учиниоца за извршење разбојништва од стране учиниоца ефективнија у поређењу са осталим делима из ове групе. У сваком случају, сврсисходније предузимање превентивних мера од стране полиције свакако би утицало, како на смањење броја извршених дела, тако и на знатно већи број дела, у којима су учиниоци затечени *in flagrante delicto*, што би резултирало брзим хапшењем учинилаца, чиме би се значајно повећала ефикасност полиције, када је овај сегмент ефикасности у питању.

Полазећи од тога да је најсврсисходнија мера која има највећег утицаја на генералну превенцију брзо и ефикасно процесуирање учинилаца кривичних дела, ефикасност полиције у овом сегменту, бар према статистичким параметрима који су нам били доступни, на завидном је нивоу. Расветљавање кривичних дела чији су учиниоци у време њиховог извршења били непознати, у процентима већим од 50%, можемо сматрати ефикасним. У том смислу, расветљавање изнуде у преко 90% и разбојничке крађе око 70% можемо сматрати веома ефикасним, посебно имајући у виду да нема значајнијег одступања у трендовима (графикон 6).

Ефикасно спречавање и расветљавање кривичних дела и исто тако вођен кривични поступак основни су предуслови остваривања генералне превенције криминалитета. Квалитетно вођен предистражни поступак, а касније и истрага, који би требало да, прибављањем квалитетних доказа које је неопходно презентовати суду, постојање основне сумње подигну на ниво оправдане сумње, по природи ствари, требало би да резултира ефикасним вођењем главног кривичног поступка и примереним санкцијама које би требало да одражавају и количину друштвеног прекора за друштвено опасно понашање које је лице коме се изриче изазвао.

Веома велики број одбачених кривичних пријава, које махом подноси полиција (табела 3), а односе се пре свега за изнуду (21,64%) и разбојничку крађу (17,63%), сугерише нам

неквалитетно вођење предистражног поступака, некохерентну и неадекватну сарадњу и недовољан ниво интеракције између полиције и тужилаштва у предметима за ова кривична дела, као основне разлоге оваквих резултата. Поставља се питање и квалитативног и квантитативног учешћа тужилаштва у предистражном поступку, или се оцена прикупљених доказа оставља на процену полицији. Овако пасиван однос тужилаштва, чија је улога у овој фази поступка веома захтевна, оставља простора да резултира високим бројем или одбачених кривичних пријава или обустављених истрага, што свакако има великог утицаја на квантитативну ефикасност откривања и квалитативну ефикасност гоњења учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.

Кохерентна сарадња и адекватна интеракција полиције и тужилаштва требало би и да омогући органима гоњења прибављање квалитетних доказа, који ће недвосмислено и непобитно пројектовати одговорност оптуженог лица у извршењу кривичног дела и на тај начин убедити суд у кривицу учиниоца ових дела. То би на крају резултирало и већим бројем лица која су проглашена кривим, јер 30.50% оних који нису проглашени кривим за изнуду је чињеница која није за респект (табела 4). То би, у крајњем, довело до тога да и губитак зличина буде доста мањи него што је сада.

Закључак

Кривична дела насилничког имовинског криминалитета по начину извршења и последицама могу бити изузетно друштвено опасна, па је расветљавање и привођење учиниоца ових дела правди, као и њихово адекватно кажњавање, под условом да је ефикасно и брзо, од нарочитог значаја за њихову превенцију. Координација између полиције и пре свега тужилаштва мора бити на највишем нивоу, јер се само ефикасним процесуирањем учинилаца омогућава остваривање генералне и специјалне превенције у пуном обиму.

Полицијски службеници имају значајна процесна овлашћења која ефикасном применом треба да обезбеде квалитативно прогресивнији утицај на повећање ефикасности у

расветљавању кривичних дела, што је један од суштинских задатка полиције који проистиче из њене реактивне функције. Успешност у томе декларише и њену ефикасност, а она подразумева обезбеђење квалитетних извора доказа и, на бази тога, ефикасно процесуирање учинилаца ових кривичних дела.

Постојање дефинисаног облигаторног узајамног хијерархијског односа између органа који учествују у откривању и гоњењу учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета омогућава њихово кохерентно функционисање. Њихов однос омогућава оперативну независност у мери у којој је то пожељно, али и потпуно партнерски однос када је то неопходно. Резултати њихове хармоничне сарадње врло су видљиви преко смањења или повећања стопе криминалитета. Међутим, постоји потреба да мере које они артикулишу буду пажљивије осмишљене, јер дисхармоничан приступ креирању ових мера, очигледно је контрапродуктиван с аспекта основне идеје законодавца.

Постоји простор за унапређење рада тужилаштва, пре свега, започињањем кривичног поступка тек када се обезбеде релевантни докази, који могу да резултирају адекватном кривичном санкцијом. Ова чињеница посебно се односи на кривично дело изнуде.

Литература

1. Бановић, Б. (2015). Међусобни однос и компетентност органа предистражног поступка. *Ревивија за криминологију и кривично право*, 53(1): 69–88.
2. Бановић, Б. (2016). Својство овлашћеног тужиоца према Законику о кривичном поступку. *Годишњак Факултета безбедности 2016*, Факултет безбедности, Београд, стр. 233–249.
3. Бејатовић, С. (2002). *Сарадња полиције и других државних органа у превенцији криминалитета*, У Зборник радова „Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе“, Полицијска академија, Београд, стр. 53–63.

4. Браковић, Ж. (2012). Упоредна анализа разбојништава у неким земљама Европе и Републици Србији. *Европско законодавство*, 42: 69–92.
5. Ђаčković, D. (2015). Значај откривања и кажњавања извршилаца разбојништва у превенцији разбојничког криминалитета у Босни и Херцеговини. *Зборник радова правног факултета у Тузли*, 2/2015: 40–64.
6. Dijk, V. J., Kesteren, V. J., Smit, P., (2008). *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/ICVS2004_05report.pdf, доступан 25.11.2014.
7. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Publication Series No. 80, Helsinki, Finland, 2014, https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrMWoC VTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf. доступан 25.12.2015.
8. Garland, D. (1996). The limits of the sovereign state: strategies of crime control in contemporary society. *The British Journal of Criminology*, 36(4): 445–471.
9. Грубач, М. (2002). *Превентивна и репресивна функција полиције и нови законик о кривичном поступку*, У Зборник радова „Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе“, Полицијска академија, Београд, стр. 23–32.
10. Игњатовић, Ђ. (1997). *Криминолошко наслеђе*. Полицијска академија, Београд.
11. Игњатовић, Ђ. (2002). *Криминолошки аспект деликата насиља*, У Зборник радова „Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 259–270.
12. Игњатовић, Ђ. (2008). *Криминологија*. Правни факултет, Београд.
13. Игњатовић, Ђ. (2012). *Поређење стопа пријављених учинилаца кривичних дела: Србија – остале Европске земље*, У Зборник

- радова „Казнена реакција у Србији II део“, Правни факултет, Београд, стр. 18–49.
14. Илић, А. (2015). Значај дискурса у разумевању моралне панике. *Српска политичка мисао*, 48: 115–130.
  15. Илић, А. (2018). Морална паника у вези са насиљем у породици. *Годишњак Факултета безбедности 2018*, Факултет безбедности, Београд, стр. 235–252.
  16. Илић, Г., Бановић, Б., (2013). *Полиција и нова решења у Законику о кривичном поступку*, У Зборник радова „Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена“, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Intermex, Београд, стр. 99–116.
  17. Kovčo Vukadin, I. (2008). Kriminalitet na području jugoistočne Europe. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1): 35–54.
  18. Лазаревић, Љ. (2002). *Деликти насиља – кривичноправни аспект*, У Зборник радова „Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 11–22.
  19. Милутиновић, М. (1981). *Криминологија*. Савремена администрација, Београд.
  20. Phillips, L., Votey, L. H., (1975). Crime Control in California. *The Journal of Legal Studies*, 4(2): 327–349.
  21. Pogarsky, G. (2002). Identifying “deterable” offenders: implications for research on deterrence. *Justice Quarterly*, 19(3): 431–452.
  22. *Законик о кривичном поступку*, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

Efficiency of competent state authorities in detecting and approving criminal reports of violent property crime

***Abstract:** Violent property crime is a specific category of crime against property, primarily because of its complexity, which stems from the importance of the protected property, the frequency, methods and means of enforcement, but also the extent and intensity of the consequences caused. The aim of this research was to examine the effectiveness of competent state authorities in detecting and prosecuting*

perpetrators of these crimes. The research was designed as a cross section study. The sample consisted of all police actions, decisions of the prosecutor's office and courts related to the criminal acts of robbery theft, robbery and extortion in the territory of the Republic of Serbia, for which the criminal procedure was concluded in the period from 2007 to 2012. The data was obtained from the Ministry of Internal Affairs and the Republic Institute for Statistics, and part of it was taken from the European Original Crime and Penal Policy published by the European Institute for Prevention and Control of Crime from Helsinki (ESCCJS). The results of the survey show the decent effectiveness of the police in clarifying these crimes, as well as the incoherent cooperation between the police and the prosecution in prosecuting offenders of violent crime.

Key words: *violent property crime, robbery, robbery theft, extortion, police, prosecution, efficiency, crime prevention.*

Катарина ТОМАШЕВИЋ

Илија РАЦИЋ

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903082Т

УДК: 351.741(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 28. 8. 2019. године

Ревизија: 14. 11. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Рад полиције заснован на примени полицијско-обавештајног модела у развијеним земљама са посебним освртом на полицију Републике Србије

Апстракт: Рад заснован на примени полицијско-обавештајног модела у полицији Србије базира се на обједињавању свих расположивих ресурса, капацитета и потенцијала с циљем ефикаснијег, ефективнијег и економичнијег сузбијања криминалитета, нарочито његових организованих и тежих облика, као и сузбијања најтежих видова угрожавања јавне безбедности. Развој полицијско-обавештајног модела као савременог проактивног начина рада започиње 1990-их у Великој Британији под називом „национални обавештајни модел“. Након једне деценије имплементиран је у полицијске организације развијених земаља (САД, Немачка, Шведска, Канада, Аустралија и др.) под називом *Intelligence-Led Policing*. Правни оквир за рад полиције заснован на том моделу у Републици Србији успостављен је тек 2016. године, при чему организациона структура полиције није у потпуности промењена. Потребно је спровођење организационих промена у организационој структури полиције, односно њено прилагођавање подразумеваним захтевима полицијског рада заснованог на доследној примени полицијско-обавештајног модела. У раду су презентовани резултати истраживања усмереног на трагање за одговором на питање да ли су и које организационе промене у организационој структури полиције у Републици Србији неопходне за ефективну и ефикасну имплементацију полицијско-обавештајног модела у

њен рад. Резултатима тако усмереног истраживања који су презентовани у овом раду потврђено је становиште према коме је одговарајуће прилагођавање организационе структуре полиције у Републици Србији неопходан предуслов за ефективну и ефикасну примену полицијско-обавештајног модела. То прилагођавање у основи подразумева успостављање нове централизоване организационе јединице Дирекције полиције за обављање криминалистичко-обавештајних послова на стратегијском и оперативном нивоу и њену функционалну повезаност са осталим организационим јединицама Дирекције полиције.

Кључне речи: полицијско-обавештајни модел, *Intelligence-Led Policing*, криминалистичко-обавештајни послови, полиција, организациона структура полиције, организационе промене.

Увод

У научним радовима који су заступљени у развијеним земљама постоје многобројне дефиниције полицијско-обавештајног модела (ПОМ), које указују да је реч о менаџерској филозофији чији је циљ доношење одлука о организацији полицијских послова на основу релевантних, потпуних, правовремених и употребљивих информација о криминалитету. Међу малобројним настојањима да се дефинише такав модел у домаћој научној литератури можемо издвојити Симоновићеву дефиницију, према којој је полицијско-обавештајни рад „полицијска (истражна) делатност и нов приступ (филозофија) у раду полиције, који подразумева изградњу система и стварање правних, организационих, кадровских и техничких могућности и претпоставки којима ће се осигурати стандардизовано, континуирано (јавно и потајно) прикупљање безбедносно интересантних података, као и њихово вредновање, анализирање и прослеђивање с циљем подршке процесу одлучивања и деловања у сузбијању криминалитета на свим нивоима“ (Симоновић, 2012: 25). Џери Ратклиф (Jary Ratcliffe) међу првима је указао на развијање ПОМ-а, чија је примена започела 1990-их у Великој Британији. Потом су, уз одређене модификације, тај модел преузеле и друге државе, међу којима су прве биле чланице Европске уније (ЕУ) и Сједињених Америчких Држава (САД).

Пораст стопе криминалитета у Великој Британији, уз истовремено велика финансијска улагања у полицију, као и пораст броја запослених, довели су до притиска јавности да полиција, поред традиционалног реактивног модела рада, предузме нешто ново, другачије, ефикасније и економски рационалније, што би брзо смањило број кривичних дела (Ђурђевић, Рацић, 2018: 280). Истражујући ефикасност и ефективност енглеске полиције у периоду од 1970. до 2004. године, Ратклиф је дошао до закључка да полиција Велике Британије већи део времена троши на доказивање извршених кривичних дела уместо на спречавање да се она изврше (нарочито када је реч о делима која врше вишеструки повратници), што је довело до смањења поверења јавности у полицију (Ratcliffe, Guidetti, 2007: 109–125). Такав модел рада полиције се у теорији означава традиционалним реактивним радом и подразумева да се активности претежно предузимају након извршеног кривичног дела. За традиционални реактивни рад полиције карактеристично је да се функција безбедности заједнице и смањење стопе криминалитета задовољавају активностима као што су повећање броја полицајаца и повећање видљивости полиције (Tilley, 2008: 373–403).

Насупрот традиционалном реактивном приступу рада, у ПОМ-у се рад полиције усмерава на превенцију најтежих и најчешћих безбедносних проблема, на жаришне тачке, вишеструке повратнике и лица за која постоји висок ризик да постану жртве кривичних дела. То конкретно значи промену филозофије од кривичног дела према учиниоцу у филозофију од регистрованог, потенцијалног учиниоца према спречавању извршења кривичног дела (Ђурђевић, Радовић, 2017: 447). Један од великих проблема током имплементације и развоја ПОМ-а јесте отпор према променама који се манифестује код полицијских службеника и који може веома брзо да надвлада концепт ПОМ-а, уколико се он не спроводи коректно, и да заговара повратак на старо (Ratcliffe, 2008: 190). Полиција у Републици Србији (полиција РС) велику пажњу посветила је промени приступа у раду успостављањем ПОМ-а, чија је примена уређена чл. 34 *Закон о полицији*, чл. 2 *Правилника о начину обављања појединачних полицијских послова* и чл. 10 *Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова*,

у којем је прописано: „Полиција у обављању полицијских послова примењује ПОМ“. Имплементацијом овог модела у практичан рад полиције РС допринеће проактивном, планском и усмереном решавању свих безбедносних проблема, уз рационално коришћење ресурса, што ће омогућити ефективнији и ефикаснији рад полиције. На такав начин се поједностављује организација полицијских послова и побољшава заједничка способност свих организационих јединица за борбу против криминалитета (Раџић, 2018: 139).

Да би се испунио овај услов, сви релевантни чиниоци у полицији РС морају, такође, бити организационо повезани. Недостатак структурне и функционалне повезаности са аспекта увођења и примене ПОМ-а присутан је у више организационих јединица Дирекције полиције, а нарочито долази до изражаја у погледу питања везаних за неусклађеност аналитичких капацитета. Идентификовани недостаци се односе на: децентрализацију функција аналитичких јединица у више организационих јединица, одсуство координације између аналитичких јединица, отежан процес размене података између различитих аналитичких јединица, нерационално коришћење људских, материјалних и финансијских ресурса, нестандардизовану едукацију аналитичара; децентрализацију база података која је присутна у више аналитичких јединица.

Проблем истраживања може се исказати кроз следеће истраживачко питање: да ли су и које организационе промене у организационој структури полиције у РС неопходне за ефективну и ефикасну имплементацију ПОМ-а у њен рад? Дакле, ово истраживање је посвећено идентификацији начина усклађивања организационе структуре полиције у РС с потребама примене ПОМ-а.

Методологија

У истраживању су коришћене: опште научне методе, логичке методе и методе за прикупљање података.

Из корпуса општих научних метода у овом истраживању коришћене су: историјска, компаративна и компаративно-историјска метода. Историјска метода примењена је како би се

установио историјски извор теоријског карактера који се односи на развој ПОМ-а. Компаративни метод примењен је за поређење концептуалног модела ПОМ-а и њене организационе структуре у полицији РС с концептуалним моделом и организационом структуром ПОМ-а у Великој Британији, САД, Шведској, Словенији и Хрватској, како би се установиле идентичности, сличности и различитости концептуалног модела и организационе структуре неопходне за успостављање и имплементацију ПОМ-а. Историјско-компаративни метод примењен је како би се историјски развој ПОМ-а, који се односи на концептуални модел и организациону структуру у полицијама Велике Британије, САД, Шведске, Словеније и Хрватске, упоредио у развијеном смислу са организационом структуром полиције РС.

Из корпуса логичких метода у овом истраживању коришћене су: анализа (дескриптивна и експликативна), синтеза, генерализација, индукција, дедукција и апстракција. Методом анализе раставља се предмет истраживања на његове саставне елементе – анализом је обухваћен ПОМ у полицији РС, Велике Британије, САД, Шведске, Словеније и Хрватске. У раду је примењена дескриптивна анализа (којом је описан предмет истраживања са тежиштем на концептуалном оквиру и организационој структури полиције РС у функцији ПОМ-а) и експликативна анализа (која је допринела бољем схватању концептуалног оквира и организационе структуре неопходне за успостављање и имплементацију ПОМ-а у полицији РС). Компаративна анализа послужила је за упоређивање ПОМ-а у полицији Велике Британије, САД, Шведске, Словеније и Хрватске и организационе структуре полиције у полицији РС, како би се идентификовала њихова међусобна разлика, односно недостаци српског модела. Метода синтезе користила се за обједињавање елемената ПОМ-а у једну целину, што је послужило да се дође до сазнања о предностима предложене будуће реорганизације у односу на садашње мере и активности. Методом генерализације изведени су општи ставови, судови и закључци о ПОМ-у из појединачних ставова, да би се сазнале опште правилности за успостављање и имплементацију ПОМ-а које ће се искористити у концептуалном оквиру и организационој структури полиције РС. Дедукција је примењена у разради постављених хипотеза и

ставова, док су индукцијом на основу приказа ПОМ-а у полицији РС, Велике Британије, САД, Шведске, Словеније и Хрватске формулисани закључци о адекватном концептуалном оквиру и организационој структури. Метода апстракције примењена је у циљу одвајања небитних од битних садржаја предмета истраживања.

Од метода за прикупљање података користила се метода анализе садржаја. Најпре су анализирани радови у КОБСОН бази података, монографије и чланци доступни аутору који обрађују организациону структуру полиције и предуслове за имплементацију ПОМ-а у полицијску организацију. Након анализе преко 45 различитих библиографских јединица извршено је апстраховање кроз општи приказ усклађености организационе структуре с потребама ПОМ-а. Наведена метода је коришћена у историјском контексту.

Резултати истраживања

Резултати истраживања ПОМ-а приказани су кроз следеће тематске целине: карактеристике примене ПОМ-а у раду полиција развијених држава; приказ организационе структуре полиције у функцији ПОМ-а у земљама региона које су имплементирале ПОМ и карактеристике примене ПОМ-а у раду полицији РС.

Карактеристике примене ПОМ-а у раду полиција развијених држава

У истраживању су приказани резултати истраживања применом ПОМ-а у развијеним земљама – Великој Британији, САД и Шведској, које се сматрају земљама порекла модела.

Примена национално-обавештајног модела (НОМ) Велике Британије

Национално-обавештајни модел (НОМ) јесте пословни модел који обезбеђује да се полицијској служби достављају криминалистичко-обавештајне информације у циљу ефикаснијег

рада. Применљив је на све аспекте рада полиције и користи се, на пример, за: патролну делатност, идентификацију обавештајно интересантних преступника, унапређење безбедности у саобраћају, ефикасан рад са партнерским организацијама (Guidance on the National intelligence model, 2006). Као национални стандард, НОМ се примењује на локалном, регионалном и националном нивоу. На локалном нивоу примењују 43 територијалне полицијске организационе у Енглеској и Велсу, чија је надлежност решавање локалног криминалитета од тешких крађа до убистава (Criminal Intelligence Manual for Managers, 2011: 17). Регионални ниво обухвата криминалне активности или друге специфичне проблеме који имају утицај на више од једне полицијске територијалне надлежности (BCU)¹. Национални ниво обухвата криминалне активности усмерене на тешки и организовани криминалитет.

Све основне обавештајне јединице имају сличну структуру. У односу на поделу послова, у оквиру њих се могу разликовати два сегмента рада: 1) полицијски службеници који прикупљају и обављају почетну процену информација и 2) полицијски службеници који анализирају прикупљене информације и израђују обавештајно-аналитичке производе (Practice advice on resources and the people assets of National intelligence model, 2006: 20). НОМ ствара четири обавештајна аналитичка производа (стратешка процена, тактичка процена, профил мете и профил проблема), који пружају информације о томе које се стратешке и тактичке одлуке доносе. За НОМ су битни и стандарди који се односе на рад група за координацију и управљање, одлучивање и управљање ресурсима. Управљачке одлуке морају бити засноване на пуном разумевању проблема с којима се суочавају и омогућавају менаџерима да дефинишу приоритете у распоређивању расположивих средстава. Дефинисање задатака и координација су од виталног значаја за процес НОМ-а (Guidance on the National intelligence model, 2006: 31–37).

---

¹ BCU (*Basic command unit*) – највећа јединица по територијалној подели британске полиције. На територији Енглеске и Велса има 228 BCU.

Примена ПОМ-а у САД

ПОМ је један од приступа за супротстављање тероризму и другим облицима криминалитета. Нарочито је нашао примену након догађаја од 11. септембра 2001. године који су променили рад полиције, државне и федералне законе (Swanson et al., 2008: 72). Луни Шејбл (Lonnie Schaible) и Џејмс Шефилд (James Sheffield) спровели су анализу тога да ли су учешће у очувању државне безбедности и расподела средстава имали утицај на организационе промене у складу са ПОМ-ом. Резултати указују да је повећање учешћа у унутрашњој безбедности довело до повећања интеракција између појединих државних и федералних органа, што је самим тим значајно утицало на организацију обавештајног рада, донације и планирање (Schaible, Sheffield, 2012: 761–784).

Дејвид Ламберт (*David Lambert*) наводи да у Америци постоји децентрализован систем агенција за спровођење закона – постоји више од 17.000 полицијских организација на локалном нивоу, што представља и снагу и слабост САД. То је велика снага, јер је полиција боље усклађена са својим локалним заједницама и директно је одговорна за њихове проблеме, у односу на идентификовану слабост која се огледа у чињеници да свака локална организациона јединица располаже сопственим базама података (Lambert, 2010: 5–10). За разлику од наведених европских земаља, стварни разлози за успостављање ПОМ-а у САД наметнути су 2001. године након терористичких напада на Њујорк. Наведени догађај је условио декомпозицију постојеће организационе структуре реструктурирањем и успостављањем централизоване организационе јединице (Фузионог центра) с циљем прикупљања информација у централизовану (обједињену) базу података, којом би се на ефикаснији и ефективнији начин усмеравале криминалистичке истраге и предузимале проактивне мере (Ratcliffe, Guidetti, 2007: 109–129). Сви нивои полицијског руководства морају настојати да користе ПОМ уважавајући специфичну улогу своје организације. То укључује, најочигледније, усаглашавање сопствених приоритета са вишим приоритетима, прикупљање података и информација и на тај

начин подржавање развоја прецизне оперативне слике кроз анализу догађаја и других релевантних обавештајних података (Fuentes, 2016: 13). ПОМ се у САД спроводи кроз криминалистичко-обавештајни процес применом шест функција: планирање и усмеравање, прикупљање информација, обрада, анализа, ширење/дисеминација и поновна процена (Carter, 2009: 120). Применом функција прикупљања података, обраде и анализе од стране аналитичких јединица израђују се криминалистичко-обавештајни производи у којима се идентификују стратешки и оперативни приоритети рада који омогућавају руководиоцима доношење стратешких, оперативних или тактичких одлука (Fuentes, 2016: 6–12).

Примена ПОМ-а у Шведској

ПОМ се у шведској полицији спроводи применом стандардизованог криминалистичко-обавештајног процеса, са 12 дефинисаних функција које су структурално и функционално подељене у три потпроцеса: послови руковођења и управљања (стратешко и оперативно планирање, захтев за изразу криминалистичко-обавештајне информације и доношење одлука), криминалистичко-обавештајни послови (планирање, прикупљање, обрада, анализа и достављање криминалистичко-обавештајног производа) и планирани оперативно-полицијски послови (праћење спровођења планирано-оперативних послова, евалуација и управљање квалитетом). Организациона структура шведске полиције пре имплементације ПОМ-а заснивала се на класичном ланцу командовања. Организација послова била је усмерена на обављање редовних активности (нпр. налога за извршење службеног задатка) и полиција је реаговала само у ситуацијама када се кривично дело изврши, што је у потпуности елиминисало превентивни рад полиције. Такође, пре увођења ПОМ-а влада Шведске је тражила одговор на питање да ли се ресурси полиције усмеравају на прави начин. Резултати спроведене евалуације полиције и невладиних организација доказали су да шведска полиција није била ефикасна и ефективна (Svenska polisen, 2006: 6–8). У циљу превазилажења проблема и ради модернизације управљања полицијским пословима, у свој рад су увели ПОМ,

који је структуралном и функционалном смислу сличан НОМ-у Велике Британије (Fuentes, 2016: 6–12).

Основни проблем током увођења ПОМ-а у шведску полицију била је децентрализација организационих јединица, нарочито аналитичких и обавештајних. Свака полицијска управа имала је своју обавештајну службу, базу података, па чак и информаторе, и било је готово немогуће приступити базама података полицијских управа. Проблем је решен реорганизацијом аналитичких и обавештајних послова у полицијским управама, образовањем Управе за криминалистичко-обавештајне послове која има приступ свим информацијама и капацитете за обраду и анализу информација с циљем добијања квалитетних извештаја о криминалитету (Fuentes, 2016: 6–12). На тај начин је постигнуто организационо прилагођавање, што је утицало на ефикасније и ефективније доношење одлука.

Приказ организационе структуре полиције у функцији ПОМ-а у земљама региона које су имплементирале ПОМ

Организациона структура полиције у функцији ПОМ-а у Републици Словенији

Полиција Републике Словеније организована је по моделу јединствене централизоване полицијске организације.² Резолуцијом о програму националне превенције и одвраћања криминалитета у Републици Словенији за период 2007–2011. године ПОМ је предвиђен као процес прикупљања, процене и анализе информација и представља основ за доношење одлука и планирање полицијских послова. У циљу обједињавања свих аналитичких и оперативних јединица, а у сврху ефикасније и ефективније примене функција ПОМ-а, извршена је реорганизација Управе криминалистичке полиције (УКП) и

---

² Основна карактеристика овог модела јесте да држава има једну полицијску организацију која је надлежна за целокупну њену територију и на чијем се челу налази министар унутрашњих послова.

основан је Центар за криминалистичко-обавештајне делатности (Potparić, 2014: 347–360).

Организациона структура полиције у функцији ПОМ-а у Републици Хрватској

Полиција Републике Хрватске је као и полиција Словеније организована по моделу јединствене централизоване полицијске организације. ПОМ је у Хрватској усвојен на колегијуму директора (главног равнатеља) полиције 10. 9. 2007. године и постао је основ за развој полиције на модерном и широко прихваћеном моделу полицијског рада. Реорганизација организационе структуре у функцији примене ПОМ-а у полицији Републике Хрватске извршена је у УКП-у спајањем две организационе јединице – криминалистичко-обавештајне службе и криминалистичко-аналитичке јединице – и оснивањем Службе за криминалистичко-обавештајне послове. Служба има одлучујућу улогу у примени функција планирања, прикупљања, процене, обраде, анализе и ширења информација и одговорна је за израду криминалистичко-обавештајних производа (стратешка процена, тактичка процена, профил мете и профил проблема). У саставу Службе налази се Одељење криминалистичких евиденција (Brićka, 2012: 650).

Карактеристике примене ПОМ-а у раду полиције РС

Полиција РС је у процесу свеобухватне реформе с циљем унапређења рада полицијске организације. Један од веома важних елемената реформе полиције и истовремено прва препорука Европске комисије у процесу придруживања ЕУ, у оквиру поглавља 24 (потпоглавље Борба против организованог криминалитета), јесте успостављање ПОМ-а (Закон о полицији, 2016/2018), који се спроводи у оквиру Програма развојне сарадње између Дирекције полиције РС, Шведске полицијске управе и Шведске агенције за међународни развој и сарадњу (СИДА)³.

---

³ Више погледати на интернет сајту www.moismeu.rs.

Разлози за увођење ПОМ-а у полицију РС у доброј мери су слични разлозима у развијеним државама и државама региона, где се претежно односе на: велика финансијска улагања у полицију (константно усложњавање полицијске организације формирањем нових организационих јединица, присуство више аналитичких функција у више организационих јединица у седишту Дирекције полиције, укључујући и секторе у седишту Министарства унутрашњих послова, образовање великог броја посебних јединица полиције, што захтева набавку нове опреме, возила и других материјално-техничких средстава), одсуство превентивног рада (укидање позорничких рејона у већини градова, реактиван рад усмерен на активности након извршеног кривичног дела, недовољан број поднетих оперативних информација и извештаја, одсуство рада са оперативним везама и ослањање на примену посебних доказних радњи).

Имплементација ПОМ-а усмерена је на развијање информационо-комуникационих технологија (израдом програмских система „Стратешки план полиције“ и апликације „Оперативни извештаји“) јачањем људских капацитета кроз специјализоване обуке и усмеравањем рада полиције на идентификоване приоритете дефинисане у криминалистичко-обавештајним производима. На националном нивоу то су: процена претње од тешког и организованог криминалитета – СОСТА, стратешка процена јавне безбедности и стратешки план полиције.⁴ На регионалном нивоу (подручне полицијске управе – ППУ) то су оперативне процене јавне безбедности и оперативни планови полиције (Закон о полицији, 2016/2018).

Примена ПОМ-а тренутно се спроводи на националном и регионалном нивоу. Организационе јединице која обављају криминалистичко-обавештајне послове могу се поделити у две категорије. Прву категорију чине организационе јединице које су непосредни носиоци криминалистичко-обавештајних послова. На националном нивоу то су организационе јединице у седишту Дирекције полиције (Управа криминалистичке полиције, Управа полиције, Управа саобраћајне полиције и Управа граничне полиције), аналитичке јединице у седишту Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије (САТИТ)

---

⁴ Више погледати на сајту www.mup.gov.rs.

(Одељење за полицијску аналитику и Одељење за статистичку аналитику и криминалистичко-оперативне евиденције), на регионалном нивоу организационе јединице Дирекције полиције (27 ППУ), аналитичке јединице САТИТ-а деташиране у 27 ППУ. Другу категорију чине организационе јединице које обављају криминалистичко-обавештајне послове у функцији своје основне надлежности. На националном нивоу ради се о организационим јединицама у седишту Дирекције полиције (Јединица за обезбеђење одређених личности и објеката, Јединица за заштиту, Жандармерија, Управа за међународну оперативну полицијску сарадњу, Оперативни центар), Сектору унутрашње контроле (Одељење за превенцију корупције, рад по представкама и проверу имовног стања) и Сектору за међународну сарадњу, европске послове и планирање (Одељење за стратешко управљање и развој са новоформираним Одсеком за стратешку анализу).

ДИСКУСИЈА

Анализа резултата, недостаци и проблеми организационе структуре полиције у примени ПОМ-а у полицији РС

Упоредном анализом карактеристика ПОМ-а у развијеним државама и државама региона у односу на полицију РС и на основу приказаних резултата истраживања показало се да ПОМ има значајан потенцијал као модерни модел за спровођење закона, али успех у великој мери зависи од предуслова који се морају испунити. Неколико је основних недостатака и проблема тренутне организационе структуре у примени ПОМ-а у полицији РС. 1) Децентрализација аналитичких функција у више организационих јединица: на централном нивоу то су Служба за криминалистичку аналитику у УКП, Служба за криминалистичко-обавештајне послове у УКП и Одељење за полицијску аналитику САТИТ-а, на регионалном нивоу оперативни аналитичари у одељењима криминалистичке полиције у ППУ и регионална одељења за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије САТИТ-а, а на локалном нивоу аналитички односно криминалистичко-обавештајни послови нису предвиђени.

Приликом израде аналитичких производа свака аналитичка јединица сагледава безбедносне проблеме само из делокруга организационе јединице којој припада. То значи да аналитички производи не садрже целовиту и објективну слику безбедносног проблема који се изучава, што пресудно утиче на квалитет одлука које се доносе на основу њих. 2) Стварање јединственог аналитичког материјала односно криминалистичко-обавештајног производа, у постојећим условима, обично означава „механичко“ спајање садржаја (различитог приступа и методологије) из више организационих јединица. 3) Недостаје координација између аналитичких јединица ради њиховог повезивања на стварању јединствених криминалистичко-обавештајних производа. 4) Процес размене података између различитих аналитичких јединица одвија се од случаја до случаја, спор је и није стандардизован. 5) Нерационално се користе људски, материјални и финансијски ресурси јер је свакој аналитичкој јединици потребно да има „своје“ ресурсе. 6) Аналитичка радна места нису рационално распоређена нити су у складу с реалним потребама. Један од примера је то што су у ППУ систематизована по два радна места оперативних аналитичара и једно радно место документалисте, што није довољно за сачињавање квалитетних криминалистичко-обавештајних производа. Истовремено, у аналитичким јединицама регионалних одељења САТИТ-а, која обављају аналитичке послове за потребе ППУ, систематизован је већи број аналитичких радних места која нису довољно искоришћена. 7) Процес едукације аналитичара није стандардизован и свеобухватан, што доводи до тога да аналитичари у различитим организационим јединицама поседују различите нивое знања и вештина. 8) Организационе јединице су аутономне у погледу успостављања и обављања аналитичких и обавештајних послова, процеса и методологије рада, односно свака за себе обавља процес планирања, прикупљања, обраде и анализе података, што је ометајући фактор с аспекта успостављања ПОМ-а. 9) Појам аналитичких послова, под којим би требало да се подразумева прецизан оквир конкретних послова, неодређен је. Организационе јединице (до)дају префикс „аналитички“ на радним местима на којима се обављају најразличитији послови. Присутно је „шаренило“ аналитичких

назива (аналитика, статистичка аналитика, криминалистичка аналитика, оперативна аналитика, стратешка аналитика, оперативно-аналитичко, статистичко-аналитичко, аналитичко-планско итд). Такође, појам аналитике често не одговара суштини послова који носе овај назив. То се односи на неке од следећих случајева: под истим појмом аналитичког у ствари се подразумевају различити послови у различитим организационим јединицама; радна места се називају аналитичким, али се суштински не односе на послове аналитике већ на послове документалистике, планирања, архивирања, статистике, извештавања, администрације итд. Ова чињеница је веома важна јер конкретна организациона форма и радна места морају да подразумевају тачан скуп послова који кроз одређену процедуру треба да дају конкретан, тражени и очекивани „производ“ и као такви морају бити препознатљиви. 10) Аналитичке организационе јединице нису међусобно упознате с начином рада, методологијом, изворима, опсегом и садржајем података и информација, конкретним производима и њиховом наменом, тако да су знања о томе површна и често погрешна. 11) Информациона неповезаност аналитичких организационих јединица омета стварање јединствених криминалистичко-обавештајних производа.

Анализа резултата истраживања примене ПОМ-а показује да полиција РС у циљу успешне имплементације мора да спроведе организационе промене у организационој структури полиције које се односе на: 1) образовање централизоване организационе јединице која би структурно и функционално на централном и регионалном нивоу објединила све оперативне и аналитичке организационе јединице које обављају криминалистичко-обавештајне послове у функцији ПОМ-а, што би утицало на ефикаснију и ефективнију примену ПОМ-а; 2) рационално систематизовање (распоређивање) аналитичких радних места у складу с реалним потребама ПОМ-а; 3) спровођење информационо-комуникационе повезаности аналитичких организационих јединица које координирају криминалистичко-обавештајне послове; 4) стандардизовање свеобухватног процеса обуке аналитичара.

Закључак

Синтезом кључних резултата истраживања може се закључити да постоји значајна разлика између тренутне организационе структуре и структуре пројектованог савременог ПОМ-а у области криминалистичко-обавештајних послова. Недостатак „централизоване организационе јединице“ која би уз примену стандардизованог методолошког поступка аналитички обрађивала криминалистичко-обавештајне информације из постојећих извора, јесте недостатак у постојећој организационој структури. Та структура чини кључну препреку за успостављање ПОМ-а у полицији РС, с којом су се сусретале и развијене државе и државе региона. Идентификовањем свих слабости и предности и прилагођавањем организационе структуре утицаће се на потпуну имплементацију ПОМ-а у полицију РС. Као крајњи резултат тога може се очекивати унапређен полицијски рад, а који је видљив кроз: усмерено прикупљање података и информација у складу са дефинисаним циљевима, приоритетима и потребама, правовремено доношење одлука, проактиван приступ раду, ефикасније управљање подацима и информацијама и рационално коришћење људских и материјалних ресурса.

Даља научна истраживања треба усмерити ка истраживању најбоље праксе (*benchmarking*) примене ПОМ-а, посебно у областима организационих решења, координације, менаџмента, управљања информацијама и обуке. Резултати истраживања у значајној мери могу допринети на плану стратешке анализе и планирања будућег деловања полиције, али и других државних органа и организација, институција, као и заједнице, у спречавању криминалитета и других безбедносно угрожавајућих појава. Такође, резултати истраживања могу се користити и као стручни допринос запосленима у полицији РС који успостављају и имплементирају ПОМ.

Литература

1. Brincka, Ž. (2012). Od pojačanog nadzora (kriminalističkog nadzora) nekada do usmjerenog prikupljanja podataka danas, *Pojačana sigurnost u Zagrebu*, N. 3.
2. *Guidance on the National intelligence model* (2006). National Centre for Policing Excellence (NCPE) and Neighbourhood Policing Programme on behalf of the Association of Chief Police Officers, Bedford.
3. Ђурђевић, З., Радовић, Н. (2017). *Криминалистичка оператива*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
4. Ђурђевић, З., Рацић, И. (2018). *Евалуација имплементације Полицијско-обавештајног модела у Министарству унутрашњих послова Републике Србије*. Правни живот, Удружење правника Србије, Београд.
5. Lambert, D. (2010). *Intelligence-Led Policing in a Fusion Center, FBI Law Enforcement Bulletin*. Criminal Justice Faculty Publications, New Haven.
6. Potparič, D. (2014). *The Effectiveness of Criminal Intelligence Management: A Slovenian Case Study*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo u Ljubljani, N. 4: 347–360.
7. *Practice advice on resources and the people assets of National intelligence model* (2006). National Centre for Policing Excellence (NCPE) and Neighbourhood Policing Programme on behalf of the Association of Chief Police Officers, Bedford.
8. Рацић, И. (2018). Значај аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије у примени Полицијско-обавештајног модела. *Безбедност*, 60(1–3).
9. Ratcliffe, J. (2008). *Intelligence-led policing*. Willan: Cullompton, Devon.
10. Ratcliffe, J., Guidetti, R. (2007). State police investigative structure and the adoption of intelligence-led policing, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 1: 109–125.
11. Симоновић, Б. (2012). *Криминалистика*. Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац.

12. Schaible, M., Sheffield, J. (2012). *Intelligence-led policing and change in state law enforcement agencies*, An International Journal of Police Strategies & Management, 35(4): 761–784.
13. Svenska polisen. (2006). *Underrättelseledd polisverksamhet*.
14. Tilley, N. (2008). *Community Policing, Problem-Oriented Policing and Intelligence-led Policing*. Willan: Cullompton, Devon.
15. Fuentes, R. (2016). *Practical guide to Intelligence-Led Policing*. Center for Terrorism at the Manhattan Institute, New York.
16. Carter, D. (2009). *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies*. U. S. Department of Justice-Office of Community Oriented Policing Services, Washington.
17. *Criminal Intelligence Manual for Managers* (2011). UNODS, New York.
18. Закон о полицији, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.
19. Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2018.
20. Правилник о начину обављања појединачних полицијских послова, Службени гласник Републике Србије, бр. 63/2018 и 72/2018.

Intelligence-Led Policing Model as a Manner of Police Management in Developed Countries, With Special Focus on Police in the Republic of Serbia

***Abstract:** The work of the police based on the application of the Intelligence–Led Policing in the Serbian police is based on the pooling of all available resources, capacities and potentials with the aim of achieving more efficient, effective and economical suppression of crime, especially its organized and serious forms, as well as the suppression of the most serious types of threats to the public security. The development of the Intelligence–Led Policing as a modern proactive mode began in the United Kingdom in the 1990s under the name "National - Intelligence Model" and after a decade it was implemented in*

police organizations in other developed countries (USA, Germany, Sweden, Canada, Australia, etc.) under the name of "Intelligence-Led Policing". The legal framework for policing based on this model in the Republic of Serbia was established only in 2016, with the organizational structure of the police not completely changed, which requires the implementation of organizational changes in the organizational structure of the police, necessary for its adaptation to the default requirements of police work based on a consistent application of the Intelligence–Led Policing concept. The paper presents the results of the research, which aimed to find the answer to the question: "Are any organizational changes in the organizational structure of the police in the Republic of Serbia necessary for the effective and efficient implementation of Intelligence–Led Policing in its work?. The results of this research, which are presented in this paper, confirm the view that the proper adjustment of the organizational structure of the police in the Republic of Serbia is a necessary precondition for effective and efficient implementation of Intelligence–Led Policing. This adaptation basically implies the establishment of a new centralized organizational unit of the Police Directorate for criminal and intelligence activities at the strategic and operational levels and its functional connection with other organizational units of the Police Directorate.

Key words: *Intelligence-Led Policing, criminal intelligence, police, organizational structure of the police, organizational changes.*

Проф. др Владимир ОБРАДОВИЋ*
Ивана ЛЕЧОВСКИ-МИЛОЈКИЋ, докторанд **
Факултет организационих наука
Др Исидора ЉУМОВИЋ***
Институт економских наука

ДОИ: 10.5937/bezbednost19031010

УДК: 331.101.39-057.36:351.74

Прегледни научни рад

Примљен: 2. 7. 2019. године

Ревизија: 26. 10. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Примена новог модела оцењивања полицијских службеника

***Анстракт:** Оцењивање државних службеника један је од инструмената управљања кадровима кроз објективан и упоредив преглед успешности реализације пословних активности, а у циљу побољшања услуга које државни службеници пружају. Имајући у виду комплексност услуга јавних служби у циљу задовољења потреба друштва, а нарочито активности које спроводе припадници Министарства унутрашњих послова, јавила се потреба за ефикаснијом евалуацијом компетенција запослених, перформанси и резултата рада у циљу достизања њиховог максималног потенцијала као и стимулације непрекидног процеса учења и унапређења. Увођење савременог модела оцењивања полицијских службеника доноси значајне промене у самом процесу евалуације али и каснијој употреби добијених резултата, јер процес постаје двосмеран и не служи само за оцену претходних активности већ и за идентификацију и корекцију проблема, али и за дефинисање дугорочних циљева развоја каријере појединца и циљева развоја читавог Министарства.*

***Кључне речи:** Министарство унутрашњих послова, оцењивање полицијских службеника, перформансе, компетенције, резултати рада.*

---

* obradovic.vladimir@fon.bg.ac.rs

** ivana.lecovski@gmail.com

*** isidora.ljumovic@ien.bg.ac.rs

Увод

Перформансе се могу описати на различите начине – могу се односити на понашање запослених, активности усмерене на директно постизање учинка, али и на услуге које пружају подршку остварењу циљева организације (Benjamin et al., 2017: 853). Многи аутори бавили су се мерењем перформанси полицјских службеника у циљу идентификације фактора личности којима се може предвидети њихово понашање, уз употребу различитих инструмената као што су Упитник 16 фактора личности (*The Sixteen Personality Factor – 16PF Questionnaire*) (Fabricatore et al., 1978: 63), или Варијабле биолошких података (Baehr et al., 1968; Cohen, Chaiken, 1972). Предвиђање ефикасности запослених на тај начин могуће је чак и у веома раним фазама њихове обуке (Forero et al., 2009: 591). Врло је битно не само адекватно концепирање система оцењивања већ и његова правилна примена јер је процес континуиран и двосмеран у смислу непрестаног праћења запослених, с једне стране, али и давања повратних информација и инструкција, с друге стране. Све ово се спроводи ради постизања веће ефикасности државних службеника који су предмет оцењивања. Мастровски и Вадман (Mastroski, Wadman, 1991: 364) идентификовали су три основна разлога за мерење перформанси запослених: (1) администрација: помоћ менаџерима у доношењу одлука о унапређењу или деградирању запослених, награђивању, тренингу, запошљавању, задржавању запослених или прекиду радног односа; (2) вођење и саветовање: помоћ супервизорима у обезбеђењу повратних информација подређенима и помоћ у планирању њихових каријера као и позитиван утицај на мотивацију запослених; (3) истраживање: валидација тестова селекције и евалуација обуке, као и процена ефикасности интервенција које су дизајниране у циљу побољшања индивидуалних перформанси запослених. Да би полиција била ефикасна у обављању својих дужности, потребно је да има поверење заједнице којој служи (Rosenbaum et al., 2015: 336), а само ће уз помоћ усвајања свеобухватног и вишеструког система мерења перформанси руководиоци у полицији или други реформатори имати могућност да организацију рада подигну на

виши ниво, или да промене правац развоја (Moore, Braga, 2003: 74–75).

Концепт оцењивања запослених у јавним службама

Сви државни службеници¹ подлежу континуираном процесу праћења перформанси и вредновању радне успешности чији је резултат састављање годишњег извештаја и доношење решења путем мерила утврђених чланом 82, став 2 Закона о државним службеницима.² Мерила радне успешности државних службеника јесу понашајне компетенције, као „скуп радних понашања за делотворно обављање свих послова у државном органу“ (Уредба о вредновању радне успешности државних службеника, 2019, члан 6), које се утврђују у складу са актом Владе којим су дефинисане све компетенције неопходне за рад у државним органима, и резултати рада, као степен остварења утврђених годишњих циљева. Понашајне компетенције и резултати рада бодују се према члану 6 Уредбе, применом четворостепене бодовне скале, при чему збир бодова представља учесталост испољавања пожељних понашања код понашајних компетенција, односно степен остварења планираних резултата рада. У зависности од радног места и позиције државног службеника, удео појединачних мерила компетенција и резултата рада у вредновању радне успешности варира, што се постиже применом одговарајућих пондера како би се добио коначан исход вредновања: (1) државни службеник „није испунио већину

---

¹ Према Закону о државним службеницима (Службени гласник РС, бр. 95/2018), члан 2, став 1, државни службеници су државни службеници запослени у министарствима, посебним организацијама, службама Владе и стручним службама управних округа.

² Уредба о вредновању радне успешности државних службеника (Службени гласник РС, бр. 2/2019) (члан 2) дефинише изузетке, према којима процесу оцењивања не подлежу: државни службеник који руководи државним органом; државни службеник који је у календарској години радио краће од шест месеци; државни службеник који је засновао радни однос на одређено време на радном месту у кабинету, у својству приправника и ради замене државног службеника који обавља приправнички стаж.

очекивања“; (2) „потребно побољшање“; (3) „испунио очекивања“; или (4) „превазишао очекивања“.

Слика – Фазе поступка вредновања радне успешности државног службеника

Ово је двосмеран процес, у ком се након формирања извештаја о радној успешности обавља разговор са оцењеним службеником у циљу анализе радне успешности и понашања, као и степена остварења дефинисаних циљева, идентификације проблема и могућности њиховог отклањања, идентификације могућности за унапређење радне успешности и даљег развоја каријере као и усаглашавања дугорочних циљева развоја његове каријере. Праћење и вредновање успешности запослених у јавним службама веома је значајан процес уз помоћ ког се не само управља индивидуалном ефикасношћу већ и утиче на квалитет живота уопште. Државни службеници поред стручних треба да имају и одређене моралне (етичке) вредности које ће допринети законитом, професионалном, политички неутралном, јавном и ефикасном раду управе (Марковић, 2018: 223). Рад полицијских службеника је значајан за читав економски и друштвени развој јер има кључну улогу и ауторитет у очувању мира, јавне сигурности и безбедности и очувању заједничке имовине грађана, што

представља неке од основних физичких потреба сваког друштва (Tengpongsthorn, 2017: 39).

Модел оцењивања полицијских службеника

Оцењивање полицијских службеника, с обзиром на специфичну природу јавног посла који обављају, јесте независна и непристрасна активност, дефинисана Уредбом о оцењивању полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова (Службени гласник РС, бр. 17/2017) и представља савремени модел оцењивања уз континуирано праћење напретка кроз два циклуса оцењивања и извођење коначне, просечне годишње оцене. Овај систем оцењивања заменио је претходни, који се примењивао на основу *Закона о полицији* из 2005. године³ и подразумевао да се процес оцењивања обавља најмање једном годишње, најкасније до 15. марта текуће године за претходну. Према члану 2 Уредбе, поступак оцењивања је јаван и представља основ за праћење и унапређивање резултата рада запослених у Министарству унутрашњих послова, развој њихових каријера и напредовање, али и инструмент за остваривање стратешких циљева и планова Министарства. Оцењивање се врши уз помоћ Обрасца за оцењивање рада запослених, при чему се не оцењује рад запослених који су били у радном односу краће од три месеца у циклусу оцењивања, односно краће од шест месеци у току године, као ни рад приправника (члан 4). Непосредни руководилац запосленог обавља оцењивање, а контролу оцене врши непосредни руководилац оцењивача, при чему се читав процес оцењивања спроводи преко програмске апликације, па су могуће грешке сведене на минимум. У првом делу Обрасца евидентирају се основни подаци о лицу које се оцењује (лични подаци, чин/звање, назив радног места, награде, похвале и признања, увећање односно умањење плате, дисциплинске и друге мере као и сва одсуствовања у току године). Оцењивање се врши у два циклуса: у првом за период од 1. јануара до 30. јуна, а у другом за период од 1. јула до 31. децембра. Међутим, иако се оцене додељују само

---

³ Више о томе у: *Закон о полицији*, Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005 и 63/2009, члан 123.

два пута у току године, оне су резултат континуираног праћења рада запослених. Члановима 8–10 Уредбе дефинисана су мерила за оцењивање рада запослених, и то базичне компетенције и резултати рада. Оцењују се следеће базичне компетенције: (1) служење грађанима, (2) управљање променом, (3) управљање учинком, (4) лична делотворност, (5) доношење одлука и (6) рад са другима и руковођење. За запослене на руководећим радним местима, мерила за оцењивање резултата рада јесу: вођење и развој запослених, иновативност, коришћење нових метода рада и технологија и степен остварења планираних резултата организационе јединице. За запослене на извршилачким радним местима, мерила за оцењивање резултата рада јесу: професионализам, иновативност, коришћење нових метода рада и технологија и допринос остварењу планираних резултата организационе јединице. Наведене компетенције и мерила се оцењују преко великог броја индикатора којима се додељују бодови применом четворостепене бодовне скале, при чему бодови имају следеће дескриптивне оцене: 1 бод – „неприхватљиво“, 2 бода – „потребно је унапређење“, 3 бода – „испуњава очекивање“ и 4 бода – „значајно превазилази очекивање“. Додељени бодови се затим множе одговарајућим пондерима који представљају фактор важности појединачних компетенција и показују процентуални удео важности појединачних мерила за оцењивање у укупном броју бодова према нивоима руковођења (члан 14 Уредбе).

Табела 1 – Базичне компетенције које су предмет оцењивања и пондери према нивоима руковођења

Базичне компетенције	Пондери према нивоима руковођења				
	руководиоци оперативног нивоа	руководиоци средњег нивоа	руководиоци високог нивоа	руководиоци стратешког нивоа	извршилачка радна места
Служење грађанима	0,100	0,075	0,075	0,050	0,100
Управљање променом	0,075	0,075	0,075	0,075	0,100
Управљање учинком	0,100	0,100	0,075	0,075	0,050

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

Лична делотворност	0,100	0,075	0,075	0,050	0,150
Доношење одлука	0,075	0,075	0,075	0,075	0,050
Рад са другима и руковођење	0,100	0,100	0,075	0,075	0,150

Табела 2 – Мерила на основу којих се оцењују резултати рада и пондери према нивоима руковођења

Резултати рада	Пондери према нивоима руковођења				
	руководиоци оперативног нивоа	руководиоци средњег нивоа	руководиоци високог нивоа	руководиоци стратешког нивоа	извршилачка радна места
Вођење и развој људи	0,150	0,150	0,150	0,150	0,050
Иновативност	0,100	0,100	0,050	0,050	0,050
Користи нове методе рада и технологије	0,050	0,050	0,10	0,100	0,050
Степен остварења планираних резултата организационе јединице	0,150	0,200	0,250	0,300	0,25

Резултат процеса оцењивања јесте Извештај о оцењивању, стандардни образац који је дужан да изради оцењивач као лице непосредно надређено полицијском службенику који се оцењује. Лица која се оцењују морају имати активан однос приликом специфицирања њихових радних циљева као и касније током разговора са оцењивачима (Roll, 2006: 7–8). На крају сваког циклуса оцењивач обавља разговор са запосленима чији се рад оцењује, упознаје их са додељеном оценом и, уколико је потребно, дефинише рокове и активности за унапређење компетенција и резултата рада. Претходни систем оцењивања полицијских службеника подразумевао је могућност приговора запосленог на оцену, након чега о приговору одлуку доноси

руководилац органа, док нови систем, заснован на принципу непристрасности, подразумева и присуство контролора који има корективну улогу, као и Комисије за преиспитивање закључне оцене рада која поступа по евентуалним приговорима запослених на додељену оцену.

Реализација процеса оцењивања и резултати

Примена новог модела оцењивања започела је 2017. године, када је на нивоу свих сектора оцењено укупно 39.900 службеника у првом циклусу оцењивања и 39.927 службеника у другом циклусу, док је број службеника који нису имали елемената за оцењивање био 2.474 у првом и 2.800 у другом циклусу (Извештај о поступку оцењивања полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова за 2017. годину). Свим службеницима додељени су бодови за свако од посматраних мерила, на које су затим примењени пондери у складу са нивоом руковођења ком припадају. Посматрајући расподелу бодова према нивоима руковођења, може се закључити да су током 2017. године запослени у оквиру стратешког и високог нивоа руковођења остварили већи број бодова у односу на запослене у оквиру оперативног и извршног нивоа по свим посматраним критеријумима, при чему на стратешком и високом нивоу руковођења ниједан запослени није био оцењен само једним бодом по било ком мерилу (табела 3).

Табела 3 – *Расподела бодова по нивоима руковођења и извршилачким радним местима за 2017. годину*

Ниво Руковођења	Бодови			
	1 бод	2 бода	3 бода	4 бода
Стратешки ниво руковођења	/	/	12,4%	87,60%
Високи ниво руковођења	/	1,18%	33,98%	64,85%
Средњи ниво руковођења	0,23%	3,97%	47,39%	48,42%

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

Оперативни ниво руковођења	0,24%	5,82%	56,89%	37,06%
Извршилачка радна места	0,47%	17,04%	65,99%	16,51%

Извор: *Извештај о поступку оцењивања полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова за 2017. годину.*

Уколико се посматра расподела бодова према мерилима (базичним компетенцијама и резултатима рада), на крају 2017. године, уочава се да је најповољнија структура расподеле бодова код мерила „Степен остварења планираних резултата организационе јединице“ (које се оцењује само код руководећих нивоа) где је четири бода додељено у 45,51% случајева. Најнеповољнију структуру оцена имало је мерило „Иновативност“ (табела 4). Свако мерило оцењено је у највећем броју случајева са три бода, што може указивати на грешку средишње тенденције у оцењивању, односно давања просечних оцена за свако мерило.

Табела 4 – *Расподела бодова по мерилима за оцењивање рада за 2017. годину*

Мерила	Бодови			
	1 бод	2 бода	3 бода	4 бода
Служење грађанима	0,05%	7,38%	63,42%	29,17%
Управљање променама	0,08%	16,91%	68,45%	14,58%
Управљање учинком	0,08%	14,28%	68,76%	18,39%
Лична делотворност	0,09%	12,66%	64,65%	22,60%
Доношење одлука	0,09%	17,15%	67,02%	15,74%
Рад са другима и руковођење	0,08%	12,79%	71,01%	16,12%
Вођење и развој људи (руководиоци)	0,10%	4,39%	57,04%	38,43%
Професионализам (извршиоци)	0,19%	11,40%	64,51%	23,91%
Иновативност	3,68%	36,07%	51,13%	9,13%
Користи нове методе рада и технологије	0,08%	18,17%	66,25%	15,51%
Степен остварења	0,12%	3,45%	50,95%	45,51%

Примена новог модела оцењивања
полицјских службеника

планираних резултата организационе јединице (руководиоци)				
Допринос остварењу планираних резултата организационе јединице (извршиоци)	0,18%	13,37%	68,00%	18,56%

Извор: *Извештај о поступку оцењивања полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова за 2017. годину.*

Распон остварених бодова опредељује укупну оцену рада запосленог на крају сваког циклуса оцењивања, и то: 0–2,0 бода (оцена „Недовољан – 1“); 2,1–2,5 бода (оцена „Довољан – 2“); 2,6–3,0 бода (оцена „Добар – 3“); 3,1–3,5 бода (оцена „Истиче се – 4“); 3,6–4,0 бода (оцена је „Нарочито се истиче – 5“). Годишња оцена добија се као просек оцена додељених у току два циклуса оцењивања. Посматрано по статистичким регионима, током 2017. године највишу просечну оцену остварила је Полицијска управа за Град Београд (3,55), док је, по појединачним окрузима, највиша просечна оцена у оба циклуса оцењивања (самим тим и највиша годишња оцена) остварена у Нишавском округу (3,7). Најнижу просечну оцену (2,85) остварила је Полицијска управа Севернобачког округа (табела 5).

Табела 5 – *Просечна оцена на нивоу подручних полицјских управа за 2017. годину*

Регион	Просечна оцена за први циклус	Просечна оцена за други циклус	Просечна оцена за 2017. годину
Град Београд	3,5	3,6	3,55
Шумадија и Западна Србија	3,31	3,38	3,35
Колубарски округ	3,2	3,3	3,25
Мачвански округ	3,2	3,3	3,25
Моравички округ	3,4	3,4	3,40
Поморавски округ	3,2	3,2	3,20
Расински округ	3,4	3,5	3,45
Рашки округ	3,3	3,35	3,33
Шумадијски округ	3,5	3,6	3,55

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

Златиборски округ	3,3	3,4	3,35
Јужна и Источна Србија	3,32	3,41	3,37
Борски округ	3,3	3,3	3,30
Браничевски округ	3,4	3,5	3,45
Јабланички округ	3,2	3,3	3,25
Нишавски округ	3,7	3,7	3,70
Пчињски округ	3,0	3,1	3,05
Пиротски округ	3,6	3,6	3,60
Подунавски округ	3,2	3,7	3,45
Топлички округ	3,1	3,1	3,1
Зајечарски округ	3,4	3,4	3,40
Војводина	3,24	3,37	3,31
Средњеганатски	3,4	3,5	3,45
Севернобачки	2,7	3,0	2,85
Севернобанатски	3,3	3,3	3,30
Јужнобачки	3,4	3,5	3,45
Јужнобанатски	3,3	3,4	3,35
Сремски	3,2	3,3	3,25
Западнобачки	3,4	3,6	3,50

Извор: *Анализа аутора на основу података доступних у Извештају о поступку оцењивања полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова за 2017. годину.*

Уколико се сумирају оцене према организационим јединицама Министарства (графикон 1), највишу просечну оцену у оба циклуса оцењивања остварују Служба за безбедност и заштиту података (5,0 у оба циклуса оцењивања), Кабинет министра (4,85) и Секретаријат (4,85).

Примена новог модела оцењивања
полицјских службеника

Графикон 1 – Упоредни приказ просечних оцена за први и други циклус оцењивања за 2017. годину према организационим јединицама Министарства унутрашњих послова

Анализа оцена може се извршити и према полу, што показује да су на нивоу Министарства унутрашњих послова жене оствариле вишу просечну оцелу (4,4) у односу на мушкарце (4,2). Посматрајући према организационим нивоима, највећа разлика присутна је у сектору за људске ресурсе (просечна оцелу жена 4,05, мушкараца 3,55), сектору за ванредне ситуације (жене 3,9, мушкарци 3,45) и служби интерне ревизије (жене 4,3, мушкарци 3,75) (графикон 2).

Графикон 2 – Просечна оцена према полу за 2017. годину

Анализирајући резултате процеса оцењивања у 2017. години објављене у Извештају о процесу оцењивања полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова за 2017. годину, уочени су одређени недостаци, попут неубичајено високог просека оцена појединих организационих јединица (преко 4,5). То може указивати на грешку „благог оцењивања“ и у великој мери искривити слику о оствареним резултатима запослених, а у исто време и бити основа за постављање превисоких критеријума развоја каријера свих запослених у будућности. Код расподеле бодова по мерилима за оцењивање рада, свако мерило оцењено је у највећем броју случајева са три бода, што може указати на грешку средишње тенденције у оцењивању, односно тенденцију давања просечних оцена за свако мерило. Код расподеле бодова по мерилима за оцењивање рада, мерило „Степен остваривања планираних резултата организационе јединице (руководиоци)“ добило је четири бода у 45,51% случајева, на супрот мерилу „Допринос остварењу планираних резултата организационе јединице

(извршиоци)“, где су четири бода остварена у тек 18,56% случајева. То опет може указати на евентуалну грешку у оцењивању, јер управо допринос остварењу планираних резултата организационе јединице извршилаца директно утиче на степен остварења планираних резултата организационе јединице руководиоца.

Препоруке за унапређење

Иако је актуелни систем оцењивања превазишао бројне недостатке претходног у толикој мери да постаје један од кључних инструмената развоја каријера запослених, савремено друштво поставља комплексне захтеве пред јавне службе у смислу сталног унапређења квалитета услуга, што неминовно намеће потребу за перманентним усавршавањем и преиспитивањем његове ефикасности. Потребно је даље радити на унапређењу компетентности оцењивача тако да они могу обављати непристрасно и објективно оцењивање мерила које је иначе тешко квантификовати. Оцењивач мора остварити баланс у смислу избегавања грешака благог оцењивања али и претеране строгости. Благо оцењивање, односно давање неоправдано високих оцена, може за последицу имати постављање превисоких очекивања у развоју каријера свих запослених. С друге стране, строгост у оцењивању има негативне импликације због тога што ниске оцене могу демотивисати запослене, али и водити ка деградацији у служби па чак и ка прекиду радног односа. Једна од најчешћих грешака – грешка средишње тенденције (оцењивање око средње вредности на бодовној скали) – може скренути пажњу са евентуалних проблема који постоје код запослених. Уместо фокусирања искључиво на слабости, потребно је пронаћи начин да се идентификују и нагласе снаге и постигнућа запослених (Oettmeier, Kenney, 2001). Даљи развој модела могао би ићи у правцу проширења, односно укључивања додатних мерила за оцењивање полицјских службеника, која би могли вредновати непосредни корисници услуга (становништво), иако су истраживања показала да оцена задовољства грађана није увек репрезентативан показатељ за тачну процену учинка полицје (Hendricks et al., 2011). Поред тога, у ери брзих технолошких

промена потребно је размотрити давање већег значаја мерилима као што су „Коришћење нових технологија“ и „Иновативност“, односно пондерисати их тако да добију већи значај у укупној оцени запослених, у складу са светским трендовима који подразумевају стално унапређење постојећих процеса и развоја нових у циљу повећања ефикасности.

Закључак

Нови модел оцењивања полицијских службеника посматра велики број мерила која се различито вреднују у складу са хијерархијском структуром запослених, што значајно унапређује сам поступак оцењивања. Поред тога што омогућава праћење индивидуалног развоја и напредовања запослених, кроз упоредивост података из сукцесивних циклуса оцењивања омогућава сагледавање тенденција развоја компетенција на нивоу читавог Министарства. Могуће је посматрати остварене резултате по различитим критеријумима: територијалном – по подручним полицијским управама, по организационим јединицама, према полу или према мерилима која се оцењују. На тај начин могу се уочити слабе тачке, попут компетенција са најнижим оценама које је потребно развијати у будућем периоду. У анализираном периоду најниже оцене добила су мерила „Иновативност“ и „Употреба нових метода рада и технологија“, што је сигнал за унапређење тих компетенција у будућности. Ипак, најзначајнији фактор успешности процеса оцењивања јесу управо оцењивачи. Од њихове способности да уоче, а затим и правилно квантификују све компетенције и резултате рада запослених зависи и сам исход оцењивања. Грешке попут благог или превише строгог оцењивања, па чак и давање просечних оцена, могу имати последице по развој каријера, па и по успешност рада читавог Министарства.

Оцењивање свих државних службеника врши се у складу са Законом о државним службеницима и Уредбом о вредновању радне успешности државних службеника. Имајући у виду специфичности полицијске службе, као и чињеницу да је рад полицијских службеника изузетно значајан и има кључну улогу у очувању мира, јавне сигурности и безбедности, ова служба

додатно подлеже и оцењивању у складу са Уредбом о оцењивању полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова. За разлику од оцењивања у складу са Уредбом о вредновању радне успешности државних службеника, које се спроводи једном годишње, у Уредби о оцењивању полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова дефинисана су два циклуса оцењивања. Бодовне скале које се примењују како би се добио коначан исход вредновања су идентичне. Међутим, разлике између две поменуте уредбе могу се наћи у понашајним компетенцијама, које су значајно комплексније и прилагођеније специфичностима полицјске службе у Уредби о оцењивању полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова. Аутори су се у овом раду ипак определили да детаљније анализирају оцењивање рада полицјских службеника у складу са Уредбом о оцењивању полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова. Ово истраживање је једно од ретких које се фокусира оцењивање полицјских службеника. У наредном периоду неопходно је уложити додатне напоре и извршити детаљнију упоредну анализу два начина оцењивања, у циљу унапређења квалитета истраживања у овој области.

Литература

1. Baehr, M. E., Furcon, J. E., Froemel, E. C. (1969). *Psychological assessment of patrolman qualifications in relation to field performance*. Law Enforcement Assistance Administration, U.S. Department of justice. Washington, D.C. US Government Printing Office.
2. Benjamin, R. G., Konijn, E. A., Bakker, A. B. (2017). Emotional labor among police officers: a diary study relating strain, emotional labor, and service performance. *The International Journal of Human Resource Management*, Vol. 28, No 6: 852–879. <http://dx.doi.org/10.1080/09585192.2016.1138500>.

3. Cohen, B., Chaiken, J. M. (1973). *Police background characteristics and performance*. Lexington, Mass., Lexington Books.
4. Fabricatore, J., Azen, A., Schoentgen, S., Snibbe, H. (1978). Predicting Performance of Police Officers Using the Sixteen Personality Factor Questionnaire. *American Journal of Community Psychology*, Vol. 6, No. 1.
5. Forero, C. G., Gallardo-Pujol, D., Maydeu-Olivares, A., Andres-Pueyo, A. (2009). A longitudinal model for predicting performance of police officers using personality and behavioral data. *Criminal Justice and Behavior*, 36(6): 591–606.
6. Hendricks A., Kelly J., Gordon P. (2015). *Citizen perceptions of police in the post-Ferguson era: A survey in partnership with Richmond County Sherriff's Office*. CURS Summer Scholars Program, Georgia Regents University, Augusta, Georgia.
7. *Извештај о поступку оцењивања полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова за 2017. годину*. Министарство унутрашњих послова, Сектор за људске ресурсе, Одељење за развој људи и организације, август 2018. године.
8. Марковић, С. (2018). Противречности каријерног развоја полицијских службеника у Републици Србији. *Култура полиса*, 15(35): 211–232.
9. Mastrofski, S., Wadman, R. (1991). Personnel and Agency Performance Measurement. *Local Government Police Manaagement*, Washington, DC: International City Management Association, 127–148.
10. Moore, M., Braga, A. (2003). *The „Bottom Line“ of Policing: What Citizens Should Value (and Measure!) in Police Performance*. Washington, D.C.: Police Executive Research Forum, 2003. <http://www.policeforum.org/library/police/evaluation/BottomLineofPolicing.pdf>, доступан 5. 5. 2019.
11. Oettmeier, T., Kenney, D. J. (2001). *Evaluating Police Performance*. CDAP Cultural Diversity and the Police. December 2001, <https://www.researchgate.net/publication/262915008>.

12. *Приручник за оцењивање полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова*. Министарство унутрашњих послова Републике Србије – Сектор за људске ресурсе, Београд, 2017.
13. Rosenbaum, D. P., Lawrence, D. S., Hartnett, S. M., Mcdevitt, J. (2015). Measuring procedural justice and legitimacy at the local level: The police/community interaction survey. *Journal of Experimental Criminology*. 11(3).
14. Roll, H. A. (2006). *Priručnik o ocenjivanju državnih službenika, drugo izdanje*. DIAL, Beograd, u okviru projekta koji finansira Evropska unija preko Evropske agencije za rekonstrukciju, www.dial-serbia.com.
15. Tengpongsthorn, W. (2017). Factors affecting the effectiveness of police performance in Metropolitan Police Bureau. *Kasetsart Journal of Social Sciences*. Vol. 38, Issue 1, January–April 2017.
16. *Уредба о оцењивању полицјских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова*. Службени гласник Републике Србије, бр. 17/2017.
17. *Уредба о вредновању радне успешности државних службеника*. Службени гласник Републике Србије, бр. 2/2019.
18. *Закон о државним службеницима*. Службени гласник Републике Србије, бр. 95/2018.
19. *Закон о полицји*. Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005 и 63/2009.
20. *Закон о полицји*. Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

Application of a new model of police officers' evaluation

Abstract: *The evaluation of government officials is one of the HR management instruments through objective and comparable activities and performance overview to improve the quality of the services they provide. Having in mind the complexity of public services' attempts to satisfy social needs, especially the activities carried out by the Ministry of Internal Affairs, there is a need for establishing a more efficient system of employees evaluation, in order to achieve their max-*

imum potential as well as stimulating the continuous learning and improvement process. Introduction of a modern police officers evaluation model brings significant changes in the evaluation process itself, but also in the way obtained results are used, because it becomes a two-way process and serves not only to evaluate previous activities, but also to identify and correct problems as well as to define the long-term goals of the entire Ministry.

Key words: *Ministry of Internal Affairs, police officers evaluation, performance, competences, results*

Проф. др Звонимир ИВАНОВИЋ*

Проф. др Александар ЧУДАН

Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost19031201

УДК: 316.647/.648:314.15 (497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 9. 9. 2019. године

Ревизија: 14. 11. 2019. године

Датум пријема: 5. 12. 2019. године

Говор мржње, случајеви миграната – анализа постојања у српском дискурсу

***Апстракт:** Говор мржње је веома честа појава на подручју Балканског полуострва, а нарочито је чест био у време ратова у бившој СФРЈ. Тада се јављао као катализатор насиља, нетрпељивости, мобилизације људства и подизања тензија на етничком и националном нивоу. У последње време националне тензије су замењене расистичким и верским нетрпељивостима и омаловажавањем, посебно циљањем на најниже вредности и инсистирањем на различитостима уз приказивање најлошијих аспеката неке културе или порекла с намером да се она унизи, а њени представници сатанизују и стигматизују. Као крајњи циљ јавља се, опет, мобилизација националног мњења, а путеви који се у том смеру користе најчешће се везују за електронско и виртуелно окружење. Посебну анализу у овом раду спровели смо на неколико веб-сајтова и страница (најчешће вести) у погледу тенденциозности извештавања – начина коришћења појединих термина којима се циљају прецизно детерминисане социјалне групе и појединци. Поред анализе сајтова, посебно је вршена и анализа коментара њихових посетилаца и метода коришћених у обраћању јавности. Указано је на усмеравање утицаја на креирање јавног мњења и приказани су методи утицаја на кориснике сајтова.*

---

* zvonimir.ivanovic@kpu.edu.rs

Кључне речи: *говор мржње, мигранти, блогерски утицаји, коментари на веб-сајтовима, електронско окружење за говор мржње*

Увод

У последње време веома су чести испади у јавности, посебно у политичком дискурсу, који имају елементе увредљивих и ксенофобичних активности, посебно у погледу актуелних дешавања у вези с мигрантима. То није усамљен случај на рутама миграната: свака од земаља на путу миграната – од земаља порекла преко транзитних земаља па до земаља дестинације – има овакве хушкаче. У питању су у првом реду политичари, али се та врста реторике, односа и понашања веома лако преноси и на обичне грађане и, штавише, оваквим иступима и појачаним ставовима путем медијских средстава мултипликује и добија много јачи замајац у редовима просечне популације. Тиме се генеришу подцртани урлици гомиле, којом вешти манипуланти – појединци, између осталог и политичари – веома лако управљају. Наша земља у свом правном систему има успостављене „носеће стубове“ који спречавају да дође до масовнијих и значајнијих кршења људских права у овом правцу. Ипак, економско, привредно, социјално и свако друго стање друштва у овом тренутку није повољно за адекватно примењивање свих усвојених норми и акцептираних правних извора.

Дефиниција

Википедија¹ даје дефиницију злочина из мржње (као синониме помиње и дела учињена из нетрпељивости) као кривичних дела (или прекршаја) мотивисаних предрасудама, код којих извршилац своју радњу усмерава на пасивног субјекта или жртву услед (или услед представе о) припадности одређеној групацији или раси. Сличну дефиницију даје и Стоцер, а примери групација могу укључивати: родну или полну припадност, етничко порекло, инвалидитет, језик, националност, физички

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Hate_crime, доступан 11. 8. 2019.

изглед, религијско уверење, сексуалну оријентацију (Stotzer, 2007). Такође, злочини из мржње дефинишу се и као криминалне активности које су мотивисане нетрпељивошћу према једној или више социјалних група, малопре помињаних, или према њиховим дериватима. Активности о којима је реч могу обухватати (али не свде се само на) физичке нападе, оштећење имовине, малтретирање, злостављање, вербално злостављање, вређање, вршњачко насиље, увредљиве графите или електронске поруке – генерално говор мржње. У сваком случају, дефинисање кривичних дела (учињених) из мржње разликује се од говора мржње: по правилу, та два деликта имају исту основу, али се разликују у погледу правне заштите. Наиме, говор мржње најчешће не представља тежи облик повреде права, и то становиште је најчешће брањено немогућношћу инкриминисања вербалних дела. Међутим, по правилу се оваква активност јавља као катализатор даљих поступања актера првог акта. Покушаји инкриминације оваквих аката нису страни нашем правном систему, о чему ће касније бити речи. Наиме, најчешће се инкриминисање злочина из мржње већ јавља као део правног система, прописано у различитим облицима кривичних дела, као на пример онима из чл. 114, тач. 5 Кривичног законика („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) – КЗ; чл. 128, 129, 130, 131 КЗ и сл. Други, додатни облик покривања оваквих активности и, генерално, заштитног објекта, јесте увођење у правни систем додатних смерница и заштитних појасева кроз додатну стипулацију и инкриминацију аката са специфичним облицима мотивације. То је посебно случај код одмеравања казне, прописивањем општих правила о одмеравању казне (чл. 54, ст. 1). Суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви

кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца. У ставу 3 законодавац даје додатно ограничење: околност која је обележје кривичног дела не може се узети у обзир и као отежавајућа, односно олакшавајућа околност, изузев ако прелази меру која је потребна за постојање кривичног дела или одређеног облика кривичног дела или ако постоје две или више оваквих околности, а само једна је довољна за постојање тежег, односно лакшег облика кривичног дела.

Поред описаног, наш правни систем посебно третира овај феномен у чл. 54а (под насловом *Посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње*): „Ако је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица, ту околност суд ће ценити као отежавајућу околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела“.

Говор мржње и његови аспекти у српском правном систему

Инкриминација вербалних аката суштински је проблематична у свим правним системима. Ни наш није значајан изузетак. Неки страни теоретичари су наш правни систем и кривичноправно законодавство већ критиковали у више наврата у погледу невештих правних конструкција појединих кривичних дела. Примери су Марко Герке (Gercke, 2009: 89–113; Gercke, 2005: 468, Gercke, 2008) и Најцел Џонс (Blackburn et al., 2017). Савремени теоретичари су све гласнији у погледу инкриминације говора мржње, (што суштински представља инкриминацију вербалног деликта), или бар системског третирања и стратешког одговора на поступке који представљају активности говора мржње². Критике о којима је било речи у вези с инкриминацијом вербалних деликата односиле су се на кривично дело угрожавања сигурности из чл. 138 КЗ РС³, посебно ст. 3, који гласи: „Ко дело

² <https://www.osce.org/odihr/108927?download=true>, доступан 13. 8. 2019.

³ Угрожавање сигурности (члан 138 КЗ РС): основни облик овог дела чини онај ко угрози сигурност неког лица претњом да ће напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица. Извршилац овог дела у овом облику казниће се

из става 1. овог члана учини према председнику Републике, народном посланику, председнику Владе, члановима Владе, судији Уставног суда, судији, јавном тужиоцу и заменику јавног тужиоца, адвокату, полицијском службенику и лицу које обавља послове од јавног значаја у области информисања у вези са пословима које обавља, казниће се затвором од шест месеци до пет година“. Још интересантније је ново кривично дело уведено у чл. 138а КЗРС под називом „прогањање“ (с нашег аспекта посебно је интересантан облик у тачки 2). Њега чини онај ко у току одређеног периода упорно:

1) друго лице неовлашћено прати или предузима друге радње у циљу физичког приближавања том лицу противно његовој вољи;

2) противно вољи другог лица настоји да са њим успостави контакт непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације;

3) злоупотребљава податке о личности другог лица или њему блиског лица ради наручивања робе или услуга;

4) прети нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица;

5) предузима друге сличне радње на начин који може осетно да угрози лични живот лица према коме се радње предузимају.

Извршиоци овог дела (облика из става 1) казниће се новчаном казном или затвором до три године.

Као што је мало раније приказано, проблеми говора мржње подразумевају низ проблема који са собом повлаче доста питања. Основно је да таква активност представља весника будућих насилних акција, како иницијатора тако и оних који су таквим говором мржње дотакнути. Подручје бивше Југославије и ратови на њему су веома добар показатељ (Kambovski, 2013: 323–334,

---

новчаном казном или затвором до једне године. Други облик дела чини онај ко дело из става 1 члана 138 КЗ РС учини према више лица, или ако је дело изазвало узнемиреност грађана или друге тешке последице, и казниће се затвором од три месеца до три године. Специфичне карактеристике ово дело поприма на социјалним мрежама, а најчешће гоњено дело у тужилаштву за борбу против високотехнолошког криминала (ВТК) јесте ово дело и то у трећем облику, показује истраживање спроведено крајем 2018. године.

упоредити и Korajlić, Dautbegović, Ahmić, 2017: 90–102) до каквих крајњих последица могу довести распламсавања нетрпељивости кроз јавне иступе и подстицање разлика и мржње. Тезе које психолози заступају су веома карактеристичне у теорији психологије масе (Ле Бон, 2007), чији је представник Ле Бон. Он је под гомилом подразумевао „организовану друштвену творевину, у којој се формира колективна свест и у којој је индивидуалност појединца потенцијално изгубљена (...) У гомили се појединци стапају у просек и због тога она никада није у стању да приступи делима која захтевају високе интелектуалне напоре. Гомила је импулсивна, подложна сугестији, непоуздана, склона вређању и претеривању, као и лажним осећањима, нетолерантна и диктаторски расположена“ (Ле Бон, 2007). Ле Бон је међу првима истраживао однос гомиле (масе) и политичких институција, парламентаризма, демократије и вођа, наглашавајући да се гомиле морају водити и усмеравати, дајући многе рецепте из психологије масе који би служили овом циљу. Он је обележио једну епоху на подручју психологије и социологије масе. У савременом окружењу говор мржње је непосредан претходник насиља над одређеним групама и весник злочина из мржње. Он представља веома значајан мерни инструмент за демократичност једног друштва, а наше друштво је под великим знаком питања кад је реч о овом феномену.

У националном законодавству ова област покривена је Уставом Републике Србије⁴. Гарантују се иста права као и држављанима Србије (чл. 17), као и једнакост пред Уставом и законима. Забрањени су дискриминација (чл. 21), трговина људима и принудни рад, као и држање у ропству и положају сличном ропству (чл. 26). Гаранција слободе кретања гарантована чланом 39 може бити ограничена само одлуком надлежног органа у поступку предвиђеном посебним законом о претеривању уз испуњење даљих услова (обезбеђено право жалбе, и то само тамо где не прети прогон или озбиљно кршење права). Устав прописује и право на азил (уточиште) у чл. 57. Основни пропис којим се регулишу права у вези с азилом јесте Закон о азилу⁵, посебно процедура поступка азила (чл. 22–35). Њега прати закон о

---

⁴ Устав Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006.

⁵ Службени гласник Републике Србије, бр. 109/2007.

странцима (Сл. гласник РС, бр. 97/2008), којим се дефинишу статуси страних држављана у специфичним случајевима (нпр. незаконит улазак у земљу, чл. 10) и права странаца на улазак, кретање и боравак у Србији. Ту је и Закон о управљању миграцијама (Сл. гласник РС, бр. 107/2012) и, наравно, КЗ и Закон о здравственој заштити (Сл. гласник РС, бр. 25/2019), као и Закон о социјалној заштити (Сл. гласник РС, бр. 24/2011).

Говор мржње у Србији према мигрантима

У последње време веома је значајан однос према мигрантима у Републици Србији, која представља транзитну тачку на путу миграната ка Европи. Још од 2011. године почели су први протести грађана Србије против пружања могућности за привремене боравке лицима која траже азил, мигрантима и генерално избеглицама у Републици Србији. У Бањи Ковиљачи, где је број миграната драстично премашио капацитет центра за азил, непосредан повод за протесте није био проблем капацитета већ хапшење Авганистанца Абдирашида М. због наводног силовања британске држављанке. Тадашње пароле протестаната које су освануле у Бањи Ковиљачи представљају примере говора мржње и веснике могућих злочина из мржње⁶: „У минут до 12: Ко је следећи“. Удружење грађана „За Бању Ковиљачу“ организовало је протесте, медији су извештавали о небезбедној варошици и наоружаним Африканцима и Азијатима, деца тај дан нису ишла у школу, демонстранти су се жалили због угрожености туристичке сезоне, плашили се болести које преносе тражиоци азила итд. Овакви протести наставили су се наредних дана, а било их је и у селу Врачевић у општини Лајковац (Боговађа) 2012. године. Протести су спречили и намере Комесаријата за избеглице и Владе Републике Србије да отворе привремени центар код Обреновца 2013. У Младеновцу се протестовало због намере отварања привременог центра у Малој Врбици. У већини случајева протести су добијали и политичка обележја, с обзиром да грађанске иницијативе у Србији не могу да се отресе дневнополитичких интереса. У Србији има и светлих тачака.

---

⁶ <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1271607&print=yes>, доступан 14. 8. 2019.

Одређена места нису имала овакве тензије – на пример, Сјеница, Тутин и Крњача. Они представљају изузетке од правила. Анализом статистике могуће је утврдити и да су од домицилног становништва далеко веће жртве насиља тражиоци азила, да туризам функционише једнако лоше (или добро) и пре и после пораста броја тражилаца азила и да се нико од мештана није разболео од заразних болести из далеких земаља (Неткова et al., 2018). Тражиоцима азила је таблоидним и сензационалистичким медијским извештавањем са оваквих протеста прилепљена етикета друштвено опасне и ризичне групе и од тога се нису могли опрати ни спасавањем потопљених насеља током поплава у Србији.

Актуелно стање у Србији

Злоупотреба Интернета представља веома погодно средство за изазивање националне, расне и верске мржње. Извршиоци овог дела могу, уз мале трошкове, отворити веб-сајт или потпуно бесплатно направити блог на којем без икаквог ограничења могу износити расистичке ставове, вређати или исмевати друге народе и етничке заједнице, што за последицу може имати изазивање мржње или њено распиривање. Посредством Интернета такви ставови могу доћи до неограниченог броја људи, што њихово деловање чини нарочито опасним. Кривично дело може извршити и само једно лице, али то данас углавном чине различита удружења и организације. Дефинисање и означавање организација које имају за циљ стварање националне, верске и расне мржње веома је тешко, а често се своди на питања дневне политике. При одређивању оваквих категорија мора се, такође, бити веома опрезан, јер су танке и порозне границе између слободе изражавања сопственог мишљења и говора мржње.

У Србији постоји више организација и удружења грађана чије деловање и ставови могу изазвати сумњу у погледу њихове легалности. Према подацима Министарства унутрашњих послова, на територији Србије у такве екстремистичке организације

убрајају се „Национални строј“⁷, „Крв и част“⁸, „1389“⁹, „Расни националисти – расоналисти“¹⁰ и „Отачествени покрет Образ“¹¹. Скупштина Војводине је у децембру 2005. године усвојила закључак којим се од Владе Србије тражи забрана свих неонацистичких, расистичких и клерофашистичких група и организација на територији Србије. Усвојеним закључком затражена је и забрана скупова припадника свих војних формација из Другог светског рата које су биле део фашистичких окупационих снага или сарађивале с њима, који представљају узнемиравање јавности, подстичу националне тензије и нису у складу са стремљењима Србије ка европским интеграцијама.

До сада није било забране ниједне организације због расистичких ставова или ширења верске и националне мржње, мада је Републичко јавно тужилаштво у октобру 2008. године упутило је иницијативу Уставном суду Србије за забрану рада и деловања организације „Национални строј“. Деловање сајтова националистичких организација и њихових форума се не може блокирати, јер су углавном регистровани на серверима у иностранству, а поједине државе не сматрају кажњивим оваква иступања. Уз то, поједини сајтови омогућавају постављање странице са гаранцијом да је сервер анониман, што омогућује и анонимност ИП адресе¹².

Забрана рада неке организације може бити окарактерисана као ускраћивање политичких права и ограничавање слободе говора, па

---

⁷ <http://nacionalnistroj.com/index.php> доступан 20. 5. 2010.

⁸ <http://www.bhsrbia.org/uvod.htm> доступан 20. 5. 2010.

⁹ <http://www.snp1389.rs/> доступан 20. 5. 2010.

¹⁰ <http://srpskifront.com/> доступан 20. 5. 2010

¹¹ <http://www.obraz.rs/index1.htm> доступан 20. 5. 2010.

¹² Једна од најстаријих расистичких организација, Кју клукс клан (енг. *Ku Klux Klan*), настала је још у XIX веку и данас делује у САД, а своје ставове пропагира и преко Интернета. Та организација заговара надмоћност „беле расе“ над осталим расама: црнцима и хиспано (Мексиканцима, Кубанцима, Уругвајцима и Порториканцима), као и антисемитизам, мржњу према католицима (ово се нарочито односи на имигранте из Пољске, Италије и Ирске) и хомофобију. Позната је по застрашивању и суровим егзекуцијама које су у прошлости спроводили њени чланови. Имала је велики број присталица, али је временом њен значај опадао. *Ku Klux Klan*, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Ku_Klux_Klan, 20. 7. 2019. Актуелан сајт им је <http://www.kukluxklan.bz/>, доступан 30. 8. 2019.

је потребно установити јасну разлику између политичких партија са екстремним ставовима од деловања организација која могу имати негативну конотацију.

Анализа сајтова и веб-страница

У циљу приказивања односа према мигрантима и азилантима спроведено је истраживање веб-сајтова у вези с извештавањем о протестима против азиланата. Анализиране су поруке и коментари посетилаца сајтова усмерени на азиланте и мигранте уопште који су имали преваходно негативну конотацију. Такође, анализирани су и сами текстови који подлежу уређивачкој политици и контроли. Генерално, већина сајтова показује тенденцију негативног коментарисања и стављања у специфичне контексте негативне дескрипције феномена избеглиштва и тражилаца азила.

Први анализирани сајт¹³ садржински је описао протесте грађана једног насеља Шикара у Сомбору у близини локалног прихватног центра за избеглице. Захтевано је измештање тог центра, а као разлог је наведен случај наводног напада једног од миграната на дванаестогодишњу девојчицу. Захтеве је подржала и локална политичка елита. Аутори текста који је објављен на овом сајту питају се да ли се спорни догађај уопште десио. Текст обилује негативним коментарима аутора и простим преношењем става гомиле: „Шта треба да се деси, да неко дете силује, а? Ј*** сам вам маму онда. Погледај – где иду они сад? Сад долазе. Ко их је довео?“ Већ овакви коментари и специфично преношење негативног става гомиле представљају покушај креирања ставова и усмеравања ставова јавног мњења. Према наводима локалне полицијске управе, овакав догађај (покушај силовања) не одговара чињеничном стању.

Анализа коментара подразумева првенствено негативно оријентисане коментаре. Од укупно 25 коментара, најнегативнији (у смислу односа према мигрантима) покупили су највише позитивних реакција читалаца. Хак има 66 позитивних и 13 негативних, а дефинише узнемиравање као облик доласка на

¹³ <http://rs.n1info.com/Vesti/a283454/Protest-zbog-migranata-i-dogadjaja-koji-se-nije-desio.html>, доступан 10. 8. 2019.

локални базен у доњем вешу а не у купаћим гађама. Феликс Хил као нелегалне економске мигранте профилира лица од 16–30 година (99% мушкарци); то су особе које цео дан испред „Вестерн јуниона“ примају новац (аутор претпоставља да га шаљу родитељи из Пакистана, Авганистана). Тај новац, после тога, према њему, троше по коцкарницама и продавницама. Људима који живе у Шикари насеље се претворило у Пакистанмалу, а живот је постао небезбедан. Обавезно захтева увођење депортације по хитном поступку уз поштовање Устава и закона. За то је аутор коментара добио 171 позитивну реакцију и 8 негативних. Извесни Влада, који уводи паралелу са избеглицама из Босне и Херцеговине и Хрватске деведесетих година и указује на постојање негативних коментара, веома лоше групне психологије и притиска на припаднике сопственог народа у статусу избеглице, добија 19 позитивних и 152 негативне реакције. То је појачано и коментаром на његов коментар уз расно и етничко вређање припадника ромске популације, који је добио 106 позитивних реакција и 9 негативних. Илустрација свих негативних коментара види се у коментару Нексе: „А ко гарантује да ти људи нису били затвореници, силоватељи, убице, па они немају ни једног јединог документа, наравно не треба генерализовати, али по систему вероватноће мора да постоји неки манијак и наравно да ће сви бити криви због појединца, не подржавам ни једне ни друге, али ако је азил за избеглице онда им треба ограничити кретање, ако ништа баш због тога што не знамо ко су, ништа лично“. Добио је 155 позитивних и 6 негативних реакција. Тренд који разматрамо се понавља на многим сајтовима и коментар који указује на реалност проблема извртања истине и утицања на јавност у негативном смислу сублимиран је у коментару корисника дуци0167. Он је гласио: „Када ће свима бити јасно да смо расисти и ксенофоби? Дијагноза па излечење. Живим у Обреновцу, избеглица има уназад 4 год и НИЈЕДАН ПРОБЛЕМ!!! Немам зашто да лажем! Тренутно их је 1500 у касарни и доста их је на улици, пољанама како седе, неки пију, телефонирају и? И ништа. Пре пар месеци су измислили причу како су хтели да отму дете у колицима (?!?!!) дигао се народ сачувај Бозе да би се испоставило да су догађај снимиле оближње камере. Десило се да су мигранте провоцирали локални

„ђилкоши“ и да је неко додирнуо колица која је девојка гурала поред. Наравно, девојка је пре снимка дала изјаву како су вукли колица у пар наврата да отму бебу (ста ли ће им беба??) а ти младићи су то спречили. Када је ствар дошла до полиције и снимка ТАЈАЦ! Шта је бре са вама народе??? Знате ли да вам сутра ништа не гарантује мир? Знате да сутра можете исто тако да се потуцате са децом по туђини? Овако сте и избегле Србе дочекали ‘90тих“. Овај коментар има 72 позитивна и 218 негативних.

Анализа је обухватила и преношење вести о протесту родитеља ђака у Шиду против тога да се локална деца школују у истим одељењима као и деца миграната од 11. 9. 2017¹⁴. У тексту се дају два антагона примера – центар Шид и Адашевци, који су потпуно дијаметрално супротни у реакцијама. Сам текст је релативно умерен и неутралан у погледу елемената говора мржње, али коментари текста посетилаца сајта то никако нису. Од укупно 119 коментара више од 75% је негативно оријентисано према мигрантима и њиховој инклузији у средину, а посебно подвлачимо да је сваки од тих негативних коментара имао вишеструко већи број позитивних реакција него негативних. Један од репрезентативних коментара би био: „Сања 12. 9. 2017. | 09.14 Варате се ако мислите да они хоће да постану грађани Србије на начин да прихвате нашу културу! Примите сада њих 1000, за десет година ће их бити 10.000, па она 100, па 200 и тако редом... ЕУ је препуна миграната, који само стварају проблеме. Желе да буду становници ЕУ, али немају намеру да прихвате чињеницу да је ово хришћански континент, него нас мрзе. Сети се само сцена из Србије, када нису хтели да пипну хуманитарну помоћ јер је на кутијама био црвени крст. Били су напали нашу или руску новинарку у парку код аутобуске, која је дошла да уради репортажу, јер је непристојно обучена ушла на њихову територију! Били су тек дошли у БГ, они су већ то сматрали својим и почели да намећу своје ‘законе’. Један мали пример шта чека читаву ЕУ. Нису Мађари луди што су затворили границе.“ Овај коментар је имао 145 позитивних реакција и 44 негативне. Један од најнегативнијих је коментар Љутка Љутковића, као и Н.

¹⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a317284/Roditelji-u-Sidu-protiv-dece-migranata-u-skolama.html>, доступан 15. 8. 2019.

Каваје везан за недодиривање левом руком због специфичности вршења хигијене, посебно припадника муслиманске вероисповести.

Анализа веб-странице и сајта под насловом „Образ и Наши позивају на протест против миграната у Србији“¹⁵, на којој је пренето да организације „Србски Образ“ и „СНП Наши“ позивају све забринуте грађане на „Протест против плана ЕУ о насељавању 400.000 миграната у Србији“ (који ће се одржати у понедељак 31. августа, са почетком у 18 часова, на Тргу Републике у Београду, стоји у новом саопштењу СНП Наши), показује тенденциозно извештавање са могућим утицајем – баналним али и суптилним – на читаоце (публику). Политички оригинарна, мотивисана, мржњом обојена садржина порука које се шаљу публици није нимало наивна. У суштини, сајт преноси садржине плаката – пропагандног материјала за позивање на протест који се имао одржати 31. 8. 2015. Посебно је интересантно да, када анализирамо коментаре текста на сајту – од 22 постављена ниједан није негативно оријентисан према тексту – сви представљају потпуно слагање са текстом и порукама које аутори шаљу. Парадигма текста и коментара сублимирана је у коментару извесне Сање: „Подржавам борбу против миграната, зато што су то некултурни и дивљи људи. Србија опамети се и престани бити слуга. Карађорђе Петровић се преврће у гробу.“ Овај коментар има пет позитивних и ниједну негативну реакцију.

Један од најутицајнијих дневних листова у Србији, Блиц, крајем 2016. године доноси текст под насловом¹⁶: „Мигранти праве хаос у Београду. Под јаким полицијском пратњом заустављају саобраћај, кренули пешке до границе“. Већ сам наслов носи негативну конотацију саму по себи, а неколико опаски аутора дају веома негативно усмерење читаоцима: „Како јавља наш репортер, сви мигранти су млађи мушкарци до 30 година старости и готово сви су из Авганистана, Пакистана и Ирана. Како кажу, већина њих је у Београду од недељу до месец дана и план им је да иду да седе код Мађарске границе све док је

¹⁵ <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/514675/Obraz-i-Nasi-pozivaju-na-protest-protiv-migranata-u-Srbiji>, доступан 10. 8. 2019.

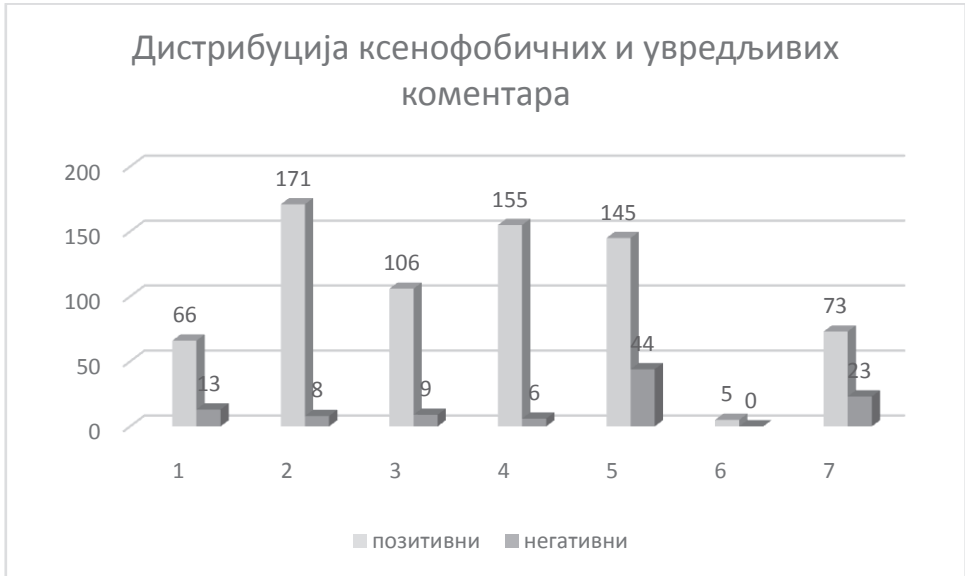
¹⁶ <https://www.blic.rs/vesti/beograd/migranti-prave-haos-u-beogradu-pod-jakom-policijskom-pratnjom-zaustavljaju-saobracaj/q58tgsy>, доступан 18. 8. 2019.

не отворе. (...) Како јавља репортер ‘Блица’, већина њих не зна зашто је кренула на протест, али додају да се неће зауставити. (...) Инфо парк је затворио своју станицу у парку и окачио натпис: ‘Нема више помоћи због људи који праве проблеме’“. Најинтересантнији део јесте да сајт и страница немају ниједан коментар, ни позитиван ни негативан, што је генерално реткост.

У оквиру даљих анализа обрађени су вест и текст на веб-страници „Протест и контрапротест данас у Београду: Студенти против миграната, а ево ко подржава избеглице“¹⁷. Аутори текста преносе садржину позива студената на протест с веома интересантном садржином: „Постоји страх да сваки пут када прођемо кроз парк нешто може да нам се деси. Много је непријатних ситуација којима су студенти били изложени, поготово студенткиње којима се свашта добацује у касним сатима када пролазе кроз парк“. Овај сајт садржи укупно 49 коментара. Већина коментара је ишла у правцу анализе студентских протеста генерално, али има и мањих спорадичних ксенофобичних изјава као што је: „SORAB 04-05-2017 12:04: Мигранте сместити у Азил из безбедносних разлога или их протерати...“, који је имао 48 позитивних реакција и 99 негативних. Такође, и следећи је интересантан за анализу: „Јадранка: 04-05-2017 13:19: ‘ајмо радити нешто корисно, маните се протеста, верујем да ће држава убрзо наћи неко решење за мигранте, па ни њима није лако што су у мат позицији, треба да се ставимо у њихову кожу да би их истински разумели. Отупели су више код нас па и ми са њима, неко решење ће се наћи али дефинитивно није решење да се стално праве неки протести.“ Овај коментар је имао 73 позитивне реакције и 27 негативних.

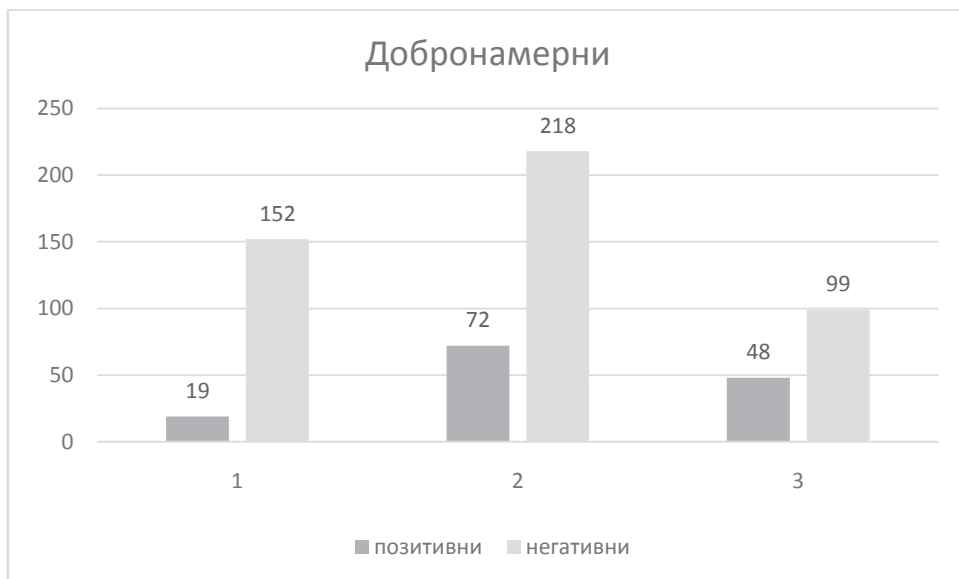
Анализом обухваћени коментари на приказаним сајтовима и веб-страницама могу се поделити у две групе: они који су ксенофобично и увредљиво оријентисани и оне који то нису, већ су према мигрантима добронамерни. Када се посматрају први, можемо увидети закономерност да се групишу негативни и да се њихово дејство појачава подршком посетилаца сајтова давањем позитивних реакција таквим коментарима (графикон 1).

¹⁷<https://www.kurir.rs/vesti/beograd/2814517/protest-i-kontraprotest-danas-u-beogradu-studenti-protiv-migranata-a-evo-ko-podrzava-izbeglice>, доступан 20. 8. 2019.

Графикон 1

Овај феномен представља директан утицај на креирање јавног мишљења, обликовање ставова појединаца и група. Вршењем притиска појачавају се и подвлаче негативни коментари, а умањује се значај позитивних и добронамерних коментара, они се маргинализују или одстрањују. Графикон 2 приказује однос према оваквим коментарима.

Графикон 2

Однос према првима приказан је с најмање десетоструким облицима подршке. Тако се овакви коментари чине социјално (уже групе) прихватљивим и рационализују се негативни и увредљиви акти и речи. Тиме се постиже спуштање психолошког гарда нових читалаца јер се стиче утисак да је реч о прихватљивом, чак и жељеном понашању – велика већина је за то. То се назива групним притиском на појединца и његову индивидуалност. Такав притисак је изузетно велики и не оставља појединцу много маневарског простора. Он је приморан од стране свих да поступа као остали, да усваја њихове вредности и подлеже водећем и надвећинском мишљењу групе.

Закључак

Правила за коментарисање везана су за политику сајтова и њихових администратора. У већини случајева видно су истакнути: политика сајта о објављивању коментара, поступку објављивања уз одобрење администратора или без њега и упозорења да се негативно оријентисани, ксенофобични и увредљиви коментари неће објављивати. Такав систем за спречавање да се на

страницама јави све и свашта је уобичајен, али одговорност администратора у нашим оквирима није јасно постављена. Тумачење и анализа коментара препуштени су личном утиску и схватању администратора и веома често се дешавају пропусти. Видели смо већ у нашој анализи да постоје значајни проблеми и пропусти, како код објављивања вести и текстова на веб-страници тако и код коментара.

Казне за ксенофобичне и увредљиве коментаре своде се само на одстрањивање са сајта, без даљих репрекусија, и то опет на основу процене администратора. Као што је на почетку објашњено и приказано, у вези с инкриминацијом говора мржње постоје одређене неконзистентности и правнотеоријски проблеми. Све описано доводи до могућности да се савремени медији, нарочито интернет сајтови и блогови, као и могућности интерактивне комуникације кроз коментарисање постованих вести и других садржаја, користе и злоупотребљавају на различите начине.

Утицај на јавно мњење, његово формирање и усмеравање мржње као посебан проблем, нису усамљени феномени. У свету се све више говори о могућности утицаја на бирачко и гласачко тело појединих земаља. Случај Кембриџ аналитике (*Kembridge analitica*)¹⁸ говори о све већим могућностима утицаја на обичног човека. Та фирма је комбиновала рударење података (дата мајнинг), брокинг података и анализу великих количина података и стратешке комуникације током изборног процеса за вршење утицаја на гласачко тело и постигла је значајан успех кандидата у чију је корист радила. Овај проблем или овако описана активност испливали су у јавност тек након објављивања података о скандалу на Фејсбуку¹⁹ повезаном са овом фирмом. Да није било неких сплетова околности, за то се не би тако лако сазнало. Треба имати у виду да се описани говор мржње може, такође, каналисати и вешто злоупотребљавати. Такав пут, ма колико орвеловски звучао, не представља научну фантастику. Савремени начини утицаја на појединца и јавност испреплетани су социјалним медијима, коментарима на најразличитијим

---

¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Cambridge_Analytica, доступан 21. 8. 2019.

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook%E2%80%93Cambridge_Analytica_data_scandal, доступан 21. 8. 2019.

платформама, утицајима „инфлуенсера“, лажним вестима, реалним информацијама пласираним на тенденциозан начин и постојањем савремене генерације З, која једну руку користи као протетички продужетак мобилног телефона. Ова формула је она која добија – и у комерцијалном и у идеолошком, али и у рационалном смислу.

Литература

1. Blackburn, B. et al., eds. (2016). *Blackstone's handbook for policing students 2017*. Oxford: Oxford University Press.
2. Gercke, M. (2009). Chapter 5. In: *International Telecommunications Union, Understanding Cybercrime, A Guide for Developing Countries*, pp. 89–113, www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/legislation.html.
3. Gercke, M. Cybercrime training for judges, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/Documents/Reports-Presentations/2079%20if09%20pres%20coe%20train%20manual%20judges6%20_4%20march%2009_.pdf
4. Gercke, M. (2005). Framework Decision on Attacks against Information Systems.
5. Gercke, M. (2008). National, Regional and International Approaches in the fight against Cybercrime. *Comput. Law Rev. Int.* 7.
6. Kambovski, V. (2013). Hate crime and criminal aspects of hate speech: macedonian approach, *Megatrend Review*, 10(1): 323–334.
7. Korajlić, N. Dautbegović, A. Ahmić, E. (2017). The hate crimes as a security challenge in bosnia and herzegovina, *International Conference: Crisis Management Days*, 90–102.
8. Лазаревић, Љ. (2006). *Коментар кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд.
9. Ле Бон, Г. (2007). *Психологија гомила*. Градац.
10. Неткова, Б. Смилевска-Кчева, М. Ђан А. (2018). *Како, осигурати успешну и одрживу интеграцију избеглица и миграната*. Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама – АТИНА.

11. Stotzer, R. (2007). *Comparison of hate crime rates across protected and unprotected groups*, The Williams institute, <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Stotzer-Comparison-Hate-Crime-June-2007.pdf>, доступан 11. 8. 2019.

Интернет извори

https://en.wikipedia.org/wiki/Hate_crime
<https://www.osce.org/odihr/108927?download=true>
<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1271607&print=yes>
<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
<http://www.state.gov/documents/organization/144603.pdf>
<http://nacionalnistroj.com/index.php>
<http://www.bhserbia.org/uvod.htm>
<http://www.snp1389.rs/>
<http://srpskifront.com/>
<http://www.obraz.rs/index1.htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/Ku_Klux_Klan
<http://www.kukluxklan.bz/>,
<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>
<https://gmdac.iom.int/global-migration-trends-factsheet>
<http://www.unhcr.rs/media/images/gt18/gt.png>
<http://rs.n1info.com/Vesti/a283454/Protest-zbog-migranata-i-dogadjaja-koji-se-nije-desio.html>
<http://rs.n1info.com/Vesti/a317284/Roditelji-u-Sidu-protiv-dece-migranata-u-skolama.html>
<https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/514675/Obraz-i-Nasi-pozivaju-na-protest-protiv-migranata-u-Srbiji>
<https://www.blic.rs/vesti/beograd/migranti-prave-haos-u-beogradu-pod-jakom-policijskom-pratnjom-zaustavljaju-saobracaj/q58tgsy>
<https://www.kurir.rs/vesti/beograd/2814517/protest-i-kontraprotest-danas-u-beogradu-studenti-protiv-migranata-a-evo-ko-podrzava-izbeglice>
https://en.wikipedia.org/wiki/Cambridge_Analytica
https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook%E2%80%93Cambridge_Analytica_data_scandal

Hate Speech in Migrant-Related Cases – Analysis of Occurrence in Serbian Discourse

***Abstract:** Hate speech has had a very common occurrence in the Balkan Peninsula, especially during the wars in the former SFRY. At the time, it emerged as a catalyst for violence, intolerance, human mobilization, and raising ethnic and national tensions. In recent times, national tensions have been partially replaced by racist and religious intolerance and disparagement - specifically targeting the lowest values and insisting on diversity by displaying the worst aspects of a culture, or one's descent with the intention of disparaging it, and of its representatives being satanized and stigmatized. The ultimate goal is, again, the mobilization of a certain national feeling, and the routes used towards that goal are most often linked to the electronic and virtual environment. Special analysis presented in this paper was carried out on several websites and web pages, most often news or media coverage, regarding the tendency of reporting - ways of using certain terms in order to reach precisely defined and targeted social groups and individuals. In addition to the analysis of the websites, there was a special analysis of the comments of visitors to such websites and the methods used in addressing the public. Directed influence on public opinion creation is indicated and methods of influencing website users are presented.*

***Key words:** hate speech, migrants, blogging influences, comments on websites, electronic hate speech environment*

Др Јасмина ГАЧИЋ

Факултет безбедности Универзитета у Београду

Др Марија МИЋОВИЋ

научни сарадник Криминалистичко-полицијског универзитета

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903140G

УДК: 502.58:615.851::351.862.22

Прегледни научни рад

Примљен: 10. 6. 2019. године

Ревизија: 12. 6. 2019. године

Ревизија: 11. 9. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Психосоцијална помоћ у катастрофама

Апстракт: У ситуацијама катастрофа људски животи бивају суштински измењени и погођени различитим последицама – у смислу губитака најближих, контроле над сопственим животом, осећаја сигурности и наде. Јачина стресних реакција разликује се међу појединцима и заједницама, па се тако разликују и потребе за интервенцијама. Улога организација које се баве заштитом и спасавањем јесте да пруже непосредну помоћ и заштиту, али и психосоцијалну помоћ и подршку. Психосоцијална помоћ је процес олакшавања опоравка појединаца, породице и заједница од последица опасности и има кључну улогу у интервенцијама које укључују велики број страдалог становништва. Психосоцијална помоћ значи да у приступу особи укључујемо две димензије које међусобно утичу једна на другу: психичку (унутрашњи, емоционални и мисаони процеси, осећаји и реакције појединца) и социјалну (односи с другим људима, социјалне вредности и култура заједнице). Трећа димензија подразумева прве помагаче – респондере. Стрес може иницирати развој анксиозности, професионалног сагоревања, емоционалне исцрпљености и других поремећаја здравља код припадника спасилачких екипа. Имајући у виду значај психосоцијалних програма, подржана је њихова реализација у многим пројектима и предложено је да психосоцијална брига постане интегрални део хитног одговора и система заштите јавног здравља.

Кључне речи: катастрофа, стрес, поремећај здравља, отпорност, психосоцијална помоћ.

Увод

Стања катастрофа¹ изазваних бројним природним, технолошким, ратним опасностима као и савременим безбедносним ризицима и претњама представљају сталну реалност за људска друштва широм света (Birkmann et al., 2010; Welle et al., 2012; Међународна федерација друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца, 2013, 2014). Подаци бриселског Центра за истраживање епидемиологије катастрофа (CRED) показују да је у раздобљу од само десет година (од 2003. до 2012. године) у свету било просечно 388 катастрофа годишње, с више од 100.000 погинулих и преко 210 милиона људи погођених на друге начине – здравствено, стамбено, глађу – с више од 150 милијарди америчких долара (USD) годишње штете (Guha-Sapir et al., 2014). Током задње деценије посебно се види пораст катастрофа узрокованих климатским променама: због последица олуја, екстремних температура, поплава, суша, одрона земље и пожара страдало је 10% више људи него у периоду између 1996. и 2005. (CRED, UNISDR, 2016). Посебно је забрињавајућа чињеница да у овим катастрофама највише страдају најугроженије групе људи у економски мање развијеним земљама. Иако природне катастрофе у сличној мери погађају и развијене и мање развијене земље, последице катастрофа, у контексту људских губитака и материјалне штете, директно су повезане са нивоом развијености земље. Тако, на пример, од свих жртава природних катастрофа од 1996. до 2015. године, чак 68% било је из неразвијених земаља и земаља у развоју (CRED, UNISDR, 2016). Ово је само један од показатеља да је изложеност

---

¹ Катастрофа представља елементарну непогоду или техничко-технолошку несрећу чије последице угрожавају безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већем обиму, а чији настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби (*Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама*, Службени гласник РС, бр. 87/2018).

катастрофама потенцирана сиромаштвом, недостатком система раног узбуњивања, недовољном припремљеношћу за катастрофе, као и слабијим саставима цивилне заштите. С наставком тренда глобалног загревања и насељавања сиромашнијег становништва у лакше доступне, али катастрофама изложеније крајеве, овај тренд вероватно ће се наставити и у будућности.

Поред потенцијално великих разарања и оштећења виталне критичне инфраструктуре и других кључних објеката, у катастрофама су угрожени безбедност, добробит, здравље и функционисање људи (Herbert et al. 2006; Norris, Elrod, 2006; Moline et al., 2006).² У таквим ситуацијама људски животи бивају суштински измењени и праћени различитим социјалним последицама: губитак најближих, губитак контроле над властитим животом и осећаја сигурности, наде и иницијативности, губитак друштвене инфраструктуре и приступа услугама. Реакције могу бити различите: шок, плач, бес, осећај безнадежности и

---

² Катастрофа је догађај великих размера који озбиљно нарушава уобичајено функционисање заједнице или друштва, с масовним људским, материјалним, економским или природним губицима и последицама које надилазе способности погођене заједнице или друштва да се с њима суочавају помоћу властитих ресурса, па зато често укључује и међународну помоћ. Осим смртности и здравствених последица, становништво је погођено евакуацијом и нужним напуштањем имовине, одвојеношћу од чланова породице и социјалне мреже, осиромашењем, онемогућеним остваривањем животних планова (нпр. прекид образовања, губитак запослења) те неизвесношћу у погледу могућности опоравка заједнице и наставка живљења у њој. Посебности катастрофа у односу на друге облике кризних догађаја великих размера јесу: (1) већина јавних објеката у заједници је тешко оштећена и нефункционална, погођени су јавна инфраструктура (снабдевање енергијом, превоз, комуникацијски састави) и оперативна седишта служби за ванредне ситуације, онемогућен је рад служби за помагање и локалних власти; (2) суседне заједнице не могу пружити помоћ јер су и саме погођене или немају довољно ресурса; (3) већина свакодневних функција заједнице нагло је и истовремено прекинута; (4) масовни медији имају пресудну улогу у томе како људи доживљавају катастрофу на основу (не)тачности информација, приписивања одговорности, давању упутстава становништву; (5) као резултат претходног, јавља се политичка димензија која је већа што је катастрофа већих размера, јер све катастрофе укључују политичке чиниоце, од локалног нивоа до владе и високих државних службеника (Quarantelli, 2006).

анксиозност само су део целог репертоара непријатних искустава. Ослањајући се на ту чињеницу, водећи представници трансакционистичког модела стреса (Lazarus, Folkman, 1984) наглашавају да психички стрес представља негативну афективну реакцију засновану на когнитивној процени ситуације као опасне или претеће. Психички стрес представља трансакцију између појединца и ситуације, односно трауматског животног догађаја. У том контексту, психосоцијална подршка након катастрофа добила је повећану пажњу са аспекта припремљености друштва, нарочито у последње две деценије (Hobfoll et al., 2007; Reifels et al., 2013). Различити аутори су продубили основне принципе (као што су потреба да се промовише осећај сигурности, наде, смиривања и повезаности са другима, важност правовремене детекције притужби на здравље, смањење стреса, као и ефикасно лечење поремећаја повезаних са траумом) и елаборирали квалитет психосоцијалне подршке као концепта (Hobfoll et al., 2007; Bisson et al., 2010).

Психосоцијална помоћ значи да у приступу особи укључујемо две димензије које међусобно утичу једна на другу: психичку (унутрашњи, емоционални и мисаони процеси, осећаји и реакције појединца) и социјалну (односи с другим људима, породичне мреже, социјалне вредности и култура заједнице). Трећа димензија подразумева прве помагаче – респондере. Стрес може иницирати развој анксиозности, професионалног изгарања, емоционалне исцрпљености као и других показатеља психичког стреса код припадника спасилачких екипа.

Имајући у виду значај психосоцијалних програма деведесетих година, подржана је њихова реализација у многим пројектима и предложено је да психосоцијална брига постане интегрални део хитног одговора и система заштите јавног здравља (Brundtland, 2000).

Изложеност стресу и реакција људи на стрес

Појмови попут стреса и трауме свакодневно се сусрећу и већина људи упозната је с њиховим општим значењем, али прилично је мали број оних који знају тачно препознати знакове таквих стања и пружити адекватну помоћ. Стрес се најчешће

схвата на један од два начина, а у оквиру сваког од њих постоје две варијанте дефинисања. Зотовић уочава да прво схватање стрес одређује као догађај у спољашњој средини, и то: (1) као догађај који за већину људи представља претњу или губитак (или, ређе, изазов); или (2) као догађај који за одређену индивидуу представља претњу или губитак (или изазов). Друго схватање је да стрес представља реакцију на догађај у спољашњој средини, и то: (1) активацију интензивних осећања (најчешће непријатних), и/или (2) скуп карактеристичних телесних реакција (Зотовић, 2002: 4). Дефиниција коју предлажу Лазарус и Фолкман (1984) представници трансакционистичког схватања стреса, обухвата оба напред наведена гледишта, при чему се из оквира првог одређења стреса (као догађаја) посебно истиче субјективна процена, захваљујући којој неки догађаји бивају окарактерисани као претња, губитак или изазов. Тако схваћен стрес је однос између особе и околине у оквиру кога особа процењује да неки аспект околине укључује претњу, губитак или изазов за њене снаге, при чему се јављају карактеристичне промене психофизиолошке равнотеже (Зотовић, 2002: 4).

У оквиру ICD 10 класификације менталних поремећаја и поремећаја понашања (WHO, 1992) постоје две категорије које се односе на последице стреса. Прву категорију чине реакције на тежак стрес и поремећаји прилагођавања, док се у другој налазе психотични поремећаји и трајне промене личности. У категорију реакција на тежак стрес и поремећаја прилагођавања спадају, дакле, поремећаји који се могу схватити као одговори на тежак стрес. То су: акутна реакција на стрес, посттрауматски стресни поремећај (ПТСП) и поремећаји прилагођавања у свим старосним групама, укључујући децу и адолесценте (Зотовић, 2002: 15). *Акутна реакција на стрес* представља пролазни поремећај који се развија као реакција организма на изузетан физички и ментални стрес. Појављивање и тежина акутних стресних ситуација изразито су индивидуални. Они зависе искључиво од рањивости и капацитета самоодбране сваког појединца. Симптоми овог поремећаја најчешће укључују почетно стање згранутости, одређени степен сужења свести, неспособност схватања и дезоријентацију, преко агитације и претеране активности, до анксиозности, депресије и повлачења (Зотовић, 2002: 15).

Козарић-Ковачић и сарадници наводе да акутни стресни поремећај описује акутне посттрауматске стресне симптоме: поновно проживљавање трауматског искуства, избегавање и појачану активност аутономног нервног система с израженим дисоцијативним искуствима која се јављају непосредно након трауматског доживљаја. Између посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП) и акутног стресног поремећаја (АСП) разлика је у времену након трауме у којем се јављају симптоми. У АСП симптоми морају трајати од два дана до четири недеље, а у ПТСП симптоми могу бити акутни (трају мање од три месеца) или хронични (трају три месеца или више) (Козарић-Ковачић et al., 2007: 102). Код неких особа је понекад присутна парцијална или комплетна амнезија у односу на стресну епизоду. Поремећај прилагођавања укључује депресивно расположење, анксиозност, забринутост, обесхрабреност, беспомоћност и пад ефикасности у свакодневним активностима. Код адолесцената се могу јавити и поремећаји понашања, као што су агресивно и антисоцијално понашање (Зотовић, 2002: 15). У ову групу су сврстане и реакције жалости, без обзира на трајање, које су процењене као абнормалне због своје форме или садржаја. Поремећај прилагођавања почиње најчешће у периоду од месец дана након доживљеног стреса и ретко траје дуже од шест месеци, осим када је у питању продужена депресивна реакција, која такође спада у ову категорију. Посттрауматски стресни поремећај (ПТСП)³ психијатријски је поремећај који може настати након изложености или сведочења животно угрожавајућим искуствима. Врсте стресора или трауматских догађаја који могу изазвати настанак ПТСП су различите. Обухватају тешке незгоде, природне катастрофе, криминалне нападе, ратне трауме и насиље над цивилима, психичко насиље, сексуалне нападе, насиље у кући и породици, физичко злостављање или озбиљно занемаривање у

---

³ Реакције на трауматске догађаје познате су вековима иако су се њихови описи и слике мењали. Појам ПТСП први се пут појављује 1980. године у трећем издању Дијагностичког и статистичког приручника за менталне поремећаје (DSM-III), као и у Међународној класификацији болести МКБ-10,2 иако су слични симптоми описани и раније код учесника ратова као „срчана неуроza“, „шок од гранате“ или „синдром концентрационог логора (American Psychiatric Association (APA), Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders, Washington, DC: American Psychiatric Association Press, 1980).

детињству, трауму повезану с обављањем посла или сведочење трауматском догађају. ПТСП се сврстава у групу анксиозних поремећаја, али се од осталих анксиозних поремећаја разликује по томе што његов настанак зависи од изложености трауматском догађају и проживљавању трауматског искуства. Може се дефинисати и као одложен или продужен одговор на стресогени догађај или ситуацију изузетно јаке угрожености или катастрофалне природе која може изазвати свеопшту узнемиреност код готово сваке особе (Ковачић-Козарић et al., 2007: 102). Посттрауматски стресни поремећај обухвата три категорије симптома: (а) симптоме нежељеног поновног проживљавања трауматског догађаја; (б) симптоме избегавања свега што подсећа на трауму, праћене смањивањем интересовања за уобичајене животне активности и околину; и (ц) симптоме пренадражености или повишене будности (Зотовић, 2002: 16).

Многи људи показују отпорност (резилијенцију), способност да се релативно добро суоче са непредвидивим ситуацијама. Постоје бројни интерактивни социјални, психички и биолошки фактори који утичу на то да се код људи развију психички проблеми или да они покажу резилијенцију у време непредвидивог догађаја (IASC Guidelines, 2007). Социјални, психички и биолошки фактори који држе људе резилијентним називају се протективним факторима. Они смањују вероватноћу настајања тешких психичких ефеката у време суочавања са тешком ситуацијом или патњом. Припадност брижној породици или заједници, одржавање традиције и културе, поседовање снажних религијских убеђења или политичке идеологије примери су протективних фактора.

Развој програма и референтних центара за психосоцијалну подршку

Катастрофе не само да доводе до материјалне штете и мањка основних ресурса за достојанствен живот, већ код погођеног становништва узрокују и снажне осећаје патње, губитка, туге и беспомоћности. У бројним настрадалим заједницама потврдиле су потребу да се подигне свест о психосоцијалним потребама угрожених и развију ресурси

психосоцијалне помоћи. Поред традиционалних програма којим се испуњавају физичке и најосновније потребе угрожене популације у храни, води и склоништу, Међународна федерација друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца и друге хуманитарне организације развиле су програме како би одговориле на психичке и социјалне патње угрожене популације. Стално и све веће интересовање међународне заједнице за психички и социјални утицај који катастрофе остављају на људе открива се у све обимнијој литератури о психосоцијалном здрављу, као и у све бројнијим пројектима и програмима који се баве психосоцијалном помоћи. Међународна федерација је 1991. године покренула Програм психосоцијалне подршке (енг. PSP) као свеобухватни програм Одељења за здравствену бригу. Одељење за ментално здравље Светске здравствене организације (ВНО) донело је 1992. године у Женеви документ под називом „Психосоцијалне последице катастрофе (превенција и вођење)“ који разматра њену дефиницију и класификацију, епидемиологију и могуће психосоцијалне последице. Зарад помоћи Федерацији у спровођењу њених програма, дански Црвени крст и Међународна федерација су 1993. године основали Међународни референтни центар за психосоцијалну подршку као центар изврности. Он је 2004. године променио име у Међународни референтни центар за психосоцијалну подршку (ПС центар). Као центар изврности, ПС центар помаже националним друштвима Црвеног крста и Црвеног полумесеца у развоју психосоцијалних услуга на нивоу локалне заједнице у катастрофом захваћеним подручјима. ПС центар има за циљ да: (1) подигне свест о психичким реакцијама током катастрофа и/или социјалних нереда; (2) помогне психосоцијалну подршку; (3) промовише обнову мреже локалних заједница и одбрамбених механизма; (4) омогући националним друштвима да разумеју и спремније одговоре на психосоцијалне потребе угрожених група; (5) унапреди бригу и обезбеди емоционалну помоћ за запослене и волонтере. ПС центар не интервенише директно у случајевима када су људи угрожени, већ помаже националним друштвима Црвеног крста и Црвеног полумесеца да делују кроз своје локално запослено особље и волонтере и помаже им у изградњи регионалних и локалних мрежа за психосоцијалну подршку. Приручник „Сфера“, који је 1997. године објавила група

хуманитарних невладиних организација са Покретом Црвеног крста и Црвеног полумесеца, имао је за циљ да побољша квалитет пружања помоћи популацији која је погођена катастрофом. Део о психолошким и психосоцијалним питањима појавио се први пут 2004. године – као индикација повећане свести о овим питањима у то време. Радна група IASC (*Inter-Agency Standing Committee*) формирана је 2005. године, од 27 агенција укључујући Међународну федерацију друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца. Свеобухватни приступ психосоцијалном здрављу имао је за циљ да покаже практичне кораке за подршку менталном здрављу и психосоцијалној подршци. Резултат ове сарадње су „IASC Упутства о подршци менталном здрављу и психосоцијалној подршци у хитним ситуацијама“, која су објављена 2007. године.

У циљу што ефикаснијег збрињавања људи током свих фаза помоћи, 2009. године направљене су ТЕНТС – ТП смернице⁴ које обухватају сет интервенција од првог помагања (пружање прве психолошке помоћи) до дугорочног збрињавања (санирања последица катастрофа). Психолошка прва помоћ се заснива на познавању реакција људи на тешке несреће. Основу чине беспомоћност и анксиозност (Кордић, Бабић, 2018) коју прати низ реакција налик стресу које се испољавају на свим нивоима људског функционисања (телесном, психичком, духовном, те у понашању)⁵. Дробац и сарадници у истраживачком пројекту

---

⁴ TENTS, *The European Network for Traumatic Stress* – Европска мрежа за трауматски стрес, Модел пружања психосоцијалне помоћи после великих несрећа и катастрофа, 2009.

⁵ Психолошка прва помоћ (ППП) облик је психосоцијалне подршке намењен људима који су доживели штетне и изразито стресне догађаје великих размера попут ратова или терористичких напада и катастрофа. Појам ППП често се користи као надређени појам за низ различитих приступа, што је довело до тога да се тај приступ различито дефинише. НАТО смернице за психосоцијалну помоћ људима погођеним катастрофама и кризним ситуацијама описују ППП као: „не појединачну интервенцију или третман, него приступ који је осмишљен да одговори на психосоцијалне потребе људи након кризних догађаја или катастрофа који се састоји од низа елемената“ (НАТО, 2008). Према Међуагенцијском сталном одбору УН (IASC), психолошка прва помоћ „често се погрешно сматра клиничком или хитном психијатријском интервенцијом. Заправо, ради се о хуманом приступу другом људском бићу које пати и треба подршку“ (Inter-Agency Standing Committee, 2007).

наводе да је „модел пет корака“ Хобфола и сарадника (Hobfoll et al., 2007) интегрисан у ТЕНТС смернице, захваљујући којима је операционализован модел збрињавања. Модел пет корака описује пет елемената добре психосоцијалне подршке након масовне трауматизације и природних катастрофа и несрећа. Тих пет елемената или корака јесу: 1) осећај сигурности, 2) смиривање, 3) осећај сопствене и друштвене ефикасности, 4) припадање (повезаност) и 5) нада (Дробац, 2015: 12).

Модел пружања психосоцијалне помоћи после великих несрећа и катастрофа – Европска мрежа за трауматски стрес

Документ Европске мреже за трауматски стрес садржи шест делова, у којима су јасно дефинисане активности и интервенције које се примењују након настале катастрофе, као и период у којем се то чини. У пројекту „Психосоцијална подршка дјечи и породици након природних катастрофа“ Дробац описује шест наведених димензија. (1) Планирање, припрема и управљање односе се на израду планова и инфраструктуре које треба утемељити и припремити за случај масовне трауматизације. Формира се планска група – међуагенцијска психосоцијална група за планирање збрињавања. Свако географско подручје требало би да има такву групу састављену од стручњака из подручја здравствене заштите који имају искуство у раду с трауматским стресом и који су одговорни за психосоцијално збрињавање становништва након катастрофа. Они који су погођени катастрофама и великим несрећама такође би требало да буду заступљени у тој групи. Затим се користе смернице за пружање психосоцијалног збрињавања. Свако географско подручје требало би да има смернице за пружање психосоцијалне подршке у хитним случајевима (психосоцијални план збрињавања) које су уклопљене у општи план за случај катастрофа и тешких несрећа и редовно се обнављају. Даље активности се одвијају у смеру међуагенцијског сарадничког планирања и координације – формира се мрежа агенција у циљу осигурања ефикасног психосоцијалног плана збрињавања. Након успостављене међуагенцијске сарадње, потребно је идентификовати постојеће

службе. Психосоцијалне службе и ресурси требало би да буду у потпуности идентификовани („мапирани“) и укључени у психосоцијални план збрињавања. Политичари и припадници власти такође би требало да се укључе у тренинге и вежбе управљања. (2) Опште компоненте реаговања односе се на промоцију „модела пет корака“, поштовање људских права, подстицање социјално и културно уобичајених начина опоравка, социјалну, физичку и психолошку подршку, подршку појединцима и породицама, подучавање о реакцијама и суочавању с траумом. Значајно је нагласити да се не спроводе једнократне формалне интервенције или скрининг свих погођених. Примењене интервенције би требало да допринесу осећају сигурности, личне и друштвене ефикасности као и оснажења, припадања, смиревања. Људска права појединаца треба поштовати. Услове за одговарајуће комуналне, културне, духовне и религијске начине опоравка треба подстицати. Пружање подршке и примена интервенција једнако су важни за породице као и за појединце. Важно је укључити едукацију о реакцијама на трауму и начинима суочавања с њима. Формални скрининг свих укључених не треба радити, али помагачи треба да буду свесни важности идентификовања свих појединаца са значајним потешкоћама. (3) Специфичне компоненте првог реаговања у првој недељи јесу практична и прагматична помоћ – дају се информације о ситуацији, едукује се о трауматским реакцијама и нормализују психичке реакције. Детаљне информације о догађају могу се добити од особе само уз њен лични пристанак. Потребно је успоставити инфраструктуру која обухвата центар за помоћ, телефонску линију за помоћ, веб-страницу и базу података. Веома је важно блиско сарађивати са медијима. Све наведено је потребно урадити како би се прикупиле тачне информације о ситуацији и бригама појединаца погођених природном катастрофом. Ако је потребно, требало би понудити писане материјале који подучавају о реакцијама на трауматски догађај, начинима суочавања који помажу и местима на којима се може потражити помоћ. Појединцима треба активно пружати информације о реакцијама на трауматизацију, ако су мотивисани да сазнају више о томе. Како би се наставило збрињавање становништва након катастрофа, треба покренути телефонску

линију за помоћ и пружање емоционалне подршке, на којој су запослени обучени радници, и креирати веб-страницу која се бави психосоцијалним темама. Треба формирати центар за помоћ или једно место на којем се могу добити све потенцијално потребне услуге. Стварање базе података у коју би се убележили подаци о особама које су потражиле помоћ могло би бити корисно. Када је реч о приступу у помагању, треба водити рачуна да он буде искрен, топао, ненаметљив и саосећајан. Важно је јасно одредити улоге, односно описати своју улогу и објаснити да ли се и како некоме може помоћи. Треба водити рачуна о поверљивости, односно задржати највећи могући ниво поверљивости. Потребно је имати тачне информације о окружењу. У раду на терену треба бити доступан и видљив, али не и наметљив. Неопходно је успоставити људски контакт на ненаметљив, саосећајан начин. Посебно би требало водити рачуна о културним и другим различитостима. (4) Специфичне компоненте раног реаговања у првом месецу односе се на базичне елементе психосоцијалне интервенције од друге до четврте седмице након катастрофалног догађаја. Спроводи се формална процена за даље поступање како би се утврдило у коликој мери је угрожено ментално здравље особа које су погођене природном катастрофом и да ли их треба усмерити на даљи психотерапијски третман. Не значи да ће све особе имати последице по ментално здравље уколико су биле изложене природној катастрофи јер свако од нас има различит ниво резилијентности. За високоризичне појединце, код којих је задржана манифестација симптома који указују на психичке тешкоће, препоручује се на трауму фокусирана когнитивно-бихевиорална терапија (ТФ-КБТ). Третман који укључује на трауму усмерену когнитивно-бихевиоралну терапију требало би да буде доступан особама које имају акутни стресни поремећај или тешки посттрауматски стресни поремећај. (5) Специфичне компоненте реаговања у периоду од једног до три месеца након катастрофе односе се на процену обученог стручњака. Третмани утемељени на доказима требало би да буду доступни за људе који имају потешкоће са менталним здрављем. У складу с наведеним, потребно је омогућити рад или рехабилитацију. Да би се то могло остварити, потребно је планирање и финансирање дугорочног наставка третмана. (6) Специфичне компоненте трајног реаговања

(дуже од три месеца) покривају средишње елементе дугорочног наставка третмана. Могућности рада и рехабилитације требало би осигурати како би се они погођени догађајем могли поновно прилагодити свакодневним животним задацима и бити самостални. Детаљно планирање се изводи заједно са домаћим властима и владама, као и постојећим службама како би се осигурала адекватна додатна средства за подржавање домаћих услуга неколико година након катастрофе (Дробац, 2015: 13).

Стрес код спасилаца и волонтера

Спасиоци, волонтери и хуманитарни радници уопште често су изложени трауматским догађајима. Међутим, узроци стреса код запослених и волонтера често нису насилна или екстремна искуства. Људи који раде као помагачи често налазе смисао у својим задацима и у стању су да се суоче са ситуацијама којима су изложени. Уместо тога, стресне реакције код запослених и волонтера често су узроковане радним условима и организационим припремама (Психосоцијална подршка на нивоу локалних заједница – Приручник за учеснике, 2009). Уобичајени стресни фактори, односно емоционални „окидачи“ који могу довести до изазивања стреса у критичној ситуацији, укључују неуспех у извршавању задатака, кривицу због недовољног учинка, животе који нису спасени, кварове опреме, фрустрацију и беспомоћност, превелике конфликтне захтеве, кашњења, дезорганизацију и/или конфузију (Живковић, Млађан, Антонијевић, 2017: 9). Код тих људи присутни су телесни симптоми страха: убрзан пулс и дисање, поремећај когнитивних функција који се огледа у проблемима у памћењу, сниженој концентрацији, смањеној способности решавања проблема и тешкоћама у комуникацији. Присутан је и феномен идентификације са жртвама, неспособни су да се одморе и доживљавају „конфликт улога“ – имају неконтролисану потребу за спасавањем других људи, често не успевајући да помогну сопственој породици.

Психосоцијалне интервенције, укључујући психолошку прву помоћ, нису намењене само онима који су преживели катастрофе, већ и спасиоцима и помагачима, како би се заштитило

њихово ментално здравље и унапредила њихова психичка добробит да би могли успешно да раде свој тежак посао (Ајдуковић, 2000). Неколико је околности које утичу на понашање и спасилаца и помагача у условима катастрофа. Њихово познавање омогућује самим помагачима, али и организацијама које их ангажују, да предузимају мере за заштиту менталног здравља помагача и осигуравање високог нивоа њиховог учинка. То су: (1) озбиљност и врста догађаја – што су веће размере страдања и последице катастрофе теже, угроженије је ментално здравље помагача; што се помагачи лакше идентификују с погођенима (јер припадају истој заједници, међу погођенима има особа с којима су блиски), то су негативне последице по помагаче веће; (2) претходно искуство с професионалним кризама: начин на који су се оне разрешиле утицаће на реакције у конкретној ситуацији – ако су их успешно разрешили, то ће помагаче оснажити и омогућити им да у актуелној ситуацији користе то позитивно искуство. С друге стране, ако с неком ранијом професионално критичном ситуацијом имају лоше лично искуство, то ће вероватно повећати њихове бриге о томе колико ће успешни бити у актуелној ситуацији; (3) помагачева приватна животна ситуација може смањити капацитет успешног суочавања с актуелном професионалном ситуацијом (нпр. развод брака, смрт блиске особе, притисци на послу), због тога што стресори делују кумулативно на повећање нивоа стреса, без обзира да ли делују у приватном или радном окружењу; (4) понашање других током кризног догађаја: то да ли се други спасиоци и помагачи, а нарочито они у руководећим улогама, понашају смирено, рационално и одлучно, или имају слабу контролу над својим понашањем и доносе лоше одлуке, олакшаће или отежати ношење са захтевима помагачке улоге; (5) доступност одговарајуће професионалне подршке (растерећење, сажета интеграција догађаја, саветовање) допринеће томе да одложене реакције буду мање изражене, а помагачи ће се осећати подржано; (6) ставови надређених о томе шта је примерено за помагаче – (не)прихватање чињенице да су изложени високостресним задацима и да сведоче патњи особа погођених катастрофом, што води до стресних реакција, може олакшати или отежати

интеграцију догађаја у постојеће искуство и тако деловати на осећај добробити помагача (Lueger- Schuster, 2011).

Запосленима и волонтерима се може помоћи у неколико кључних тачака да би се смањила могућност развоја проблема изазваних стресом. Примарна интервенција се састоји од правилног, солидног информисања о задацима, као и о стресу и суочавању са емоционалним реакцијама на тешке ситуације. Такве информације припремају помагаче да открију сопствене реакције и пружају им опције за бригу о себи самима и за подршку колегама. Помагачима су потребне речи хвале и сигнали од других да су они и њихов рад цењени. То се назива „брига о помагачима“ (Психосоцијална подршка на нивоу локалних заједница – Приручник за учеснике, 2009). Потребне волонтера и запослених често су сличне потребама људи којима они помажу. Подршка окружења један је од кључних фактора за смањење стреса. То се може постићи на следеће начине: (1) пружањем расположивих савета и подршке од стране менаџера и колега; (2) стварањем организационе културе у којој људи могу отворено да причају и размене проблеме без страха од последица; (3) заказивањем редовних заједничких састанака запослених и волонтера и подстицање осећаја припадности тиму; (4) поштовањем принципа тајности како би људи осећали да је сигурно да причају о стресу и потраже помоћ; (5) креирањем радне културе у којој би окупљање након критичног догађаја било норма, нпр. систем подршке колега; (6) обезбеђивањем да се посао обавља у паровима.

Закључак

Упркос великим разликама у врстама катастрофа, оне су увек нежељени и високо узнемирујући догађаји који погађају велики број људи и доводе до великих промена у функционисању не само појединаца већ и заједнице у целини, па зато захтевају мобилизацију ресурса и координацију различитих служби за суочавање с њиховим последицама. Међутим, јачина стресних реакција разликује се међу појединцима и заједницама, па се тако разликују и потребе за интервенцијама. Улога организација које се баве заштитом и спасавањем јесте да пруже непосредну помоћ

и заштиту, али и психосоцијалну помоћ и подршку. Психосоцијална помоћ је процес олакшавања опоравка појединаца, породице и заједница од последица опасности и има кључну улогу у интервенцијама код катастрофа које укључују велики број страдалог становништва. Синтагма „психосоцијална помоћ“ описује, у суштини, две врсте помоћи, психолошку и социјалну помоћ. Психолошка помоћ је посебна врста контакта која укључује вештину слушања, разумевања, саосећања, емоционалне топлине и безусловног прихватања. Социјална помоћ и подршка односе се на структуру, квалитет и функцију социјалне мреже којој особа припада. Психолошка подршка у оквиру психолошке помоћи реализује се кроз вербални и невербални контакт са унесрећенима. Већина настрадалих има потребу да говори о ономе што се догодило, јер се тек кроз разговор даје смисао несрећи, проверава тачност свог виђења несреће и полако успоставља контрола над емоцијама. Користећи вештину слушања и вештину емпатијског разумевања, обучени помагач помаже унесрећенима да поново успоставе контролу над својим животима, обесхрабрује пасивност и зависност и подржава и најмање кораке у правцу самосталног решавања проблема. Социјална подршка односи се на коришћење ресурса који потичу из социјалне мреже којој унесрећени припадају. Поред помоћи да се брзо успостави ранија социјална мрежа (спајање породица, комшија, пријатеља), стварање нове социјалне мреже у условима катастрофе постаје приоритетни задатак како непрофесионалаца тако и професионалаца.

Током пружања неге и помоћи другим људима, спасиоци и волонтери често нису добро припремљени за сопствене емотивне реакције на ефекте изазване њиховим искуствима. Већина је способна да буде отпорна и у стању је да превлада стресне догађаје и настави са својим животом. Неки спасиоци се, међутим, сламају под стресом и брзо исцрпе своје ресурсе. То може да се деси услед прекомерних захтева или акумулације захтева, како унутар њиховог радног окружења тако и ван њега. Њихова ситуација и проблеми су често у позадини, али се на њихове потребе и реакције мора одговорити. Ако се не реше, ови стресни фактори могу да утичу на здравље и квалитет рада запослених и волонтера.

У овако сложеним условима, у оквиру психосоцијалне помоћи настрадалима најделотворније је решење да се емоционалне тешкоће унесрећених и спасилаца схватају као тешкоће у адаптацији која повремено има регресивни ток али и снажан прогресивни капацитет. Смањивање регресивних токова адаптације и оснаживање прогресивног капацитета јавља се, тако, као приоритетни задатак сваког облика психосоцијалне помоћи у катастрофама.

Литература

1. Ajduković, M. (2000). Krizni događaji i kriza kao psihičko stanje. U: L. Arambašić (ur.), *Psihološke krizne intervencije*. Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 33–54.
2. Bisson, J. I., Tavakoly, B., Witteveen, A. B., Ajdukovic, D., Jehel, L., Johansen, V. J., et al., (2010). TENTS guidelines: Development of post-disaster psychosocial care guidelines through a Delphi process. *British Journal of Psychiatry*, Vol. 196: 69–74.
3. Birkmann, J., Buckle, P., Jaeger, J., Pelling, M., Setiadi, N., Garschagen, M. et al., (2010). Extreme events and disasters: A window of opportunity for change? Analysis of changes, formal and informal responses after mega disasters. *Natural Hazards*, Vol. 55: 637–669.
4. Brundtland, G. H. (2000). Mental health of refugees, internally displaced persons and other populations affected by conflict. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, Vol. 102: 159–161.
5. CRED (Centre for research on the epidemiology of disasters), UNISDR (United nations office for disaster risk reduction). (2016). *Poverty & death: Disaster mortality*, http://cred.be/sites/default/files/CRED_Disaster_Mortality.pdf.
6. Дробац, М. (2015). Европске смјернице за психосоцијално збрињавање након великих несрећа и катастрофа. У: *Психосоцијална подршка дјеци и породици након природних катастрофа*, Друштво психолога Републике Српске, 1–124.
7. Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. Springer, New York.

8. Guha-Sapir, D., Hoyois, P., Below, R. (2014). *Annual Disaster Statistical Review 2013: The Numbers and Trends*. CRED, Brussels.
9. Herbert, R., Moline, J., Skloot, G., Metzger, K., Baron, S., Luft, B., et al., (2006). The World TradeCenter disaster and the health of workers: Five-year assessment of a unique medical screening program. *Environmental Health Perspectives*, 114: 1853–1858.
10. Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry*, 70 (4): 283–315.
11. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2013). *World Disasters Report 2013: Focus on Technology and the Future of Humanitarian Action*, IFRC, Geneva.
12. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2014). *World Disasters Report 2014: Focus on Culture and Risk*, IFRC, Geneva.
13. IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings (Uputstva IASC o mentalnom zdravlju i psiho-socijalnoj pomoći) (2007). Geneva.
14. Kordić, B., Babić, L. (2018). Psychoanalytic theory of trauma and application in the military environment, In: A. Pešić (Ed.), *Stressin military profession Belgrade: Strategic Research Institute, University of defence & Faculty of Military Science, Stellenbosch University*, 195–207.
15. Kozarić-Kovačić, D., Kovačić, Z., Rukavina, L., (2007). *Medix*, XIII(71): 102–106.
16. Lazarus R. S. Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer, New York.
17. Lueger-Schuster, B. (2011). Psihološka prva pomoć nakon traumatizacije. *Radni materijali projekta TENTS-TP*. Filozofski fakultet, Zagreb.
18. Moline, J., Herbert, R., Nguyen, N. (2006). Health consequences of the September 11 World Trade Center attacks: A review. *Cancer Investigation*, Vol. 24: 294–301.
19. Noij, E. K. (2000). The public health consequences of disasters. *Prehospital and Disaster Medicine*, Vol. 15: 147–157.

20. Norris, F. H., Elrod, C. L. (2006). *Psychosocial consequences of disaster: A review of past research*. In: F. H. Norris, S. Galea, M. J. Friedman, P. J. Watson (Eds.). *Methods for disastermental health research*, Guilford, New York.
21. Quarantelli, L. (2006). *Catastrophes are different from disasters: Some implications for crisis planning and managing drawn from Katrina*, <http://understandingkatrina.ssrc.org/Quarantelli/>.
22. Reifels, L., Pietrantonio, L., Prati, G., Kim, Y., Kilpatrick, D. G., Dyb, G., et al., (2013). Lessons learned about psychosocial responses to disaster and mass trauma: An international perspective. *European Journal of Psychotraumatology*, 4: 22897.
23. Welle, T., Birkmann, J., Rhyner, J., Witting, M., Wolfertz, J. (2012). World Risk Index 2012: Concept, updating and results, *In Alliance Development Works (Ed.), World Risk Report 2012 Berlin: Alliance Development Works: 11–26*.
24. Зотовић, М. (2002). Стрес и последице стреса: приказ трансакционистичког теоријског модела. *Психологија*, 35(1–2): 3–23.
25. Живковић, С., Млађан, Д., Антонијевић, С. (2017). Специфичности хитне психолошке помоћи у кризним, ванредним и екстремним ситуацијама. *Безбедност*, 3: 5–27.

Psychosocial Assistance in Disasters

Abstract: *In disaster situations, human lives are essentially altered and followed by different consequences – loss of loved ones, control over own life, feelings of safety and hope. The severity of stress reactions differs among individuals and communities, and hence the need for interventions. The role of the organizations dealing with protection and rescue is to provide first aid and protection, as well as specific psychosocial support. Psychosocial assistance is a process of relieving the recovery of individuals, families and communities from the effects of dangers and plays a key role in interventions that involve vast numbers of affected population. When approaching a person, psychosocial assistance implies including two interacting dimensions: psychological (inner, emotional and thought processes, individual's*

feelings) and social (relationships with other people, social values and community culture). Furthermore, the third dimension implies the first rescuers. Stress can initiate the development of anxiety, occupational burnout, emotional exhaustion and other stress indicators in members of rescue teams.

Bearing in mind the importance of psychosocial programs, their implementation in many projects is supported and it is suggested that psychosocial assistance become an integral part of the emergency response and public healthcare system.

Key words: *disaster, stress, health disorder, resistance, psychosocial assistance.*

Доц. др Саша М. МАРКОВИЋ*

Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903160М

УДК: 343.98 :351.74

Прегледни научни рад

Примљен: 18. 4. 2019. године

Ревизија: 16. 9. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Стратешко одлучивање у полицији и примена полицијско-обавештајног модела¹

Апстракт: Почетком 21. века дошло је до великих промена у сфери тешког криминала. Под утицајем нових технологија, пре свега развоја информационих система, експанзије илегалне производње нових врста вештачких опојних дрога, глобализације и укидања државних граница, као и појаве великог броја ратних конфликта на подручју целе планете, долази до бржег развоја организованог и транснационалног криминала. Приходе стечене трговином људима и кријумчарењем миграната са подручја Азије и Африке у Европу организоване криминалне групе све чешће усмеравају на куповину оружја и експлозивних материја за вршење терористичких напада. Терористички удари на Светски трговински центар и Пентагон 11. септембра 2001. у САД, на Балију 12. априла 2002. и у Лондону 7. јула 2005. утицали су на доносиоце стратешких одлука у безбедносним структурама. У многим државама, пре свега САД, Аустралији и Великој Британији, постају свесни да је неопходно успоставити другачији начин рада безбедносних служби. Да би уважили основна начела ефикасности, ефективности и економичности, органи кривичног гоњења у будућности треба да предвиђају краткорочно и дугорочно кретање криминала и понашање организованих криминалних група, да размишљају

---

* sasamarkovic975@gmail.com

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Криминалитет у Србији и инструменти државне реакције“, који финансира и реализује Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду у оквиру циклуса научних истраживања 2015–2019.

стратешки и буду разборити у расподели ресурса. Традиционални, реактивни начин рада, усмереност на тактичке истраге у расветљавању појединачних кривичних дела, постизање тренутних оперативних резултата и размишљања руководиоца полиције попут „наредна година није моја брига већ брига неког другог“, морају постати прошлост. У овом раду приказати неке савремене моделе рада полиције засноване на стратешком размишљању и доношењу стратешких одлука у супротстављању криминалу на основу прикупљених обавештајних података.

Кључне речи: полиција, стратешко одлучивање, проактивност, планирање, одлучивање.

Увод

У центру стратегијског менаџмента су три процеса: анализирање, доношење одлука и деловање. У пракси, та три процеса, који се често називају стратешка анализа, формулисање стратегије и њена имплементација, показују висок степен међузависности (Dess et. al., 2007: 12). Процес стратегијског менаџмента не може се схватити као процес у коме анализе прате одговарајуће одлуке које затим бивају прецизно спроведене. Зато, одлуке које се доносе представљају намеравану стратегију организације која из различитих разлога ретко преживљава у свом оригиналном облику. Непредвиђени догађаји у окружењу, неочекивана ограничења средстава или промене у захтевима менаџмента могу довести до тога да неки делови стратегије остану неостварени (Dess et. al., 2007: 13). Управљање полицијском организацијом врши се на сличан начин као управљање корпорацијом. Одлука на сваком нивоу – стратешком, оперативном, тактичком – мора се анализирати, донети и применити у оквиру постојеће организације.

У Србији полицијско-обавештајни модел успоставља три нивоа руковођења и управљања: централни, регионални и локални. Стратешко руковођење и управљање успостављено је на нивоу Дирекције полиције. Оперативно руковођење и управљање на централном нивоу обавља Управа криминалистичке полиције,

на регионалном нивоу подручне полицијске управе, а на локалном нивоу полицијске станице (Полицијско-обавештајни модел, 2016).

Важан је принцип да структура организације прати стратегију. За поједине циљеве може се успоставити *ad hoc* структура. Руководиоци на стратешком нивоу, након спроведене анализе, доносе одлуке које представљају намеравану стратегију организације. Постављени стратешки циљеви морају бити реални. Потпуно искорењивање криминалних активности није реалан циљ, али његово смањење на практично насумичне обрасце можда јесте. При усмеравању ужих организационих јединица ка постизању постављених краткорочних циљева, руководиоци нижих нивоа треба мудро да распореде и користе ресурсе. Истовремено, морају да усмере своје напоре ка постизању свеукупних циљева организације. Може се десити да менаџери, који се у потпуности фокусирају на то да раде у оквиру предвиђених ресурса (људских, материјалних итд.) и да постижу краткорочне циљеве, не успеју да достигну шире циљеве организације. У полицијском систему, руководиоци који доносе одлуке под великим су притиском јер оперативна реалност намеће много избора и захтева велику брзину одлучивања. Због тога су аналитичари који обрађују податке и достављају готов производ често суочени са неразумним захтевима. Доносиоци одлука се углавном осећају непријатно када морају да одложе бављење неким познатим криминалним проблемом док ресурси поново не постану доступни (Epli, 2012: 52).

Основна стратешка усмерења у супротстављању криминалитету јесу превенција и репресија (Марковић, 2018: 100). Савремени модели полицијског рада базирају се на проактивности. Проактивност захтева способност да се предвиди кривично дело (злочин). То је могуће само када органи спровођења закона имају способност да препознају *предвидљивост* у криминалном понашању, која је обично уочљива само из идентификације *образаца* криминалног понашања. Препознавање образаца је циљ обавештајног процеса. Обрасци обезбеђују знање о криминогеној средини, а обавештајни подаци су знање неопходно за предузимање акције (Ratcliffe, 2009: 2). Као пример проактивног начина рада можемо узети полицију Велике Британије. У тој држави преко 130.000

службеника има уплив у све нивое заједница у којима врше службу, прикупљајући информације и стварајући само у Лондону милион личних контаката годишње. Број поднетих оперативних извештаја и њихов допринос процени ризика од криминала и утицаја на заједницу је запањујући. С најновијом генерацијом обавештајно-аналитичких алата, данас имају неке од најбољих светских процеса и технологија за сређивање оперативних информација (Grieve, 2009: 38).

Intelligence-led policing

Вршење полицијских активности на основу обавештајних података представља пословни модел и менаџерску филозофију у којој је анализа података и криминалистичко-обавештајни подаци од кључног значаја за оквир објективног доношења одлука који помаже у смањењу криминала и превенцији кроз стратешко управљање и примену ефикасне стратегије која је усмерена на повратнике и потенцијалне учиниоце тешких кривичних дела (Ratcliffe, 2008: 89). Обавештајна служба је још увек нова структура у криминалистичкој полицији, за разлику од служби које се баве процесом истраге. Многи руководиоци су бивши детективи (криминалистички инспектори), јер се детективско искуство често посматра као предуслов за више нивое полицијског руководства. Детективи често посматрају обавештајну улогу као тактичку помоћ у вршењу истрага. Криминалистичко-обавештајни аналитичари често постају оруђе у њиховим рукама у циљу повећања процента расветљених кривичних дела и ухапшених учинилаца. Иако помаже у решавању појединачних случајева, такав начин рада не доприноси на ширем, стратешком нивоу (Ratcliffe, 2009: 4).

Рад полиције на супротстављању криминалитету на традиционалан, реактиван начин није дао очекиване резултате. Стратегије као што су повећање броја полицијских служби и припадника полиције, насумичне полицијске патроле кроз све делове заједнице, брзи (интервентни) одговори на позиве упомоћ, вршење истрага након учињеног дела и политика хапшења учинилаца, неки су од примера овог стандардног полицијског модела (Weisburd, Eck, 2004: 44). Иако је и у САД то још увек

најчешћи модел полицијског рада, многа његова начела показала су се неуспешним у дугорочној контроли криминалитета. На пример, истраживања из седамдесетих и осамдесетих година прошлог века у многоне су распршила мит да су насумичне полицијске патроле значајан фактор у превенцији и сузбијању криминалитета (Ratcliffe, 2008a: 269). Експеримент из октобра 1972. у Полицијској управи Канзас Ситија, када је број патрола увећан два до три пута, са различитим временским интервалима патролирања, није имао никакав утицај на број тешких крађа, крађа и вандализам. Страх грађана од криминала није се смањио због „реактивних“ удара. Експеримент није имао никаквог утицаја на мишљење грађана о ефикасности полиције, а број саобраћајних несрећа није се повећао у областима где је распоређено мање полиције. Све у свему, било је јасно да нефокусирана полицијска патрола није имала очекивани превентивни ефекат (Ratcliffe, 2016: 17). Зато су се у већини савремених развијених држава Европе и Света развијали нови програми превентивног полицијског рада. Један од последњих, *Intelligence-led policing*, као савремен проактиван начин рада, постао је актуелан након увођења низа превентивних програма у рад полиције који су спровођени један за другим, у тежњи да се на нов, савремен, другачији начин изврши боља контрола криминалитета. Ту пре свега мислимо на *Community policing*, *Broken windows theory*, *Problem-oriented policing* и *COMPSTAT (Computerized Crime Comparison Statistics)*.

Постоје многобројни докази о ефикасности и ефикасности многих стратегија превенције криминала. Поставља се питање зашто је онда у полицији и даље доминантан стандардни (традиционални, репресивни) начин поступања. Зато што су, нажалост, поменути докази често теоријски, академски, ретко концизни и често оптерећени ограничењима. Тешко је измерити ефикасност полиције и одредити шта је допринело ниској стопи криминала на одређеном подручју. Код стандардног модела то је много лакше, успешност полиције се мери процентом расветљених кривичних дела. Као резултат тога, полицијски практичари ретко усвајају превентивне стратегије јер траже (често недостижан) једноставан и јасан одговор на проблем криминала. Међутим, није тешко одговорити на питање да ли је за заједницу

боље да не дође до тешког кривичног дела (нпр. убиства), или да до њега дође па да га полиција брзим и ефикасним деловањем расветли и ухапси учиниоца. Неоспорно је да ће грађани пре изабрати да своје животне активности обављају у подручју где је ниска стопа криминала (нарочито ако нема учињених тешких кривичних дела), чак иако полиција у репресивном деловању нема високу ефикасност, него у оним подручјима где је висока стопа криминала (иако је висок проценат расветљених кривичних дела).

Циљ полиције у проактивном поступању треба да буде усмерено деловање на потенцијалне учиниоце и криминалне групе, спречавање извршења кривичних дела и хапшење учинилаца у току припремања извршења дела. Приликом увођења *Intelligence-led policing* у рад многих полиција повремено је на површину избијала забринутост грађана да полиција усваја пословни модел који ставља велики акценат на употребу поверљивих извора информација и физичке и електронске присмотре. Међутим, то није спречило развијање овог модела рада. У Аустралији су, на пример, многе бриге игнорисане после догађаја од 11. септембра 2001. у Њујорку. Тај терористички напад је подстакао промену државне политике и организационе промене у безбедносним структурама. У политички напетом атмосфери у којој је тероризам означен као главна претња, полиција је препознала да реактивни модели нису довољни да се изборе са будућом повећаном стопом криминалитета. Иако није био креиран за борбу против тероризма, предност полицијско-обавештајног модела је то што, као пословни (радни) модел, може бити подједнако ефикасан у превенцији тероризма и у свакодневној борби против криминала у четвртима и заједницама. Аустралијској комисији за криминал поверен је развој капацитета Аустралије за прикупљање стратешких криминалистичко-обавештајних података чији резултат треба да буде криминалистичко-обавештајни производ неопходан за доношење стратешких одлука (Rogers, 2009: 25–26).

Intelligence-led policing тежи обезбеђивању објективног, непосредног криминалистичког надзора (обавештавања) који омогућава доносиоцима одлука да боље управљају ризиком, и као такав је свакако привлачан полицијским начелницима који теже поновном окретању ка превентивној парадигми која је првобитно

покренула развој модерне полиције 1829. (Ratcliffe, 2008a: 279). Улога аналитичара је да изгради слику криминогене средине и пренесе ту слику доносиоцима одлука. Виши руководиоци могу да добију стратешко-обавештајни извештај, али суштина је да они често не знају шта да раде се њим. С обзиром да се ретко обучавају за претварање обавештајног документа у политику смањења криминала, многи једноставно не разумеју како да укључе стратешки производ у своје организационо размишљање (Ratcliffe, 2009: 8). Задатак обавештајне службе је, као прво, да обезбеди чињенице и закључке као подршку доношењу стратегије и политике, као друго, да обезбеди подршку за доношење стратешких одлука на регионалном нивоу у вези с криминалом и нередом, и као треће, да формира основу за ефикасну тактичку и оперативну активност (Grieve, 2009: 34).

Да би се то постигло, криминалистичка аналитика и криминалистичко-обавештајне службе треба да се сједине у једну структуру како би се креирала комплетнија слика криминалног окружења и постигао већи степен размене информација. То је од суштинског значаја. Међутим, и даље постоји традиционално полицијско неповерење према дељењу информација, нарочито оних из поверљивих извора. То мора да се превазиђе како би се остварио овај холистички приступ.

Стратешко размишљање у раду безбедносних структура Велике Британије

Прикупљањем сазнања помоћу метода анализе садржаја великог броја академских чланака можемо закључити да су постојала три значајна периода (ере) у полицијској служби Велике Британије: први, патролирање униформисаног службеника с једним циљем превенције, други, патролирање полицијског службеника и реактивна истрага (до почетка другог миленијума), и трећи, који обухвата комбинацију превентивног патролирања и тренутног одговора, реактивну истрагу и проактивни приступ у супротстављању криминалитету.

Од почетка 1960-их година, дошло је до наглог раста евидентираниог криминала. Зато су иновације подстицане у многим областима јавне службе. Бројни различити „стилови“

вршења полицијских активности појавили су се у наредних 30 година и за сваки се тврдило да је успешан: *Team Policing*, *Community Policing*, *Unit Beat Policing*, *Policing by Objectives*, *Sector Policing*, *Neighbourhood Policing*, *Problem Oriented Policing*. Разноврсност модела указује да је постојала друштвена несагласност у избору најефикаснијег начина вршења полицијске активности. Напредак на стратешком нивоу био је спор и тек 1975. године *Удружење главних полицијских службеника Енглеске и Велса* (АСРО) недвосмислено је подржало оснивање истражног бироа у свакој полицијској организацији. Број полицајаца се стално повећавао, са око 75.000 службеника 1961. на око 125.000, колико је било 1991. Међутим, иако огроман, раст није ишао у корак са растом криминала (Flood, Gaspar, 2009: 48–49). У овом периоду, криминал је у Енглеској и Велсу порастао 500%, а број полицајаца „само“ 75%. У истом периоду, нпр. у САД криминал је порастао 300% а број полицајаца се „само“ удвостручио. Морали су се наћи начини да полиција буде ефикаснија и ефективнија са ресурсима који су јој на располагању.

Од 1990. године није више постојала могућност повратка на такозвано златно доба полиције, чија је главна одлика била патролирајући полицајац – *Bobby on the beat*. Негативни ставови јавности према полицији ефикасно су уклонили такав начин рада. Први одговор полиције је био да се креира више специјалистичких јединица за поједине области криминала (Flood, Gaspar, 2009: 49). Затим је процењено да је неопходно увести проактивни модел полицијског поступања. До резултата се дошло тек у периоду после 2003, када је у Енглеској и Велсу забележена највећа стопа криминалитета. Пад криминала је започео 2004. и забележен је у свакој години до 2013, када је истраживање вршено. При томе, број полицијских службеника је растао до 2010, након чега је дошло до смањивања (Ratcliffe, 2016: 15). Да ли је то доказ да проактивност доноси резултате у ефикасности, ефективности и економичности? То је у ствари циљ стратешког проактивног поступања – за исти новац постићи боље резултате.

Проактивност обухвата велики број техника, али се оне свде на следеће активности: смањење криминалитета, усмеравање активности (циљање) на потенцијалне учиниоце (пре свега на повратнике и чланове криминалне организације),

покривање жаришта криминалне активности и одређивање места (локација) где ће доћи до извршења кривичног дела. До треће ере, односно трећег периода у развоју полиције Велике Британије дошло је јер је схваћено да традиционални начин рада (патролирање и реактивна појединачна истрага) не даје очекиване резултате. Затим су стварањем Европске уније обрисане националне границе, па је било тешко супротставити се криминалу који долази из суседних држава. И треће, било је потребно успоставити нов ниво организације и инфраструктуре и фокусирати се на боље коришћење информација, а не на појединачне истраге. У трећој ери постоји централно управљање криминалом, замишљено као шири контекстуални проблем подржан стратешком проценом (или претњом) и применом информација путем тактичких процена. То не укључује само информације изведене из појединачних истрага, већ и информације о криминалу из свих извора, отворених и затворених (укључујући и оне из тајног истраживања и специјалистичких операција). Док су проактивне технике првобитно потицале из информација прикупљених у активним истраживањима, у трећој ери се то сматра кратковидим и недовољним. Био је потребан паметнији приступ у руковању информацијама (Gaspar 2008: 21).

Надмоћ полиције вођене обавештајним подацима у Великој Британији на крају је формализована израдом и увођењем Националног обавештајног модела (НИМ). Бавећи се аспектима смањења криминала, НИМ је био намењен као пословни модел управљања за постављање стратешке полицијске агенде деловања на локалном, регионалном и националном нивоу. У суштини, модел је недвосмислено легитимизовао концепт стратешке обавештајне службе (Christopher, Cope, 2009: 237). НИМ је у суштини дизајниран да подржи проактивност вођену обавештајним подацима у 43 полицијске организације Енглеске и Велса. Иако заиста описује процес којим национална стратегија може да утиче на локалне полицијске приоритете, НИМ препознаје и чињеницу да ће локални полицијски командири вероватно имати своје сопствене приоритете који су подједнако важни стратешки покретачи за њихов рад (Flood, Gaspar, 2009: 53).

Доктрина НИМ-а описује методе за идентификовање приоритета, методе за управљачко одлучивање на стратешком,

тактичком и оперативном нивоу, стандарде у обавештајној активности и низ средстава и обавештајних производа који омогућавају да се све ове ствари ураде (Flood, Gaspar, 2009: 60). Укратко, НИМ ставља обавештајне податке и процесе вођене обавештајним подацима у сам центар спровођења закона и захтева капацитет тактичког одговора фокусираног, макар што се тиче криминала, на четири елемента слике криминала: смањење броја жртава, смањење стопе масовног криминала, препознавање професионалаца у криминалним активностима и њиховог начина рада и идентификовање лидера у криминалним организацијама.

У суштини пословног управљања у НИМ-у јесте процес додељивања задатака и координације који зависи од испоруке низа обавештајних података руководиоцима. Тај процес додељивања задатака и координације функционише и на стратешком и на тактичком нивоу. НИМ дефинише девет аналитичких опција: анализа образаца криминала, анализа демографских социјалних трендова, анализа мрежа, профили тржишта и криминалног пословања, анализа ризика, анализа профила мете, оперативна обавештајна процена и анализа резултата (Evans, 2009: 188). Оне имају за циљ добијање четири обавештајна производа: стратешке процене, тактичке процене, профила проблема и профила мете, који појединачно или колективно подржавају постављање стратегије, примену и праћење менија тактичких опција и вођење операција које испоручују према „тактичком менију“ (Flood, Gaspar, 2009: 61).

За бављење високоорганизованим криминалом Влада је 2007. увела нову агенцију у жељи да се успостави ближа веза између обавештајне и оперативне службе на највишим нивоима у организованом међународном криминалитету. Тако је настала Агенција за високоорганизовани криминал (SOCA) (Grieve, 2009: 40).

Први кораки стратешког размишљања у полицијском систему Србије

У Србији је прихваћено становиште према којем је, да би се контролисало стање безбедности, поред реактивног поступања и предузимања превентивних мера потребно увести и проактивно поступање. Пре плана превенције (израде конкретних превентивних програма и критеријума за праћење њихове имплементације), мора се урадити анализа стварног криминалитета (стање и трендови кретања). Стратешка анализа је фокусирана на противника, усмерена је на учиниоце кривичних дела, њихове способности, знање, организацију, начин рада, средства (људска, материјална, финансијска) и механизме деловања. Потребно је утврдити узроке и услове који утичу на настанак и кретање криминалитета, а на основу добијених резултата направити прогнозу будућих криминалних понашања, како по врсти, тако и у целини. При томе се мора имати увид у расположиве полицијске снаге и њихове стварне могућности, као и реалне могућности других субјеката безбедности који ће бити обухваћени планом превенције (Марковић, 2016: 116).

Образовање полицијског кадра врши се на високошколској установи – Криминалистичко-полицијском универзитету. Криминалистичко-стратешко размишљање и одлучивање као нови правац у раду полиције уведен је у школској години 2016/2017, кроз нови наставни предмет – Криминалистичка стратегија. Проучавајући градиво овог предмета, студенти, будући дипломирани криминалисти, у последњем семестру академских студија усвајају нова знања која се базирају пре свега на проактивном стратешком размишљању у раду полиције. Наиме, криминалистичка стратегија је грана криминалистике која се фокусира на планирање и организацију читавог низа мера за борбу против криминала на основу налаза објективне криминалне ситуације и осећаја сигурности становништва. Она узима у обзир правне, економске, културне, историјске, политичке и друштвене услове који одређују сврху организације (Berthel, et. al, 2006: 26). Неоспорно је да је криминалистичка стратегија уско повезана са криминалистичком тактиком и криминалистичком техником (форензиком). Без адекватног разматрања околности у којима се

врши контрола криминала у пракси, без обзира на интеракцију са криминологијом и другим наукама које се баве проучавањем криминала, без структурираног и научно утемељеног плана, тактика и техника никада не могу бити учинковите, односно не могу имати потребан ефекат (Berthel, Lapp, 2017: 38). При томе, криминалистичка стратегија није релевантна само за полицију, већ и за друге безбедносне органе као што су царина, пореска полиција итд.

Закон о полицији из 2016. увео је у правни систем Србије проактивно поступање полиције. Одредбама члана 34 предвиђено је да полиција у обављању полицијских послова примењује *полицијско-обавештајни модел* (ПОМ) који представља „начин управљања полицијским пословима заснован на криминалистичко-обавештајним информацијама“. Наиме, српско законодавство је уместо термина који се навелико користи у енглеском говорном подручју увело модел рада полиције са адекватним називом – *полицијско-обавештајни модел*. Исте године донет је и истоимени приручник, који представља прву разраду новог проактивног начина рада српске полиције.

Законом о полицији дефинисано је да у послове Дирекције полиције спада и израда стратешке процене јавне безбедности и стратешког плана полиције. Тако је 2017. донета *Стратешка процена јавне безбедности* којом је одређено осам приоритета у раду полиције за период 2017–2021. Затим је у 2018. донет *Стратешки план полиције* за период 2018–2021, а у фебруару 2019. урађена је и прва ревизија овог документа, при чему је додат и нови, девети приоритет – спречавање и сузбијање насиља у породици и партнерским односима. Наиме, *Стратешка процена јавне безбедности* предвиђа могућност промене приоритета јер су „приоритети подложни променама сходно актуелним безбедносним тенденцијама и ревидираће се приликом доношења стратешких и оперативних планова“. На годишњем нивоу доносе се и оперативне процене јавне безбедности и оперативни планови на регионалном нивоу, као најважнији производи ПОМ процеса.

Даље, новом систематизацијом радних места у МУП-у, која се примењује од 1. јануара 2019, уведена су радна места „координатора“ у свим организационим јединицама релевантним за управљање пословима кроз процес ПОМ-а, Њихов главни

затак је обављање послова везаних за ову област. Повећан је број аналитичких радних места и аналитичка функција је добила организациони облик у свим подручним полицијским управама.

Међутим, највећи број активности на успостављању ПОМ-а спроведен је пре 2019. и формалног увођења Полицијско-обавештајног модела у Србији. То је учињено пре свега кроз реализацију више пројеката полиција Републике Србије и Краљевине Шведске. Иницијални пројекат започет је 2012. и трајао је до 2014. Након тога, у оквиру програма сарадње са шведском полицијом SPAP 1, 2 и 3 у периоду од 2014. до 2020. године, реализована су три пројекта (2014–2016, 2016–2018, 2018–2020). Током 2014. сачињена је ГАП анализа, односно, упоређивање референтног модела ИЛП шведске полиције и праксе обављања полицијских послова у Србији. Идентификоване су области и конкретне активности које треба унапредити ради успостављања ПОМ-а у Србији.

Формиране су групе за руковођење на стратешком и оперативном нивоу са јасно дефинисаним задацима. У области развоја људских ресурса створени су одрживи системи обуке. Прво је обучен један број полицијских службеника који су добили статус инструктора, а они су даље вршили обуку за већину области ПОМ-а. Тако је повећано знање полицијских службеника (нарочито руководилаца) о том систему рада. Затим су у свим организационим јединицама МУП-а међу запосленима изабране и едуковане „контакт особе“ са задатком даљег преношења тог знања свим полицијским службеницима и примене ПОМ-а у њиховим јединицама.

Пре почетка примене, ПОМ је имплементиран у четири регионалне полицијске управе (Нови Сад, Краљево, Ваљево, Зајечар) као пилот-пројекат, а од марта 2018. започета је његова имплементација у целој полицијској организацији. Од почетка 2019. примењује се у пуном капацитету у свим структурама МУП-а Србије. Данас у оквиру ПОМ-а сви полицијски службеници прикупљају податке и информације о криминалитету, нарочито организационе јединице надлежне за криминалистичко-обавештајне послове, чија је то основна надлежност. Подносилац оперативног извештаја може бити сваки полицијски службеник у статусу овлашћеног службеног лица.

Први корак је направљен – тражи се широко прикупљање података и њихово убацавање у информациони систем. Полицијски службеници прикупљају велики број безбедносних података и „пуне“ систем оперативним извештајима. Међутим, треба имати у виду да се, код обавештајног циклуса, у фази прикупљања често могу десити проблеми управљања временом. Прикупљање података може трајати веома дуго, посебно у областима са којима аналитичар није упознат. Тенденција да се прикупи што више података због страха од пропуштања виталног дела доказа доводи до „наивног емпиризма“ – претпоставке да ће поседовање више информација неизбежно водити бољем информисању (Gill, 2018: 211). То може довести до „преоптерећења информацијама“ због кога аналитичар није у стању да препозна важне информације – презасићен је материјалом мале вредности који више збуњује него што побољшава слику. Стратегије широког прикупљања могу да буду важне, али је код њих често нагласак на великом броју података, а не на њиховом квалитету. Добијени „шум“ може довести до симфоније која завршава у „парализи од стране анализе“, где све бива бачено у једначину просто зато што је прикупљено (Ratcliffe, 2009a: 112). Зато оперативни аналитичари и руководиоци полиције морају вршити „тријажу“ података унетих у базу, свако на свом нивоу одлучивања.

У српској полицији успостављен је систем у којем после подношења оперативног извештаја постоји ланац са пет нивоа одлучивања. На првом нивоу је верификатор – овлашћени непосредни руководиоца који има право и обавезу верификације оперативног извештаја. Он може донети три одлуке: може вратити извештај подносиоцу на допуну, одбацити га као безбедносно неинтересантан, или га проследити даље, нижем администратору (најчешће руководиоца криминалистичке аналитике). Не одлучује коме ће извештај бити дат у рад. Нижи администратор је други ниво одлучивања. Када добије оперативни извештај на одлучивање, нису му доступни лични подаци подносиоца већ само подаци организационе јединице која је извештај поднела. Нижи администратор врши проверу извештаја кроз оперативне базе и може да га употпуни. Он одлучује ко задужује у рад оперативни извештај, или га

прослеђује администратору. Када је прослеђен администратору (руководиоцу организационе јединице), извештај се прегледа. Администратор може прихватити одлуку нижег администратора, или је променити и извештај дати у задужење другом полицијском службенику. Може одлучити да оперативни извештај проследи нижем главном администратору – руководиоцу криминалистичке аналитике у Управи криминалистичке полиције. На крају овог ланца налази се пети ниво одлучивања, главни администратор – начелник у тој управи или директор полиције. Они доносе коначну одлуку о најважнијим информацијама и могу променити одлуку нижег главног администратора.

Да би се превазишли проблеми које носи широко прикупљање података, неопходно је да, пре свега, верификатори и нижи администратори савесно обаве свој део посла. Оперативни извештај, односно безбедносни податак и информација, морају имати одређени квалитет да би били употребљиви. О успеху новог модела полицијског рада у Србији моћи ћемо говорити за неколико година, када резултати истраживања покажу колико је нови начин стратешког одлучивања полиције на основу криминалистичко-обавештајних података утицао на кретање криминалитета и повећање безбедности грађана.

Закључак

Српска полиција је у другој деценији 21. века ушла у велике реформе, које се између осталог заснивају и на усвајању нових модела поступања. Стандардни модели рада који су у Србији давали добре резултате модификовани су и комбинују се са савременим начином проактивног рада, који је данас претежно заступљен у државама Европске уније, Сједињеним Америчким Државама и Аустралији, где даје одличне резултате. У овом раду смо, применом метода квалитативне и квантитативне анализе садржаја и анализом резултата актуелних теоријских истраживања и релевантних правних прописа и аката, дошли до одређених закључака. Руководиоци полиције морају планирати полицијске активности на стратешком нивоу. Приликом доношења одлука треба имати у виду да превенција и

проактивност у раду дају неупоредиво боље резултате од репресије. Гашењем пожара на тактичком нивоу и расветљавањем учињених кривичних дела не може се подићи осећај безбедности грађана. Штета је већ учињена, жртва криминала је претрпела физичку, психичку или материјалну штету, а и кроз правосудни систем, након расветљавања дела, проћи ће кроз одређене фазе виктимизације. Треба тежити систему који ће предупредити извршење кривичних дела. Циљ мора бити реалан – немогуће је искоренити криминал, али га је могуће контролисати и држати у одређеним, друштвено прихватљивим границама. Криминалистичка стратегија је значајна за супротстављање криминалу и осталим деликтима јер уз помоћ ње размишљамо проактивно. Још пре много векова, Сун Цу је записао: „Онај ко има стратегијску предност, побеђује; онај ко нема стратегијску предност, бива поражен – да и не говоримо о оном генералу који није разрадио никакву стратегију. Гледајући на ствари из овог угла, могу са сигурношћу да знам ко ће победити а ко изгубити.“

На крају, поменућемо један догађај од 13. септембра 2019. На Граничном прелазу Градина, српска гранична полиција самостално је остварила највећу заплону опојне дроге у историји српске полиције. Заплена је била резултат проактивног поступања Управе граничне полиције. Наиме, на основу анализе прикупљених обавештајних података направљена је стратегија која је резултирала хапшењем осумњиченог и запленом 1.480 кг марихуане коју је превозио у цаковима сакривеним испод цакова сточне хране. Проактивност даје резултате, зар не?

Литература

1. Berthel, R. et al., (2006). *Der kriminalstrategische Problemlösungsprozess: ein Orientierungsrahmen*. Boorberg, Stuttgart.
2. Berthel, R., Lapp, M. (2017). *Kriminalstrategie*. Heidelberg.
3. Christopher, S., Cope, N. (2009). *A practitioner's perspective of UK strategic intelligence*. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“, The Federation press, Sydney: 235–247.
4. Dess, G. et al. (2007). *Стратегијски менаџмент*. Београд.

5. Evans, M. (2009). Influencing decision-makers with intelligence and analytical products. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“, The Federation press, Sydney: 187–203.
6. Epli, P., Ribo, O., Samerfeld, E. (2012). *Proces donošenja odluka u policiji*. Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
7. Flood B., Gaspar R. (2009). *Strategic aspects of the UK National Intelligence Model*. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“, The Federation press, Sydney, 47–64.
8. Gaspar R. (2008). *Tackling international crime: forward into the third era*. In: „Combating International Crime – The Longer Arm of the Law“, London, 8–28.
9. Gill, P. (2018). *Rounding Up the Usual Suspects? Developments in contemporary law enforcement intelligence*. Routledge, New York.
10. Grieve, J. (2009). *Developments in UK criminal intelligence*. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“, The Federation press, Sydney, 28–46.
11. Ratcliffe, J. (2008). *Intelligence-Led Policing*. Willian Publishing.
12. Ratcliffe, J. (2009). *The structure of strategic thinking*. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“, The Federation press, Sydney, 1–12.
13. Ratcliffe, J. (2009a). *Intelligence resarch The structure of strategic thinking*. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“, The Federation press, Sydney, 108–123.
14. Ratcliffe, J. (2016). *Intelligence-Led Policing*. Routledge, New York.
15. Ratcliffe, J. (2008a). *Intelligence-led policing*. In: „Environmental Criminology and Crime Analysis“, Cullompton, 263–282.
16. Rogers, K. (2009). *Developments in Australian strategic criminal intelligence*. In: „Strategic thinking in criminal intelligence“. The Federation press, Sydney, 13–27.
17. Марковић, С. (2016). Криминалистичка стратегија супротстављања илегалном промету опојних дрога на локалном подручју. *Безбедност*, LVIII(2): 109–130.

18. Марковић, С. (2018). Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији. *Безбедност*, LX(3): 100–116.
19. *Полицијско-обавештајни модел – Приручник* (2016). Министарство унутрашњих послова Републике Србије.
20. Sun Tzu, *Умеће ратовања*, http://www.globalbook.rs/uploads/1/1/3/2/11327145/sun_tzu_-_umece_ratovanja.pdf, доступан 15. 4. 2019.
21. *Стратешка процена јавне безбедности*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Дирекција полиције, Београд, 2017.
22. *Закон о полицији*, Службени гласник, бр. 6/2016, 24/2018, 87/2018.
23. Weisburd, D., Eck, J. (2004). *What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear?* In: „Annals of the American Academy of Political and Social Science“, 43–65. <https://cebcp.org/wp-content/publications/WeisburdEck04.pdf>, доступан 10. 4. 2019.

Strategic decision-making in the police and contemporary models of CI-intelligence collection

***Abstract:** The beginning of the 21st century was marked by major changes in the sphere of serious crime. New technologies, and primarily the development of information systems, but also the expansion of illegal manufacture of new types of artificial narcotic drugs, globalization and abolition of state borders, occurrence of a large number of war conflicts throughout the planet, all have lead to the occurrence of new forms of crime and a faster growth of the already existing ones, primarily organized and transnational crime. Organized criminal groups increasingly use the proceeds obtained by human trafficking and from smuggling migrants from the territories in Asia and Africa into Europe for buying arms and explosives intended for carrying out terrorist attacks in the furtherance of their goals. The terrorist attacks on the World Trade Center and the Pentagon in the US on September 11, 2001, in Bali on April 12, 2002, and the bombing attack in London*

on 7 July 2005 influenced strategic decision-making in security structures by raising awareness of uncertainty in our understanding of security, from crime in the local area to national security. In order to observe the basic principles of efficiency, effectiveness and economy, it is necessary to establish a different way of operating security services. Police should be able to foresee criminal trends and actions by organized criminal groups both in the short and in the long run. Chiefs of police should think strategically and be prudent in the allotment of resources. The traditional reactive ways of work, directed at tactic investigations focused on resolving individual criminal offences, achievement of momentary operative results and the attitude of police chiefs that “next year won’t be my concern, but someone else’s” have to be obliterated. The paper presents some of the contemporary models of policing based on strategic thinking and decision-making. Research results show that police work should inevitably be aimed at crime prevention. Yet the objective has to be realistic, as it is impossible to eradicate crime, but it is possible to contain it and keep it within certain socially acceptable limits. Furthermore, it is vital to incorporate the subject of Crime investigation strategy into police education. It would teach police officers how to think strategically, in a proactive way, in order to combat crime. The police should focus their activities on the monitoring of recidivists in order to prevent the perpetration of new offences and thus reduce the overall crime rate. It should be borne in mind that preventing a crime is a more valuable result of police work than apprehending the perpetrator of a committed crime. The citizen who has not been victimized will be more satisfied than the damaged party who receives compensation in a criminal proceeding.

Key words: *police, strategic decision-making, proactivity, planning, decision-making.*

Zaklina SPALEVIC, PhD

Faculty of Tourism and Hospitality Management, Singidunum University Belgrade, associate professor

Milos ARSIC, Msc,

Faculty of Law, University of Kragujevac, student of doctoral studies

DOI: 10.5937/bezbednost1903179S

UDK: 343.132 (497.11)

Pregledni naučni rad

Primljen: 18. 1. 2019. godine

Revizija: 30. 10. 2019. godine

Datum prihvatanja: 5. 12. 2019. godine

Review of search action as an evidence-gathering activity in criminal procedural law of the Republic of Serbia

***Abstract:** The aim of this article is to provide a brief overview of the search action in the criminal procedure in the Republic of Serbia. The mentioned action is presented through two parts: the legal regulation of the search, and the tactical rules of the conduct of the officials conducting the search. Both parts of the paper give the examples from the case law for a more detailed description of the said evidence-gathering activity.*

***Key words:** search, evidence, legal framework, tactical rules, judicial practice.*

Introduction

Determining the notion of evidence is one of the most important issues in the theory of criminal procedural law. In the provisions of the Criminal Procedure Code, the definition of evidence is not explicitly provided. However, the Code defines three different degrees of suspicion: the basis of suspicion, established suspicion and justified suspicion (Grubač, 2011). In the same time, Code indirectly defines that evidence can be direct or indirect. Previously, in the theory of criminal procedural law, evidence is defined as all procedural actions aimed at determining the truthfulness of the facts of relevance to a court decision (Marković, 1908).

This wide-ranging notion of evidence is the evidentiary treatment of the authorities in charge of the proceedings. This notion represent a concept of evidence in the formal sense. In the material sense, evidence in the criminal proceedings are the relevant data. This kind of data need to have factual nature and need to be derived from actions that are taken by the subjects of the criminal procedure which constitute the basis for drawing relevant criminal-law conclusions in the procedure related to the essential elements of the criminal offense. In the same time relevant criminal-law conclusions needs to point out to the selection of an adequate criminal sanction for the perpetrator (Škulić, 2014).

The legal significance also arises from the notion of evidence determined in this way. In this way evidence need to provide an answer to the question whether the person charged with the commission of the criminal offense did commit the crime indeed, as well as to that would be an adequate criminal sanction for the crime perpetrator. More precisely during the evidence process, and by drawing conclusions correctly from the factual material obtained by the evidence process. The process of determining the factual situation consists of a series of criminal procedural actions undertaken by the subjects of the criminal procedure. These criminal procedures are closely related to the evidence. The participant in the criminal procedure, who has the right to a proof of initiative, proposes the presentation of certain evidence at the appropriate stage of the process. After that, the court or another institution of the criminal proceedings, depending on the stage of the proceedings, carries out the mentioned evidence process.

Pursuant to the principle of free assessment of evidence, the court or the criminal procedure authority is free to assess the evidence, but not fully. The use of certain sources of knowledge as evidence is not permitted in the case where the mentioned sources are not sufficiently reliable or are inhumane (Škulić, 2014).

Regarding the division of evidence, it can be said that it is most often theoretical in nature, since legislators today rarely express their ideas explicitly about the existing types of evidence. The Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia in this respect represents a unique exception, since through the division of various degrees of suspicion in criminal proceedings, it indirectly introduces a division into direct and indirect evidence. In addition to the two aforementioned

types of evidence, in the criminal procedure law, the division of evidence into the evidence of the prosecution, the defense's evidence, as well as the evidence that is indefinite in relation to the basic party functions in the proceedings, is significant. Some foreign authors emphasize the division into the evidence, which appears in writing, and the evidence that appears in some other form as the basic division of evidence (Langbein, 1996). The division of evidence into indirect and direct is one of the oldest divisions.

The aforementioned division relies on the criterion of the type of connection between the sources of knowledge and the facts that are the subject of proof (Škulić, 2014). If there is no intermediary between the sources of knowledge and the fact that is the subject of proof, it is direct evidence. In the event that there are one or more intermediaries between the sources of knowledge and the fact that is the subject of proof, the connection between them is indirect, and in that case evidence will be considered as an indirect proof or an indication.

Direct evidence allows the criminal procedure authority to make an adequate conclusion on the existence or truthfulness of the fact, which is the subject of proof, while using the indirect evidence may induce the body in charge of the proceedings to produce different hypotheses on the facts, which are the subject of proof. Furthermore, this reflects the significance of this division of evidence.

When it comes to the second significant division of evidence in criminal proceedings it refers to the process from which the procedural subject is encouraged. In this way evidence can be categorized as the evidence in the function of the prosecution and the evidence in the function of the defense. This division derives from the fact whether an authorized prosecutor - a public prosecutor, the injured as a prosecutor or a private prosecutor, proposed the evidence or if the defendant or the defense counsel presented certain evidence. The prosecutor should focus on obtaining evidence indicating that the defendant deserves a higher sentence for the offense, or evidence to maintain a certain procedural decision at the expense of the defendant, such as a particular detention. On the other side defense, counsel shall propose evidence that indicates the innocence of the defendant or is in favor of a more lenient criminal sanction and the termination or shorter duration of detention (Smibert, 2014).

In addition to determining the concept of evidence and listing the basic divisions of evidence, what is essential to understanding the complete procedure of proving is the determination of the object of proving. In the simplest way, the object of proving in criminal proceedings are crime-relevant facts. These are the facts that refer to the existence of the criminal offense that is the object of the criminal proceedings, as well as the facts based on which the criminal sanctions for the perpetrators of the criminal offenses that are the object of the proceedings are decided. In addition to establishing facts that are the object of proving in criminal proceedings, it is necessary to state the facts that the legislator formally ruled out from proving in the proceedings. Such facts include those judged by the court to be generally known, those that have been sufficiently debated upon, the facts which have been acknowledged by the defendant in a manner that does not require further proof, and the facts about which the consent of the parties is not in conflict with the other evidence.

Means of proving, inadmissible evidence and evidence actions

Means of proving in the theory of criminal procedural law are defined as sources from which facts are provided. That are the basis for making conclusions as to whether the facts that are the object of proving are true or not. By defining the notion of means of proving, this is fully identifiable with the sources of evidence. However, it is terminologically correct to make a certain difference between these terms. Under the means of proving, the theory implies a certain method or procedure in the strictest sense of the word, the application carried out by the criminal procedure authority. The said method is reduced to taking the appropriate evidence action that enables proving. The source of the evidence should be understood even more narrowly as a person or object from which evidence is derived. According to this, the sources of evidence can be divided into personal and material. In the context of the above-mentioned sources of evidence, the witness would be the means of proving, and the evidence action would be the examination of witness.

The provisions of the Criminal Procedure Code impose certain prohibitions. Court decisions cannot be based on evidence that is di-

rectly or indirectly, either in itself or by the manner of obtaining it, contrary to the Constitution of the Republic of Serbia, Criminal Procedure Code, other laws, generally accepted rules of international law and confirmed international agreements. In the legal theory, there is a distinction between two groups of forbidden evidence. The first group constitutes an absolute type of evidential prohibition, since certain methods such as torture can never be used as legal actions to obtain evidence. When it comes to the second group of evidence bans, they constitute prohibitions of the relative type, focusing on the use of the permitted evidence actions; however, the evidence obtained through them cannot be used in the procedure, since certain errors have been made because of someone's ignorance, neglect or abuse. "The prolonged effect of prohibited evidence on the permitted evidence obtained through the use of forbidden evidence actions in the theory of criminal procedural law is the concept of the fruit of the poisonous tree" (Brkić, 2011).

This concept in American law is limited by the concept of inevitable knowledge, according to which there is no elimination of evidence which, according to the previous concept, is a "poisoned fruit", if the organ of criminal procedure had come to the same knowledge and kept the lawful way of obtaining evidence (Martinović, Kos, 2016). Opinions in theory and practice regarding the application of these two concepts are divided, but the legislator appears to have precisely stated the above provision.

When determining the notion of a means of proving, the same is reduced to taking appropriate actions in order to prove, that is, to obtain, present and evaluate the evidence. These actions can be divided into several ways. Some representatives of the legal theory divide them into: actions that collect evidence, actions that secure evidence already collected, actions that are used to present the evidence, and actions aimed at examining the already presented evidence (Škulić, 2014). In addition to this division, the legal theory is characterized by the division of mono-functional and multifunctional evidence actions, depending on the number of functions that a certain item of evidence action has. Unlike the legal theory that divides evidence according to various criteria, the legislator has divided evidentiary actions into general and special evidence actions. General evidence actions can be used in any criminal proceedings, regardless of the type of criminal offense that is

the object of criminal proceedings. When it comes to special evidence actions, special investigative techniques are used to detect criminal offenses that cannot be detected or proved by the use of general evidence actions, or detection and proving would be associated with significant difficulties.

The Criminal Procedure Code envisages the following as a general probative action: interrogation of the defendant, interrogation of witnesses, expertizing, inspecting, reconstructing events, using documents, taking samples, checking accounts and suspicious transactions, temporarily seizing objects, and search action. Special probation actions include secret surveillance of communications, secret surveillance and recording, simulated jobs, computer data search, controlled delivery and engagement of the undercover investigator. The goal of taking evidence is to establish an accurate and complete factual state, and the further actions will depend on the factual situation in each individual case and the opinions of the criminal procedure authorities on what is most appropriate at a given moment (Šikman, 2013).

Material and formal condition for conducting the search

The search action is a systematic search of closed rooms or open surfaces in order to find the perpetrator or objects and traces of a criminal offense, or material investigation on persons and things in order to find the objects or traces of an offense (Sinđelić, 2012). Pursuant to the provisions of the Criminal Procedure Code, the criminal procedure organ can take an evidentiary action in the case of cumulative fulfillment of a particular material and formal condition. The law in its provisions prescribes the material condition that there is a probability that the defendant, the traces of the criminal offense, or the objects important for the criminal procedure will be found.

Prescribing material conditions in this way prevents searches motivated by certain personal motives of officials who perform searches in relation to the person against whom the search is conducted (Crofts, Panther, 2010). The formal requirement for undertaking the evidence action of search is reflected in the existence of a court order, which is issued at the reasoned request of the public prosecutor. The search warrant must include the name of the court ordering the search, marking the subject of the search, specifying the reason for the search,

the name of the authority that will perform the search, as well as other information that may be relevant to the search.

Cases from the practice of foreign courts indicate the essential importance of respecting the formal conditions for conducting a search, in the context of the strength of evidence obtained by searching, at later stages of the proceedings (McBride, 2009). It is important to emphasize that the search that conducted based on a court order must be taken within eight days of issuing the order. If the organ of the proceedings does not commence the search within the specified deadline, the search cannot be carried out and the order must be returned to the court. While for the search, without exception, the fulfillment of material conditions is necessary, the said evidence action may be taken in exceptional cases without the existence of a court order, that is, without fulfilling the formal conditions.

The law allows the search of a dwelling, other premises or persons caught there may be undertaken without a court order in case of the existence of any of the conditions such as: the consent of the holder of the apartment and other premises, calls for help, the immediate arrest of the perpetrator of the criminal offense, the execution of a court decision on the detention or bringing in the defendant. In this way, it is possible to eliminate immediate and serious danger to people or property. In an instance of case-law, the second-instance court in the proceedings after the appeal filed by the defense counsel of the accused opted for the separation from the file and separate custody of the record of the search. This is possible because the search of the apartment was undertaken without the existence of a court or without the legal requirements for it. In the concrete case, there was no danger that the accused persons would throw, hide or destroy objects that should be seized as evidence, since the defendants were out of the apartment. More precisely, the authorized police officers intercepted them on the street, so there was no danger that the defendants could enter the apartment and destroy or hide the drug that was in the apartment (Court of Appeal in Belgrade, 2010).

Similarly to the previous case, the court held that the conditions were not met to search the facility - the garage, without the existence of a written and reasoned order by the court. Search without the written order by the court was justified by authorized officials by the fact that before the start of the search, two bags full of marijuana - narcotic

drug dangerous to the human health, were spotted in the mentioned garage, which could result in immediate and serious danger to the people and property. Deciding on the defense counsel's appeal, the second instance court found that the authorized police officers, who found themselves in the said location, secured the garage with their presence, which could not indicate that there was immediate and serious danger to people and property. Based on this established factual situation, the court issued a decision on the exclusion of the search report from the file since the decision cannot be based on it as illegally obtained evidence (Court of Appeal in Belgrade, 2013). The purpose of the aforementioned provisions is that the court is the one who assesses whether a legitimate aim is fulfilled to violate the guarantee of the inviolability of the apartment, and only in exceptional cases prescribed by the provisions of the constitution and law, another body of criminal proceedings (Radović, 2008).

Upon entering the apartment and other premises without the existence of a court order, two situations are provided for by the provisions of the Criminal Procedure Code. The first situation is that the body in charge of the procedure entered the apartment and other premises, but the search action was not taken. In this case, the authority is obliged to immediately issue a certificate to the occupier of the premises or to the present person indicating the reason for the entry and enter the remarks of the owner of the apartment or the present person. In case that a search was conducted after entering the apartment and other premises, pursuant to the provisions of the law, the officers who conducted the search operation without an order and the presence of a witness shall be obliged to make a written record indicating the reason for the entry and the search.

In the case from the case law that follows, the authorized police officers have made a number of irregularities leading to the fact that the items obtained by the search could not be used in the criminal proceedings as sources of evidence. In addition, in accordance with the law envisaged conditions, allowed searches without a court order, authorized officials failed to inform the pre-trial judge of the pre-trial proceedings in an appropriate form, which would appreciate the fulfillment of the search conditions in this way.

As the law explicitly foresees this duty of the criminal justice conducting the search, the second instance court, as well as the first

instance, interpreted the violation of the provisions of the criminal procedure in favor of the defendant, and confirmed the pronounced acquittal (Supreme Court of Cassation of the Republic of Serbia, 2004).

Legal requirements for conducting a search

Observing the law of other states, the legislators regulate the search procedure in various ways by imposing numerous restrictions on the official bodies, which conduct the search action, in order to protect the right to privacy of the individual, as one of the most important rights guaranteed by the order (Farmer, 2001). The official, who conducts the search, is first obliged to give the owner of the apartment and other premises or the person of whom the search is to be conducted, the search warrant and invite him to voluntarily surrender the person or object sought. The law also establishes the duty of an official person conducting the search to inform the owner about the right to engage a lawyer or defense counsel who can attend the search and to delay the start of the search until the arrival of a lawyer or defense counsel, in three hours at the longest. The provisions of the law stipulate that two adult citizens are present at the search as witnesses, who will be warned before the search begins to look at the course of the search, and advised that they have the right to raise their objections in respect of the credibility of the contents before the signing of the search report.

The provisions of the law provide for the possibility of deviation from the aforementioned procedure for undertaking the search operation, in such a way that the body of the procedure can proceed to the search without the prior submission of the court warrant (Supreme Court of Cassation of Republic of Serbia, 2003). As well as without the prior invitation for surrender of a person or object, without notice about the right to a lawyer, if armed resistance or other type of violence is presumed, or if obviously the preparation or destruction of the traces of the criminal offense and the objects important for the procedure, and when the landlord is unavailable. In the following case, from the case-law, the defense counsel in his appeal to the first instance verdict pointed to a significant violation of the provisions of the criminal procedure. This is possible since the decision was based on the record of the search of the apartment and the certificate of the seized objects - narcotic drugs, but that they were not in accordance with the law, since the search operation was undertaken without the

presence of the defense attorney to whom the defendant was entitled. Pursuant to the decision of the second instance court, the appeal grounds are not based on the fact, because the search operation was undertaken on the basis of the knowledge of the police officials that there is a group of persons who are unauthorized in the sale of narcotic drugs, in order to immediately arrest those persons (Court of Appeal in Kragujevac, 2016). Special rules are prescribed by law in the event of a search of military facilities, premises of state bodies, companies or other legal entities. In the event of a search of one of these facilities, their director or the person whom he / she will appoint, or the responsible person to attend the search, will be summoned.

The search conducting body shall be obliged to wait for the summoned person, but no more than three hours from the moment of receiving the summons, after which he is authorized to conduct the search without the presence of that person. In the end, it should also be noted that in the situation where the search of person is conducted, the person conducting the search and the witnesses of the search must be of the same sex as the person to be searched. In the search matter, in some European countries there is a tendency to expand the circle of persons authorized to attend the search, as well as other evidence-based activities such as insights or reconstruction. The aim is to ensure the observance of the rights of the holders of objects, the persons to be searched, by allowing the presence of members of various organizations for the protection of human rights to be present (Bergsmo, Wiley, 2008).

Legal framework of the search process

The provisions of the law stipulate that the authorities conducting the search be obliged to act with caution, respecting the dignity of the person and the right to intimacy, as well as without unnecessary interruption of the right to intimacy. The search is conducted by day, and in exceptional cases at night, between ten p.m. and six a.m., and only if the search started during the day and is not completed, as well as in the case when the search warrant specifies that it should be performed at night. In the case from the case law, according to the factual state established during the proceedings, the authorized police officers started the search at ten minutes past ten p.m.. As the search warrant

did not explicitly provide for the search to be carried out at night, and the same was not started during the day and continued at night, the second instance court considered the allegations from the appeal as legitimate and excluded the record of the search and the receipt for the seized objects from its file (Court of Appeal in Kragujevac, 2017). Specific rules are prescribed for scanning of automatic data processing equipment and equipment on which electronic records are stored or can be stored. When these items are the object of the search action, the expert performs the search operation. The presence of an expert is necessary since the handling of such equipment and devices in an inadequate way can lead to irreversible and, consequently, permanent destruction of the stored data (Ivanović, 2015).

The authority conducting the search procedure shall make a record in which it will accurately describe the seized objects and documents, as well as the place where they were found. In the event that the search is conducted at night, the procedure authority is obliged to enter the explanation in the record, elaborating on the reason due to which it was accessed at night. In addition to the investigating authority, the minutes shall be signed by the persons present. When the present person refuses to sign the minutes, the officer in charge of the procedure is obliged to make a note on this. The duty of the officer in charge of the procedure is, in case of seizure of objects or documents, to produce a receipt of seized objects or documents and immediately issue it to the person from whom they were seized.

The provisions of the law provide for the possibility of sounding and scanning the search action, and the objects found during the search can be photographed in particular. In the event that the search, in the law envisaged cases, takes place without the presence of witnesses, the recording and photographing of the objects are compulsory. The purpose of the provisions of the law that permits, and in certain situations, requires recording and photographing during the search, is to prevent possible abuse by the officials of the authority conducting the search, and hence the strengthening of the legitimacy of the search as an action of obtaining the evidence (Bradford, Loader, 2015).

The acting of officials when searching the apartment

In addition to the aforementioned legal rules of search which the body in charge of the procedure is obliged to observe, it is necessary to mention certain rules of a tactical nature that are typical for the search operation. Since each type of search action has certain characteristics, we can distinguish certain tactical rules relating to the search of premises, search of open spaces, search of means of transport and search of persons. When it comes to searching the apartment and other premises, it is necessary for the searching authority to observe certain tactical rules concerning the preparation, planning and conducting of the search. First, when preparing, it is necessary to analyze in detail the characteristics of the object to be searched, such as the floor, the number and the arrangement of the rooms, the position in relation to the nearby objects, whether it is a facility intended for dwelling or a certain business facility such as a warehouse or a workshop.

When planning how the action will be taken, it is very important to provide answers to questions such as: the precise determination of the object or person sought, source of information, when is the start of the search, with which equipment and how many officials will be carrying out this measure (Simonović, 2004). A characteristic preliminary measure aimed at preventing escape or destruction of the important objects, is the concealed approach to the property and the blocking of all the entrances and exits from the building. If it is expected that the perpetrator of the crime whose apartment is subject to the trial will offer resistance or try to escape, it is best to enter the building at the same time as the perpetrator, when he unlocks the door of the building or someone from the house unlocks it for him. Before the moment of the search begins, it is necessary to monitor the occupant of the place or other persons who are aware that they will enter the apartment that will be the subject of the search operation. Upon entering the apartment, the operative treatment of the body of the procedure depends on the circumstances of the case, but two characteristic forms are distinguished.

The first is characterized by a surprising, quick and efficient overview of the premises without the assistance of the holder of the building, while in the second case, the case where the occupier of the property goes in front of the officials and opens the premises of the

building one at a time. It is necessary to determine, without delay, the identity of the persons found in the property which is being searched. After finding the requested object, or something else that could be used at any of the following stages of the criminal proceedings, it should be photographed, along with the place where it was found, then shown to the witnesses, enabling them to get acquainted with the object's features. It is necessary to ask the owner of the apartment or persons present to explain the whereabouts of the objects found, as well as other facts related to the found objects, which may be of importance. Officials shall, when undertaking the search operations, prevent the uncontrolled movement of objects by other persons, as well as their mutual communication, or communication with third parties by telephone, aimed at hiding or destroying items that could be used in evidence procedure.

When conducting the search, it is necessary to take care that certain objects can be found in special shelters made for them, e.g. in the walls, covered by pictures, cabinets, staircases, etc. One way to hide the object is to stick it to certain less accessible pieces of furniture, or to hide it in clothes, toys, pillows, bedding. Special attention should be paid to the examination of the object in which the requested item or trace can be hidden.

The acting of officials when searching open space

During the search of open spaces such as meadows, parks, forests, streets and squares, difficulties can arise that are not characteristic of the search of other objects. This is primarily due to the size of the space to be searched, the impact of atmospheric conditions, the existing vegetation, and the availability of open terrain for a large number of people. Therefore, in the case of finding the requested items, it is difficult to determine which person has hidden or thrown away the objects, or who the mentioned objects belong to. The previously described difficulties can be overcome by adequate tactical preparation for carrying out the action, in order to collect and process as much as possible data relating to the terrain to be searched, concerning its type, size, existing vegetation, upcoming atmospheric conditions, the existence of facilities on it, as well as the possible presence of citizens.

The above data will be obtained using a topographic map, but also through consultations with members of other services, as well as citizens. In the execution of the search action, it is first necessary to block the space that will be searched, then divide the mentioned space into sectors and eventually start the search. The blocking of the space to be searched shall be carried out in such a way as to prevent arbitrary or violent entry into that area. Certain natural obstacles such as canals or streams can also be used as means of blocking, as well as certain objects such as wire rails that will be placed by authorized police officers in front of the space to be searched (Petrović, 2006). In order to effectively carry out this evidence-gathering activity, official dogs are often used.

The acting of officials in the search of means of transport

An official in a situation carries out the inspection of a vehicle where there is insufficient data on an individually designated means of transport in which the requested item or trace could be found. These are cases in which the official has information on the brand and type of the vehicle or the direction from which the vehicle comes from. Upon commencement of vehicle inspection, an authorized official may make a decision to carry out the search action. They will do so in the event that certain characteristics of the vehicles and persons found in the vehicle indicate that only by undertaking the evidence operation of the search, the requested items or traces could be found.

The behavior of the persons caught in the vehicle must be monitored in order to prevent any attempt to escape, conceal or destroy the traces. In addition, by analyzing the behavior of persons found in the vehicle, it is possible to notice certain signs of confidence, or manifestations of nervousness, fear, informed carelessness, precaution. There are various ways to hide the requested items in vehicles, such as the area behind the headlights, specially made bunkers in the floor of the vehicle, oil tanks, petrol tanks, seats, battery box area (Žarković, 2012). Unlike motor vehicles, the search of other means of transport could be even more complicated, primarily due to the specific shape, size, etc.

A particular difficulty in a bus search can be the so-called nobody's stuff – belongings whose owner needs to be determined. In

such a situation, the most desirable items should not be touched and the officer in charge is to continue observing, so that, at the final destination, the person who comes for the above objects would be caught during the takeover. When searching a vessel, the particular difficulty is the size of the vessel, as well as the difficult access to certain parts of the vessel.

As with the search of objects, before starting the search of the vessel, it is necessary to get drafts of the ship in which all the rooms and channels that exist on the ship are drawn. A similar situation occurs when the aircraft is being searched. It is of utmost importance that experts such as engineers or pilots provide assistance, since only the most specialized persons know certain characteristics of airplanes, and those are the places where items such as explosives or other items essential for criminal proceedings are most often hidden.

The acting of officials during the search of persons

Beside the regular form of search of a person, for which the procedure is regulated by law, the so-called partial searches (Žarković, 2012) also occur in the practice of police officers. This action is reduced to visual checking and touching of certain pieces of clothes and body where the requested items or traces can be hidden.

The above action represents a preliminary step in relation to the evidence obtaining action of searching a person, which may not be possible to perform immediately in certain situations at the place where the persons have been found. When it comes to searching as evidence action, specific rules of a tactical nature are characteristic, which contribute to the safe and efficient performance of the search action. It is necessary to apply the usual precautionary measures. At least two police officers, one who directly performs the search and the other who is positioned at a distance of three to five steps and is ready to intervene quickly if there is a need for that, carry out the search of one person.

The person being searched is required to indicate where the requested items are located. The police practice of dealing with search is familiar with two characteristic types of searching a person, depending on the position of the body of the person to be searched. In the so-called classic search, the person to be searched is positioned with the

back turned to the police officers, standing and holding his hands behind his head or in some other position that allows police officers to search him. When it comes to another form of search, the so-called wall scanning, the scanned person is ordered to move from a wall, about one meter from the wall or a similar obstacle which he is facing, with his fingertips touching the obstacle, and enable the police officers to perform the search.

The basic rule, irrespective of what type of person is searched, is that the police officer approaches the person from the back, in such a way that the person cannot fully see his/her movement (Žarković, 2012). Typically, the search is carried out in a certain order, so that the officials who are conducting the search first visually and perceptively examine the head, hair, wigs and body cavities on the head, and then gradually move to the upper and lower parts of the body. When performing this action, it is necessary to remove and inspect the hat, cap or other garment that the searched person wears on his head, to examine all the pockets in which the searched person can hide the requested object (Žarković, 2012).

In the event that it is necessary to examine the body cavities of the person in order to find the requested items or traces, it is advisable that the doctor be present during the search. It is necessary to approach the examination of the human body with special care during the search, since the persons to be searched are frequently cunning and hide certain objects or traces by gluing or fastening them to the body, under the armpits, women's breasts, in the area of the groin, most often with a patch, gypsum linings, but also other items that can be used for this purpose.

During the search of persons, police officers direct special attention to the objects found on the person being searched or in the vicinity. There are cases where the requested item or trace was hidden in or on the objects mentioned, such as a briefcase, a wallet, a cigarette box, a bag of crisps, or even an animal.

The procedure with the objects found and the search report

The provisions of the Criminal Procedure Code also regulate the manner in which officials of the criminal procedure authority act

with the objects found at the scene of the search. The officials of the criminal investigation authorities conducting the search shall temporarily seize items and documents relating to the purpose of the search. In practice, it is common to find objects that are not related to the crime for which the search was undertaken during the search, but point to the existence of some other criminal offense. In the event that the public prosecutor does not undertake the search, it is necessary that the body conducting the search, inform the public prosecutor immediately about the found objects indicating the existence of a criminal offense. In the event that the prosecutor determines that there is no basis for the conduct of criminal proceedings or if there are reasons for which the objects are temporarily confiscated, and there is no reason for permanent confiscation such as the protection of the interests of general security or morals, the mentioned objects will be returned without delay to the person whom they have been taken away from.

In some cases, in both theory and practice, the issue of the appropriate application of provisions relating to the search for cases indicating the existence of another criminal offense is raised, when the search object is an automatic data processing device or equipment on which electronic records are stored or can be stored. Due to the specific nature of these devices and the data stored therein, some authors think that the appropriate application of the aforementioned provision is not desirable, and that the search warrant should precisely determine the aim of the search for the collection of data related to the specific criminal offense (Pisarić, 2015).

The legal significance of the search record in the evidentiary proceedings is great, because it is precisely by reading it that the criminal court is acquainted with the undertaken search operation, the authorities that carried out the search, its course and its outcome, which is reflected in the objects that were obtained and which will be used as sources of evidence. The authorized person of the criminal procedure authorities who conduct the search operation according to the general rules for documenting criminal proceedings shall compile the minutes. The search record must comprise three parts: introductory, descriptive and final.

The name of the investigating authority, the marking of the person or object to be searched, the place and the legal basis for taking evidence, the statement of the body in charge of the procedure that the

occupier of the premises or the person on whom the search is conducted has been invited to voluntarily surrender the requested object or person, identification data of the persons concerned and the property in which they attend the search, as well as the start of the search, are integral elements of the introductory part of the search report. In the descriptive part, it is necessary to list and describe in detail all found objects relevant for the criminal investigation process within which the search is conducted, considered to be related to the criminal offense. It is mandatory to indicate the place where the object was found, under what circumstances it was found, and whether it was in any way concealed.

The final part of the search duration is foreseen for the conclusion of the search, the signature of the person who was the subject of the search, the witnesses, the attorney, the recorder and the official who conducted the search operation. The persons whose presence is compulsory must be able to read the minutes and, in the place provided for it, make remarks on the same, if any.

There is also a case in court practice, in which the search was conducted without a court order, but in the presence of the witness and the consent of the apartment owner, who, although educated about the right to raise objections, signed the record without any objection. By interrogating the authorized police officers in criminal proceedings, the court found that the defendant was instructed about the right to raise objections, that he himself brought the authorized officials to the place where the confiscated narcotic drugs were taken, and that the record was signed without raising any objections, so that in this case the defense was unfounded. (Supreme Court of Cassation of Republic of Serbia, 2016) If one of the persons present in the record refuses to sign the minutes, it must be stated in the record.

Conclusion

Search is an extremely important action of proving in the criminal procedure of the Republic of Serbia. Because of this, the legislator paid a lot of attention to it and regulated the matter in quite a detailed manner. Due to the great legal importance of the evidence obtained through searches, in addition to the application of tactical principles, officials also must strictly observe the rules prescribed by law, so that

the evidence obtained through the search is not excluded from the further course of the criminal proceedings, as shown in the aforementioned cases from judicial practice.

References

1. Bergsmo, M., Wiley, W. (2008). Human Rights Professionals and the Criminal Investigation and Prosecution of Core International Crimes. *University of Oslo - Manual on Human Rights Monitoring An Introduction for Human Rights Field Officers*. 13-15.
2. Bradford, B., Loader, I. (2015). Police, Crime and Order: The Case of Stop and Search. *Oxford Legal Studies Research Paper No. 44/2015*. 29.
3. Brkić, S. (2011). Upotreba nezakonitih dokaza u krivičnom postupku Srbije. *Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu – Zbornik radova broj1/2011*. 188.
4. Court of Appeal in Belgrade (2010). *Case -Kž.4295/10*.
5. Court of Appeal in Belgrade (2013). *Case -Kž. 4022/13*.
6. Court of Appeal in Kragujevac (2016). *Case -Kž1.392/16*.
7. Court of Appeal in Kragujevac (2017). *Case -Kž1. 722/17*.
8. Crofts, T., Panther, N. (2010). Changes to police stop and search laws in Western Australia. *The Western Australian Jurist, vol 1, 2010*. 57-67.
9. Farmer, J. (2001). The criminal law digest. *State of New Jersey – Department of law and public safety*. 636.
10. Grubač, M. (2011). Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije od 26. septembra 2011. godine. *Pravni zapisi, Pravni fakultet Univerziteta Union*. 471.
11. Ivanović, Z. (2015). Pitanje postupanja sa digitalnim dokazima u srpskom zakonodavstvu. *Međunarodno kriminalističko udruženje – Kriminalistička teorija i praksa*. 7-21.
12. Langbein, J. (1996). The Historical Foundations of the law of Evidence: A View from the Ryder Sources. *Yale Law School*, 1173.
13. Marković, B. (1908). O dokazima u krivičnom postupku. *Beograd: Policijski glasnik*. 4.

14. Martinović, I., Kos, D. (2016). Nezakoniti dokazi: teorijske i praktične dvojbe u svjetlu prakse Europskog suda za ljudska prava. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*. 337.
15. McBride, J. (2009). Human rights and criminal procedure. *Council of Europe Publishing – The Case Law of the European Court of Human Rights*. 113-114.
16. Petrović, B. (2006). Uvod u kriminalistiku. *Pristina – FSK/S – 06/06*. 43.
17. Pisarić, M. (2015). Pretresanje računara radi pronalaska elektronskih dokaza. *Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu – Zbornik radova broj 1/2015*. 235.
18. Radović, M. (2008). Osnovni pojmovi i principi u okviru ustavnog sistema i ljudskih prava. *Vlada Crne Gore – Priručnik za polaganje stručnog ispita*. 43-45.
19. Simonović, B. (2004). Kriminalistika. *Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu*. 277-278.
20. Sinđelić, Ž. (2012). Pravo na privatnost – krivičnopravni, krivičnoprocesni i kriminalistički aspekti. *Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Doktorska disertacija*. 79-80.
21. Smibert, J. (2014). Principles of evidence. *Priština: United States Department of Justice*.
22. Supreme Court of Cassation of Republic of Serbia (2003). *Case – Kzz. 2243/03*
23. Supreme Court of Cassation of Republic of Serbia (2004). *Case - Kž. 264/2004*
24. Supreme Court of Cassation of Republic of Serbia (2016). *Case - Kzz.504/16*
25. Šikman, M. (2013). Značaj kriminalističkog učenja o fiksiranju dokazne informacije. *Žurnal za kriminalistiku i pravo, Kriminalističko-policijska akademija Beograd*, 116.
26. Škulić, M. (2014). Krivično procesno pravo. *Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu*. 170-195.
27. Žarković, M. (2012). Kriminalistička taktika. *Kriminalističko-policijska akademija Beograd*. 257-278.

Pregled istražnih radnji kao aktivnosti prikupljanja dokaza u krivičnoprocesnom pravu Republike Srbije

***Apstrakt:** Cilj ovog članka je upoznavanje čitaoca sa procesom pretresa u krivičnom postupku Republike Srbije. Navedena radnja se prikazuje kroz dva dela, pravno regulisanje pretresa i taktička pravila ponašanja službenih lica koja vrše pretres. U oba dela dati su primeri iz sudske prakse za detaljniji opis pomenute aktivnosti prikupljanja dokaza.*

***Ključne reči:** istraga, dokazi, pravni okvir, taktička pravila, sudska praksa.*

Милета МИЛАШИНОВИЋ*

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903200М

УДК: 502.58:001.83

Прегледни научни рад

Примљен: 19. 6. 2019. године

Ревизија: 25. 11. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Међународна сарадња и смањење ризика од елементарних непогода

***Апстракт:** У раду је дат аналитички приказ међународне сарадње у области смањења ризика од катастрофа и детаљно је анализиран правни и институционални оквир система превенције и смањења ризика од природних и других катастрофа у Републици Србији. На основу тога је формулисан предлог да се у тај систем имплементирају институционална решења из међународних докумената, као и искуства, знања и добре праксе у овој области стечене у свету и региону.*

С обзиром на одсуство свестраног истраживања ове проблематике и уобличавања теоријских разматрања, тежишни део истраживања усмерен је на аналитички приказ међународне сарадње у области смањења ризика од катастрофа, која свим земљама пружа јасне смернице и шансе за боље управљање ризицима од катастрофа, као и могућности за добијање међународне помоћи. То се посебно чини значајним гледано са аспекта придруживања Републике Србије и чланство у ЕУ, где ће се приликом отварања појединих поглавља у процесу придруживања инсистирати на имплементацији и усклађивању правног и институционалног оквира и из области система смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама.

***Кључне речи:** међународна сарадња, смањење ризика, елементарне непогоде.*

---

* miletamilasinovic@gmail.com

Увод

С обзиром на то да је изложена константним ризицима природног и техничког порекла, Република Србија се нашла пред изазовом изградње јединственог система заштите и спасавања. Одговор на питање какав је систем заштите и спасавања потребан Србији са становишта процењених ризика који могу имати карактер ванредних ситуација, односно одговор на питање о мисији, задацима и структури овог система, пројектован је у Националној стратегији заштите и спасавања у ванредним ситуацијама. Визија исказана у том документу потврђена је одговарајућим законима, пре свега Законом о ванредним ситуацијама, чиме су створене неопходне правне претпоставке за његово конституисање и функционисање у пракси.

У свим овим актима изражена је тенденција да се успостави интегрисан систем заштите и спасавања, чиме су створене основне нормативне претпоставке за складно и благовремено реаговање бројних државних органа и недржавних субјеката у ванредним ситуацијама и, следствено томе, за ефикасну заштиту и спасавање људи и материјалних добара у тим ситуацијама. Успостављањем јединственог система заштите и спасавања, одређивањем управљачких и извршних функција субјеката тог система и концентрацијом стручних послова заштите и спасавања у Министарству унутрашњих послова, створени су законски услови за спровођење неопходних превентивних и оперативних мера и за извршавање задатака заштите и спасавања људи, материјалних и културних добара од последица елементарних непогода и других несрећа, као и за опоравак од тих последица.

Наиме, читава област реаговања на катастрофе била је у нашој земљи потпуно занемарена до доношења Закона о ванредним ситуацијама крајем 2009. године. Низ кључних системских поставки из тог закона још увек није реализован (процене ризика, систем раног упозорења, систем цивилне заштите, финансирање). Такође, у њему нема речи о превенцији и смањењу ризика од катастрофа, као ни о обнови и изградњи погођених подручја. Као земља која је у неколико прошлих година искусила тешке последице више природних катастрофа

(поплаве, клизишта, земљотреси) и која ће се, по свему судећи, и даље сретати са озбиљним претњама од катастрофа, Република Србија би у наредном периоду требало да унапреди капацитете својих институција за редовно праћење и проучавање резултата рада бројних међународних организација, као и да интензивира учешће у мултилатералној и регионалној сарадњи у овој области. На тај начин би могла да шире и потпуније искористи искуства, знања и добре праксе стечене у свету и региону у овој области, ради јачања сопствене спремности за управљање ризицима од катастрофа и реаговање у ситуацијама катастрофа, као и ради коришћења инструмената за доделу међународне помоћи.

Значај истраживања црпи се из чињенице да је међународна заједница (посебно њен институционални део) тек однедавно увидела неопходност континуираног и научно фондираног рада на плану међународне сарадње и усавршавања његових видова и инструмената, како би се смањили ризици од катастрофа, ублажиле њихове последице и правовремено и солидарно реаговало на пружању помоћи угроженим људима и регионима (Cvetković, 2019; Ocal, 2019; Mavrodieva et al., 2019). У последњих двадесетак година учињено је у том правцу више него у целокупном претходном периоду, али ни издалека онолико колико је неопходно. Зато је императив да се посебно најмоћније државе обавезу на ефикаснији рад како би се ублажиле катастрофалне последице по свет. Због свега тога, али и низа других релевантних разлога, значај овог истраживачког подухвата је несумњив. Он ће омогућити да се сагледају практични аспекти појединих облика међународне сарадње коју је Република Србија успоставила, или чије се успостављање може очекивати у наредном периоду, на основу одговарајућих међународних инструмената и механизма сарадње на плану смањења ризика од природних и других катастрофа.

Методe истраживања

Избор метода и техника за истраживање одређен је предметом истраживања. Комплексност проблема истраживања захтева комплементарно коришћење више метода истраживања, као и квалитативан истраживачки приступ. У истраживању ће

бити коришћена теоријска анализа садржаја којом ће се обезбедити научна експликација етиолошких, феноменолошких и виктимолошких димензија катастрофа, као и аналитички приказ међународне сарадње у области смањења ризика од катастрофа, затим искуствена грађа створена у претходним истраживањима, као и резултати емпиријских истраживања насталих током истраживања, помоћу које ће се изводити закључци о предмету истраживања. Због комплексности проучаваног феномена, у раду ће се анализирати подаци из различитих извора. Постојећи извори података из којих ће се креирати базична искуствена евиденција јесу:

- научни и стручни радови који се посредно или непосредно баве утицајем катастрофа на стварање међународних механизма превенције, смањења ризика и боље заштите од катастрофа;
- научни и стручни истраживачки пројекти из ове области;
- позитивноправни прописи (национални, регионални и међународни);
- институционални извори (статистички извештаји, документа из архива државних институција, евиденције невладиних организација, извештаји осталих релевантних институција);
- евиденције државних и међународних тела задужених за праћење ових појава;
- међународни документи, конвенције, протоколи, међународни уговори и други акти, који су директно или индиректно везани за предмет истраживања;
- нормативни и институционални оквир Републике Србије на плану смањења ризика од елементарних непогода и управљања ванредним ситуацијама; током истраживања ће, пре свега путем метода анализе садржаја различитих облика комуникација, бити створена искуствена грађа релевантна за извођење закључака о испитиваној појави.

У циљу постизања што већег степена поузданости и обухватности, истраживање ће обухватити како анализу различитих извора података тако и комплементарно коришћење различитих истраживачких метода:

1. преглед научне и стручне литературе;

2. анализа правних докумената;
3. метод секундарне анализе;
4. историјски метод;
5. компаративни метод;
6. метод испитивања.

Теоријска полазишта у истраживању међународне сарадње на плану превенције и смањења ризика

Превенција и смањење ризика од природних и других катастрофа чине поље које је у иностраној и домаћој литератури већ извесно време предмет интересовања бројних истраживача и научних радника (Guo, Карису, 2019). Још далеке 1968. године знаменити руски научник Андреј Сахаров¹, говорећи о потреби међународне сагласности о питањима очувања животне средине, истакао је да „само универзална сарадња може спасити цивилизацију“ од пропасти, при чему се мора водити рачуна о унапређењу геохиџијене. Та изјава представља довољно упозорење да савремене земље и народи зарад сопственог опстанка морају бити упућени једни на друге. Од тог времена па до данас, не престају упозорења и апели корифеја савремене научне мисли да човек као појединац, народи и државе, морају тесно сарађивати уколико желе смањити ризике од природних и људских чињења или нечињења изазваних катастрофама.

Несумњиво је да је ово епоха светског друштва различитих ризика. На то указују и социолози попут У. Бека, А. Гиденса, З. Боумана, Д. Хелда и других. Урлих Бек је један од утицајнијих аутора који је током осамдесетих и деведесетих година прошлог века писао о ризицима. Његове књиге, *Risk Society: Toward a New Modernity* (1992) и *Ecological Politics in the Age of Risk* (1995), између осталог, веома су утицајне. Бек тврди да се развијени свет налази у процесу транзиције између индустријског друштва и „друштва ризика“, јер са толико благостања долазе и ризици. Систематска проучавања природних катастрофа која су фундирана на научној основи интензивирају се још пре педесетак

---

¹ Андреј Димитријевич Сахаров (рођен 1921. године), совјетски физичар, добитник Нобелове награде 1975. године, заслужан за реализацију совјетске нуклеарне бомбе.

година. Међутим, и у ранијим епохама имамо записе о њима, али они углавном нису научно тумачени. Тек када су учестале појаве које су побудиле пажњу научних кругова, али и промене попут озонске рупе, топљења ледника и промена климе на Земљи, приступило се изучавању, мерењу и посматрању, али и организовању научних и других скупова на којима се установило да постоје ризици и претње од далеко чешћих и разорнијих катастрофа од дотада познатих. То је имало за последицу појаву низа научних радова у којима су на потпуно нов начин објашњавани узроци, манифестације и последице природних катастрофа. У раду ће бити апострофирани аутори и њихови радови, посебно они који имају пионирски карактер и који су утрли пут и отворили ново поглавље за свестранија изучавања ове, за свет веома важне проблематике, али и иницирали практичне поступке политичких и других елита у многим земљама, као и у међународној заједници у целини.

У литератури о катастрофама истиче се разлика између традиционалног и савременог управљања катастрофама. При томе, она се огледа у режимима функционисања, организационој структури, карактеру информација, циљевима и критеријумима управљања (McLoughlin, 1985). Традиционалне системе управљања карактеришу: постојан режим функционисања, постојана структура и одређена расподела функција за дужи период, уска функционална усмереност, моноструктура, дефинисани информациони токови, тачна информација, довољна информација, мала брзина промена, предвидљивост ситуација, принцип јединства овлашћења и одговорности, функционални потенцијал, социјално-економски циљеви и критеријуми функционисања. Такође, становници се третирају као беспомоћне жртве, они су пасивни примаоци спољашње помоћи; помоћ потребна за смањење последица бржа је уз ангажовање спољашњих снага, а исто се односи и на процене; нагласак је на проблему обезбеђења хуманитарне помоћи и решавању техничких проблема; фокус активности је на појединцу; донатори одлучују шта је неопходна помоћ, а њено обезбеђивање је одговорност агенција за пружање помоћи; циљ је задовољити ургентне потребе и обезбедити претходне услове у заједници (Hromada, Lukas, 2012).

За разлику од традиционалних, савремене системе управљања карактеришу: различити режими функционисања, одсуство постојане структуре и одређене расподеле функција за дужи период, еластичност; адаптивност, широка и често непредвидива област дејства, полиструктура, зависност информационих токова од тренутног стања, неверодостојна информација, недовољна информација, велика брзина промена, непредвидивост ситуација, принцип расподеле овлашћења и одговорности, организациони потенцијал. Становници се третирају као елемент ризика и ресурс одбране од природних катастрофа, капацитети становника се граде у процесу активне улоге у планирању активности, процене су обавеза локалног становништва. Исто тако, потребно је обратити пажњу и на обезбеђење социјалних и других аспеката угрожености становништва; фокус је на целини заједнице и начину њеног организовања, локална самоуправа учествује у процесу доношења одлука о потребној помоћи; управљање у природним катастрофама је одговорност сваког појединца, док агенције за пружање помоћи имају улогу подршке; циљ је смањити угроженост заједнице од будућих опасности уз задовољење неопходних потреба (Savić et al., 2005; Cvetković et al., 2019). Прегледом одговарајуће стручне литературе могу се издвојити следећи модели управљања: логички, интегрисани, узрочни и остали (Asghar et al., 2006). Интегрисано управљање природним катастрофама представља важну стратегију и модел у савременом управљању катастрофама. Постоји велики број радова о еволуцији катастрофа, структури, функционисању и карактеристикама (Cvetkovic et al., 2019; Flint, Brennan, 2006; McLoughlin, 1985; Meissner et al., 2002; Moe et al., 2007; Simonović, 2011). То је свеобухватан и интегрисан приступ који обухвата све врсте природних катастрофа и фазе управљања (ублажавање, спремност, одговор и опоравак), с посебним фокусом на опасности и рањивости, и представља интегративан процес доношења одлука у вези с превенцијом, одговором и опоравком од природних катастрофа (Lettieri et al., 2009).

Сам модел интегрисаног управљања природним катастрофама уведен је како би се протекла деценија означила као „међународна деценија за смањење ризика од природних

катастрофа“. То је било нужно како би се нашло место у новој стратегији која се односи на цео свет и која инсистира на интегралном управљању кризама, али и на свим фазама борбе на плану смањења ризика од катастрофа. Битно је да се идентификују и на основу утврђених мерила оцене и процене опасности. На основу тога треба предузети мере превенције, спремности и обучености, што све доприноси избегавању жртава, смањењу штете и адекватном понашању при отклањању последица. При томе је нужно увидети улогу човека и његов негативан утицај на природу, нарочито у еколошком простору. Каузална повезаност свега постојећег у природи веома је важна па се екстремно понашање људског фактора у систему јавља као бумеранг.

Теоријски оквир који ће бити коришћен у овом истраживању обухваћен је теоријом осетљивости и теоријом спремности. Све до појаве теорије осетљивости (Emel, Peet, 1989; Smith, 1986; касније Blaikie et al., 2004, 2014), која објашњава катастрофе, постојао је велики број преовлађујућих мишљења, од којих се ниједно није бавило проблемом начина на који друштво ствара услове у којима се људи на различите начине суочавају са ризицима. Један приступ је био неапологетски натуралистичан (понекад називан физицијалистичким), који је сву кривицу сваљивао на „виолентне силе природе“ или „разбеснелу природу“ (Frazier, 1979; Maury, 1986; Ebert, 1993; De Blij, 1994). Други посматра човека и природу (Burton et al., 1978; Whittow, 1980), што укључује нешто суптилнији еколошки детерминизам у којем границе људске рационалности и последичног погрешног схватања природе доводе до трагично погрешних закључака у интеракцији природе и човека (Pelling, 2001).

Међународна сарадња у области смањења ризика од катастрофа

У настојањима да се смање ризици од елементарних непогода, посебно катастрофа, крајем прошлог и почетком овог века значај добија међународна сарадња, као незаменљив фактор у свим стадијумима, и то од обавеза држава на глобалном плану до друштвених заједница које имају свестрану и

вишедимензионалну улогу. Фреквентност различитих катастрофа и њихово деструктивно деловање убедили су све чиниоце који креирају политику у овој области да се ваљано позабаве том проблематиком (Cvetković et al., 2018). Упозорења научника дуго нису била довољно убедљив аргумент за доношење обавезујућих докумената који представљају темељ међународне сарадње. С обзиром на угроженост живота и здравља људи, као и квалитета њиховог живљења, угроженост животне средине, материјалних добара, економије и друштва у целини, катастрофе су изазивале тешке последице на свим континентима у најразличитијим регионима. Губитак стотина хиљада живота, миграције, болести и слично коначно су довели до озбиљног прилаза и покушаја решавања питања која су се постављала пред међународне субјекте.

Најшири оквир за међународну сарадњу дат је још у Повељи Организације уједињених нација. У њој се не помиње посебно сарадња по питањима катастрофа и далеко више се наглашавају питања права човека и други аспекти безбедности и регионалне сарадње. Истина, полази се од констатације да је потребно да се будућа поколења спасу од ужаса рата, од основних људских права, људског достојанства, вредности људске личности, равноправности полова и нација и, што је врло битно, потребе да се обезбеде услови под којима ће моћи да се очувају правда и поштовање обавеза које проистичу из уговора и других извора међународног права, као и рада на побољшавању животних услова и друштвеног напретка у већој слободи.²

На међународном плану решавањем проблема из домена реаговања на природне катастрофе кључно место заузимају Уједињене нације са бројним резолуцијама, директивама и регулативама које имају за циљ смањење ризика од природних катастрофа као и ублажавање њихових последица. Катастрофалне последице природних катастрофа које се одражавају негативно на људску безбедност, пре свега на здравље и живот људи, затим на материјална добра, животну средину, економију и друштво у целини, узимају данак и постају све агресивније и интензивније последњих година двадесетог и почетком двадесет првог века,

---

² Преамбула Повеље ОУН.

што захтева координисан одговор не само националних држава него и читаве међународне заједнице.

Имајући у виду плуралитет међународних актера у решавању проблема изазваних природним катастрофама, међународна регулатива у области природних катастрофа може се посматрати као „консензус међународног деловања“ и може се поделити на више сегмената:

1. регулатива Уједињених нација, коју чини читав низ стратегија, декларација и оквира за деловање, као што су:
  - Међународна декада за смањење природних катастрофа
  - Јокохама стратегија
  - Међународна стратегија за смањење катастрофа (ИСДР)
  - Миленијумска декларација и Светски самит о одрживом развоју
  - Хјоро оквир за деловање
  - Сендаи оквир за деловање
  - Смањење ризика од катастрофа у глобалној агенди Уједињених нација – Агенда 2030 – Циљеви одрживог развоја
2. регулатива Европске уније са активностима различитих организација, иницијатива и облика сарадње, као што су:
  - Савет Европе
  - Економска комисија УН за Европу
  - НАТО
  - Црноморска економска сарадња (БСЕЦ)
  - Централноевропска иницијатива (ЦЕИ)
3. регионална сарадња на нивоу Југоисточне Европе на пољу решавања проблема из домена природних непогода.

Организација уједињених нација преко својих органа, специјализованих фондова и агенција, укључена је у низ активности од значаја за људски развој на различитим нивоима. Природне катастрофе од давнина су у фокусу Организације уједињених нација с циљем проналажења ефикасних решења за превенцију, решавање проблема и санирање последица које за собом остављају елементарне непогоде. Решавање проблема изазваних елементарним непогодама на међународном плану с почетка је препознато кроз „хуманитарну асистенцију“ државама

које су трпеле последице разорних епизода елементарних непогода.

Прва Међународна конференција о олакшицама за државе погођене катастрофама одржана је 1927. године у Женеви и потписало ју је 14 земаља (Ozmarczyk, 2003: 1536). Исте године, на иницијативу председника италијанског Црвеног крста, на дипломатској конференцији у Женеви основана је Међународна унија за помоћ (ИРУ), као орган конференције. Прва међународна конференција о истраживању/изучавању природних катастрофа одржана је у Паризу 1937. године. У периоду после 1960. године државе које су биле погођене природним катастрофама добијале су недовољно ефикасну подршку, што је довело до закључка да Уједињене нације у овом сегменту могу одиграти кључну улогу (Ozmarczyk, 2003: 1536). Резолуцијом 2816 (XXVI) Уједињених нација, Генерална скупштина УН основала је Канцеларију Уједињених нација за координацију помоћи у природним катастрофама (Ozmarczyk, 2003: 1537), чиме практично почиње активна укљученост Организације уједињених нација у процесе решавања проблема у домену природних катастрофа.

Регионална и билатерална сарадња у Југоисточној Европи

После 2000. године дошло је до успостављања посебних аранжмана за сарадњу земаља Југоисточне Европе у области одговора на катастрофе. У том смислу, две иницијативе су кључне. Прва је Споразум о установљењу цивилно-војног планског савета за ванредне ситуације у Југоисточној Европи (2001)³, који је закључило шест земаља из региона Западног Балкана. Усмерен је ка јачању сарадње у пружању регионалне помоћи, развоју заједничких стандарда и организовању вежби снага за заштиту и спасавање. Друга је Иницијатива за превенцију

---

³ *Agreement on the Establishment of the Civil-Military Emergency Planning Council of Southeastern Europe*, April 3, 2001 (www.ifrc.org/Docs/idrl/1532EN.pdf). Потписнице су биле Бугарска, Хрватска, Македонија, Словенија, Румунија и Турска.

и спремност у случају катастрофа (DPPI SEE)⁴, потписана 2017. године у Загребу. Она је установљена путем меморандума о разумевању који је био орочен на период од 2007. до 2013. године, а затим продужен потписивањем новог меморандума у Сарајеву 28. новембра 2013. године. Реч је о јединој регионалној иницијативи која се бави заштитом од катастрофа и која окупља земље Југоисточне Европе (Албанију, Босну и Херцеговину, Бугарску, Хрватску, Македонију, Молдавију, Црну Гору, Румунију, Србију, Словенију и Турску). Иницијатива је осмишљена као регионална мрежа и консултантски форум који доприноси бољој превенцији и спремности за одговор на природне и људским фактором изазване катастрофе. Њени главни циљеви су јачање регионалне сарадње и регионалног договора у погледу унапређења превенције и спремности, пружање доприноса изградњи институционалних капацитета и развоју метода и пракси за управљање у случају катастрофа. Она има за циљ и унапређење сарадње између уговорних страна у светлу проширења ЕУ и процеса евроинтеграција⁴, као и пружање подршке чланицама у њиховом настојању да развију превенцију и спремност за случајеве катастрофа кроз заједнички приступ и сарадњу с релевантним међународним организацијама и телима, а нарочито с Механизмом ЕУ за цивилну заштиту. Такође, овај форум би требало да омогући унапређење билатералне и мултилатералне сарадње земаља региона у размени информација од значаја за превенцију и спремност, као и размену стечених знања и најбоље праксе. Сарадња у оквиру се одвија преко регионалних састанака, саветодавних одбора, радних група, механизма „тројки“ (актуелни, ранији и наредни председавајући) и Секретаријата Иницијативе. Годишњи допринос Републике Србије износи 25.000 евра. Од посебног значаја су и уговори о сарадњи приобалних држава у сливовима река Дунава и Саве, који у случају Саве детаљније, а у случају Дунава мање детаљно уређују питање одбране од поплава.

И билатерални споразуми су учинили да се направи искорак у правцу смањења ризика од катастрофа. Република Србија има неколико закључених билатералних споразума о

---

⁴ DPPI SEE – *Disaster Preparedness and Prevention Initiative of Southeastern Europe.*

сарадњи и узајамној помоћи у случају катастрофа. Према свом предмету, ти споразуми се могу поделити у две групе:

1. стандардни споразуми о сарадњи и узајамној помоћи у случају катастрофа;
2. два споразума са Руском Федерацијом, чији је предмет шири.

Споразуми о сарадњи и узајамној помоћи у случају катастрофа које је наша земља закључила имају исти или углавном исти предмет регулисања, упркос лако уочљивим терминолошким разликама између њих у погледу означавања тог предмета у њиховом називу („сарадња у области ванредних ситуација“, „сарадња и узајамна помоћ у ванредним ситуацијама“, „сарадња у заштити од природних и других катастрофа“, „сарадња и узајамна помоћ у случају катастрофа“). Стандардна подручја сарадње су: размена информација о изворима опасности, настанку и последицама катастрофа; размена сазнања и искустава; сарадња у планирању и спровођењу мера за одговор на катастрофе, оспособљавању и обуци јединица и служби за заштиту и спасавање; упућивање хуманитарне помоћи; размена научних, техничко-технолошких и других података од значаја за заштиту од катастрофа; сарадња у развоју и производњи опреме за потребе заштите и спасавања и слично. Из предмета сарадње је искључена сарадња у случају ратног стања, било изричитом формулацијом или индиректним путем, дефинисањем ванредне ситуације односно катастрофе. Као посебно подручје сарадње предвиђена је могућност међусобног пружања помоћи у случају катастрофа, на добороволној основи. Ту врсту помоћи уговорне стране пружају једна другој у складу са својим расположивим могућностима у случају када погођена страна није у могућности да се сама избори са последицама катастрофе. Помоћ у људству се може упутити у виду спасилачких тимова (екипа) са потребном опремом и средствима, као и слањем појединаца, стручњака за заштиту и спасавање. С друге стране, Влада Републике Србије закључила је са Владом Руске Федерације Споразум о сарадњи у области хуманитарног реаговања у ванредним ситуацијама, спречавању елементарних непогода и технолошких хаварија и уклањању њихових последица (20. октобар 2009), а затим и

Споразум о оснивању Српско-руског хуманитарног центра (25. априла 2012).

- Споразумом о сарадњи у области хуманитарног реаговања у ванредним ситуацијама, спречавању елементарних непогода и технолошких хаварија и уклањању њихових последица, као основним актом о сарадњи две земље у овој области, уређују се циљеви и облици сарадње, оснивање заједничког хуманитарног центра, као и низ правних питања од значаја за одвијање сарадње. У уводним одредбама дате су дефиниције од значаја за предмет Споразума – посебно термини „хуманитарна помоћ у ванредним ситуацијама“ и „хуманитарни центар“.

Споразум не дира у обавезе уговорних страна преузете другим међународним уговорима, а у његовој преамбули је наглашен значај УН, Међународне организације за цивилну одбрану и других међународних организација које делују у области спречавања ЕНТХ и отклањању њихових последица.

- Споразум о оснивању Српско-руског хуманитарног центра (склопљен у Нишу) има техничку природу. Уз њега је истог дана потписан и Споразум о утврђивању Статута Српско-руског хуманитарног центра. Средства за рад Хуманитарног центра обезбеђују две стране, у укупном износу од 31.420.000 динара. Споразум о оснивању Хуманитарног центра има двадесет пет чланова, којима се уређују циљеви и задаци центра, радноправни статус особља, имунитети и олакшице, финансирање и имовина, органи управљања, пружање услуга трећим државама, престанак рада, решавање спорова и друго.

Према члану 1 Хуманитарни центар се оснива ради обављања задатака хуманитарног реаговања у ванредним ситуацијама на територији Републике Србије и других земаља у окружењу. Такође, чланом 120 Закона о ванредним ситуацијама том центру су поверени послови извођења виших нивоа обуке снага за заштиту и спасавање.

Закључак

У истраживању насловљене проблематике пошло се од генералне хипотезе да међународно право обилује бројним

инструментима и уговорима којима се утврђују правила и стандарди за најразличитије облике међународне сарадње на плану смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама. Такође је апострофирана потреба побољшавања правног и институционалног оквира у Републици Србији, чиме би се олакшала међународна сарадња и доследније испуњавале преузете обавезе како би се адекватније примењивали и поштовали међународни стандарди. Да бисмо доказали оправданост хипотезе, морали смо указати на низ противуречности које владају у свету, где ниједна област није уређена на начин који би међународној заједници омогућио бољи и перспективнији живот.

Анализирајући могуће и стварно, утврдили смо раскорак између стварних опасности од катастрофа и објективне припремљености у већини земаља савременог света. Пресудне су ситуације у којима се доносе одлуке које ће имати круцијалну улогу у даљем развоју ситуације. У литератури се најчешће говори о кризном менаџменту, односно о нужности реаговања у различитим ситуацијама, посебно кризним – у случајевима катастрофа, ванредних стања, несрећа, акцидента и сличних појава. Мора се нагласити да у хитним ситуацијама треба дати хитан одговор као реакцију на кризу, што најчешће чини кризни менаџмент, који се препознаје као „скуп функција или процеса који имају за циљ да идентификују, изуче и предвиде могуће кризне ситуације и успоставе посебне начине који ће организацији омогућити да спречи кризу, или да се са њом избори и превазиђе је уз минимизирање њених последица и што бржи повратак у нормално стање.“ (Кешетовић, Кеновић, 2008: 7–8) У тим приликама подразумева се постојање механизма који се стављају у погон чим се оцени да то треба учинити. Ту долази до изражаја спремност за реаговање, односно крилатица „Ништа нас не може изненадити“.

У раду је доказано да у пракси скоро и није било могуће на адекватан начин, правовремено и ефикасно реализовати све оно што је записано у разним документима, јер су центри одлучивања у различитим областима зависили од понашања и политике стварних центара моћи, како на глобалном тако и на регионалном и националном плану. Светска хијерархија моћи је

трансформисана и попримила је другачија обележја и садржаје, тако да је процес глобализације довео до формирања снажних центара моћи. Настали су економски региони, мегарегије са седиштима у САД-у, Јапану и Европи. Успостављене су међународне економске и политичке организације: ОУН, Унеско, ГАТТ, WTO, IMF, WB и друге, преко којих центри моћи владају светом.

Новонастала ситуација у међународној заједници нужно ће условити свестран приступ овој проблематици, а то се пре свега односи на њену научно-теоријску анализу с аргументованим доказима о последицама које ће наступити. Природа се већ постарала за то последњим двема катастрофама на тлу САД које су изазване ураганима. Ураган „Харви“ је, према досадашњим проценама званичних органа, нанео већу штету него било која друга природна катастрофа с којом се Америка досад суочила. Штета се процењује на више стотина милијарди долара. То би морали бити довољни разлози за свестране активности у међународној заједници, пошто нема сврхе, бар у овом домену, говорити о изолационистичкој политици – она не може донети ништа добро. Неопходно је, такође, анализирати и катастрофе које се дешавају у социјалном миљеу, а узрочно-последично су везане за природне. Тачно је да свака држава има своје специфичности и националне интересе, као и региони, који се не могу третирати истоветно, већ као одређени делови општег мозаика. И државе и региони, попут Европске уније, имају своје законске регулативе и механизме за сарадњу, али то не поништава оно што је заједничко и глобално, тако да се све ово мора посматрати као условљено, међусобно зависно и нужно упућено на општу сарадњу. Самодовољност не може бити ничим оправдана и може само да коси даље путеве сарадње и нанесе тешке ударце нечему што је већ изграђено у складу са међународним споразумима. Ово се тиче разноврсних питања везаних за појединачну, националну, међународну и колективну безбедност, слободу, права човека, затим системе вредности, али и друге облике сарадње међу државама и народима. Посвећеност овој проблематици с обзиром на знања, искуства и ресурсе које има најмоћнија држава на свету незаменљив су чинилац у светским размерама. Нужна је и добра воља креатора политике

који су за кратко време уздрмали светско јавно мњење изјавама које не охрабрују када су у питању даљи развој и заједничке активности на пољу смањења ризика од природних и других катастрофа. Без њих није могуће створити заједнички идентитет за одбрану од нечега што представља „освету природе“ за све оно што човек без довољно знања, искуства и свести чини вековима, не марећи за последице, које се у најоригиналнијем виду показују као елементарне непогоде веома екстремне и незаустављиве. Наука је утврдила који су учинци човека допринели променама у свим сегментима животне средине и није тешко предвидети шта ће се у будућности дешавати.

Литература

1. Agreement on the Establishment of the Civil-Military Emergency Planning Council of Southeastern Europe, April 3, 2001, www.ifrc.org/Docs/idrl/1532EN.pdf.
2. Blaikie P., Cannon T., Davis I., Wisner B., (2004). At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters.
3. Cvetkovic, V. (2019). Risk Perception of Building Fires in Belgrade. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 81–91, <https://doi.org/10.18485/ijdrm.2019.1.1.5>.
4. Cvetković, V. M., Öcal, A., Ivanov, A. (2019). Young adults' fear of disasters: A case study of residents from Turkey, Serbia and Macedonia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 35, 101095. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2019.101095>.
5. Cvetković, V., Noji, E., Filipović, M., Marija, M. P., Želimir, K., Nenad, R. (2018). Public Risk Perspectives Regarding the Threat of Terrorism in Belgrade: Implications for Risk Management Decision-Making for Individuals, Communities and Public Authorities. *Journal of Criminal Investigation and Criminology*, 69(4), 279–298.
6. David McLoughlin, *Public Administration Review*, Vol. 45, Special Issue: Emergency Management: A Challenge for Public Administration (1985), стр. 165–172.
7. Disaster Preparedness and Prevention Initiative of Southeastern Europe (DPPI SEE), <http://www.dppi.info>.

8. Edmund Jan Ozmanczyk, *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*, third edition, volume 3: N-S, Routledge, New York, 2003.
9. Flint C., Brennan M. (2006). *Community Emergency Response Teams: From Disaster Responders to Community Builders*. Rural Sociological Society.
10. Guo, X., Kapucu, N. (2019). Examining Stakeholder Participation in Social Stability Risk Assessment for Mega Projects using Network Analysis. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 1–31. <https://doi.org/10.18485/ijdrm.2019.1.1.1>.
11. Hromada M., Lukas L. (2012). Conceptual design of the resilience evaluation system of critical infrastructure elements and networks in selected areas in Czech Republic, 2012 IEEE Conference on Technologies for Homeland Security (HST).
12. Lettieri E., Masella C., Radaelli G., (2009). Disaster management: findings from a systematic review, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, Emerald Group Publishing Limite, Vol. 18 Issue: 2, pp. 117–136.
13. Hromada M., Lukas L. (2012). *International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity*, Department of Security Engineering Faculty of Applied Informatics, Tomas Bata University in Zlín, Vol. 3.
14. Mavrodieva, A., Budiarti, D., Yu, Z., Pasha, F., Shaw, R. (2019). Governmental Incentivization for SMEs' Engagement in Disaster Resilience in Southeast Asia. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 32–50. <https://doi.org/10.18485/ijdrm.2019.1.1.2>.
15. Meissner, Luckenbach, Risse, Kirste, Kirchner, (2002). *Design Challenges for an Integrated Disaster Management Communication and Information System*.
16. Moe T.L., Gehbauer F., Senitz S., Mueller M., (2007). *Balanced scorecard for natural disaster management projects*, Emerald Group Publishing Limited.
17. Öcal, A. (2019). Natural Disasters in Turkey: Social and Economic Perspective. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 51–61. <https://doi.org/10.18485/ijdrm.2019.1.1.3>.

18. Pelling M., Uitto I. J. (2001). Small island developing states: natural disaster vulnerability and global change, *Journal Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards*, p. 49–62.
19. Savić S., Stanković S. M., Anđelković B., (2005). *Journal of Applied Engineering Science*, – Preventivno inženjerstvo – sistemsko inženjerstvo rizika, Univerzitet u Nišu, Fakultet zaštite na radu, vol. 3, br. 9, стр. 17–28.
20. Simonovic P. S., (2011). *Systems Approach to Management of Disasters: Methods and Applications*, A John Wiley & sons, inc.
21. Beck U. (1995), *Ecological Politics in the Age of Risk*, Polity Press, Oxford, United Kingdom.
22. Beck U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage, London and New York.
23. Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 111/09, 92/11, 93/12.
24. Кешетовић, Ж., Кековић, З., (2008), Кризни менаџмент, ФБЗ, Бања Лука, стр. 7–8.
25. Повеља Уједињених нација, Међ. уг. ФНРЈ 5/1945, Информациони центар УН у Београду, 1984.
https://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf

Public perception of preparedness for biospheric disasters caused by epidemics: implications for the risk management process

***Abstract:** Paper provides an analytical presentation of the international cooperation in the field of disaster risk reduction and detailed analyses of the legal and institutional framework of the System for prevention and risks reduction of natural and man-made disasters of the Republic of Serbia and consequently, formulation of a proposal to implement the institutional solutions existing in international documents, as well as the experiences, knowledge and good practices in this field acquired in the region and the world. Given the lack of a comprehensive study of these issues and the shaping of theoretical considerations, the major part of the subject of the research is focused*

on an analytical presentation of international cooperation in the field of disaster risk reduction, which provides clear guidance and chances for all countries to better manage the risks of disasters, as well as opportunities for obtaining international assistance. This is particularly important in terms of the accession of the Republic of Serbia and EU membership, wherein the opening of certain chapters will involve insistence on the implementation and harmonization of the legal and institutional framework in the field of disaster risk reduction and emergency management systems.

Key words: *international cooperation, risk reduction, natural disasters.*

РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У ЧАСОПИСУ „БЕЗБЕДНОСТ“ У 2019. ГОДИНИ

Оригинални научни радови

1. Др Снежана Нововић (2019) Мреже и удружења жена запослених у полицији – циљеви, активности и претпоставке успешности, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
2. Стефан Марковић, др Горан Вучковић, др Радивоје Јанковић (2019) Време реаговања на једноставни визелни стимулус код студената Криминалистичко-полицијске академије, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
3. Проф. др Бојан Милисављевић (2019) Место и улога војних аташеа у позитивном дипломатском праву, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.
4. Филип Кукић, Александар Чворовић (2019) Стратешки приступ унапређењу физичке припремљености која је у складу са стандардом за добро здравље полицајаца: осмонедељна интервенција – пилот студија, *Безбедност*, год. 61. Бр. 2.
5. Проф. др Оливер Лајић, проф. др Валентина Баић, Милан Ољача (2019) Дроге за силовање – поједини криминалистички аспекти, информисаност и ставови младих, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.
6. Проф. др Бобан Милојковић, Јован М. Петровић, МА (2019) Геопросторна и временска дистрибуција кривичних дела разбојништва на територији Полицијске управе у Зрењанину 2009–2018, *Безбедност*, год. 61. бр. 3.
7. Борис Кордић, др Лепа Бабић (2019) Опажања и реакције ученика на видео надзор у образовним установама, *Безбедност*, год. 61. бр. 3.
8. Доц. др Жарко Браковић, проф. др Божидар Бановић (2019) Ефикасност надлежних државних органа у откривању и гоњењу учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, *Безбедност*, год. 61. бр. 3.

Прегледни научни радови

1. Проф. др Божидар Форца (2019) Теоријско одређење функција система националне безбедности, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
2. Проф. др Татјана Јованић (2019) Значај и улога приватних стандарда безбедности хране, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
3. МА Ненад Кокосков, проф. др. Елизабета Ристановић (2019) Медицински обавештајни рад, његов значај и перспективе у обавештајно-безбедносном систему Републике Србије, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
4. Др Дарко Димовски, др Иван Милић (2019) Процес упућивања и пријема осуђеника у Казнено поправни завод, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
5. Милош Иветић, Стефан Иветић (2019) Рад полиције у заједници на подручју града Београда – ставови полазника основне полицијске обуке, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
6. Др Наташа Тањевић (2019) Услови боравка у установама за извршење затворских санкција и права лица лишених слободе, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
7. Др Александар Јазић (2019) Превентивна заштита од пожара у појединим државама Европске уније, *Безбедност*, год. 61. бр. 1.
8. Проф. др Младен Милошевић, проф. др Ненад Путник (2019) Специфичности извршења кривичног дела преваре уз коришћење информационо-комуникационих технологија, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.
9. Проф. др Дарко Маринковић проф. др Ненад Милић (2019) Структура и динамика илегалних тржишта у спектру организованог криминала, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.
10. Др Жељко Нинчић (2019) Криминалистичка контрола у функцији супротстављања криминалитету, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.
11. Спасоје Вулевић (2019) Амок ситуације и напади „активног стрелца“ као облик угрожавања безбедности, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.
12. Проф. др Светлана Ристовић (2019) Српска полиција и међународна полицијска сарадња – од почетака до европских интеграција, *Безбедност*, год. 61. бр. 2.

13. Душан Станковић (2019) Процес лиценцирања службеника приватног обезбеђења у Републици Србији, Безбедност, год. 61. бр. 2.
14. Катарина Томашевић, Илија Рацић (2019), Рад полиције заснован на примени полицијско-обавештајног модела, Безбедност, год. 61. бр. 3.
15. Проф. др Владимир Обрадовић, Ивана Лечовски-Милојкић, др Исидора Љумовић (2019), Примена новог модела оцењивања полицијских службеника, Безбедност, год. 61. бр. 3.
16. Проф. др Звонимир Ивановић, проф. др Александар Чудан (2019), Говор мржње, случајеви миграната – анализа постојања у српском дискурсу, Безбедност, год. 61. бр. 3.
17. Др Јасмина Гачић, др Марија Мићовић (2019), Психосоцијална помоћ у катастрофама, Безбедност, год. 61. бр. 3.
18. Доц. др Саша М. Марковић (2019) Стратешко одлучивање у полицији и примена полицијско-обавештајног модела, Безбедност, год. 61. бр. 3.
19. Проф. др Жаклина Спалевић, Милош Арсић МА, (2019), Преглед истражних радњи као активности прикупљања доказа у кривично процесном праву Републике Србије, Безбедност, год. 61. бр. 3.
20. Милета Милашиновић, (2019), Међународна сарадња и смањење ризика од елементарних непогода, Безбедност, год. 61. бр. 3.

РЕЦЕНЗЕНТИ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА У 2019. ГОДИНИ

1. Доц. др Синиша Достић, Министарство унутрашњих послова Републике Србије;
2. Доц. др Владимир Шебек, Министарство унутрашњих послова Републике Србије;
3. Др Жељко Нинчић, Министарство унутрашњих послова Републике Србије;
4. Др Бојан Митровић, Министарство унутрашњих послова Републике Србије;
5. Проф. др Бојан Милисављевић, Правни факултет Универзитета у Београду;
6. Проф. др Горан Илић, Правни факултет, Универзитета у Београду;
7. Проф. др Мирјана Дреновак, Правни факултет Универзитета у Београду;
8. Проф. др Миомира Костић, Правни факултет Универзитета у Нишу;
9. Доц. др Милан Палевић, Правни факултет, Универзитета у Крагујевцу;
10. Проф. др Снежана Соковић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу;
11. Проф. др Миливоје Допсај, Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду;
12. Проф. др Божидар Бановић, Факултет безбедности Универзитета у Београду;
13. Др Зоран Кековић, Факултет безбедности Универзитета у Београду;
14. Озрен Цугурски, Факултет безбедности Универзитета у Београду, професор у пензији;
15. Проф. др Зоран Јефтић, Факултет безбедности Универзитета у Београду;
16. Др Владимир Јаковљевић, Факултет безбедности Универзитета у Београду;
17. Проф. др Слађана Јовић, Факултет безбедности Универзитета у Београду;

18. Доц. др Здравко Грујић, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици;
19. Проф. др Војин Пилиповић, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић у Новом Саду;
20. Проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право Универзитет „Унион – Никола Тесла“ у Београду;
21. Проф. др Јованка Шарановић, Министарство одбране, Институт за стратегијска истраживања у Београду;
22. Проф. др Бранко Крга, Институт за стратегијска истраживања Факултета за дипломатију и безбедност у Београду, хонорарно;
23. Проф. др Радосав Гађиновић, Институт за политичке студије у Београду;
24. Др Марко Новаковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду у Београду;
25. Михајло Вучић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду у Београду;
26. Александар Јазић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду у Београду;
27. Др Снежана Нововић, пензионисани радник Министарства унутрашњих послова Републике Србије;
28. Доц. др Божидар Оташевић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
29. Проф. др Милан Жарковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
30. Проф. др Драган Млађан, Криминалистичко-полицијски универзитет;
31. Проф. др Бобан Милојковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
32. Проф. др Ђорђе Ђорђевић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
33. Проф. др Саша Мијалковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
34. Проф. др Жељко Никач, Криминалистичко-полицијски универзитет;
35. Проф. др Дарко Маринковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;

36. Проф. др Ненад Коропановски, Криминалистичко-полицијски универзитет;
37. Проф. др Славиша Вуковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
38. Проф. др Зорица Вукашиновић-Радојичић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
39. Проф. др Ненад Милић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
40. Проф. др Оливер Лајић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
41. Доц. др Данијела Спасић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
42. Доц. др Бојан Јанковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
43. Доц. др Саша Марковић, Криминалистичко-полицијски универзитет;
44. Др Дејан Бошковић, Криминалистичко-полицијски универзитет.

Уредништво се захваљује ауторима, рецензентима и стручној редакцији који су својим радом допринели његовом квалитету, уз жељу, да сарадњу наставимо и у наредним годинама.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије „Безбедност“ објављује научне и стручне радове из подручја наука о безбедности, на српском и енглеском језику, који претходно нису објављивани. Часопис излази три пута годишње.

Текст рукописа би требало да буде урађен на рачунару (фонт TimesNewRoman, ћирилично писмо, величина слова 14 pt за наслов –bold, 12 pt за основни текст, 65 словних знакова у једном реду, од 26 до 30 редова на једној страници, стандардне маргине). Научни и стручни радови могу да буду обима до 16 страна (30.000 знакова укључујући размаке). Прикази нових књига из области наука о безбедности могу бити обима до три стране.

Рукописи се достављају Уредништву у електронском облику, у формату Word-а. Имена аутора, назив и седиште институција у којима раде, наводе се пре наслова рада, а контакт подаци, адреса или е-адреса даје се у напомени при дну прве странице чланка.

Рад треба да садржи: апстракт, кључне речи, текст чланка, закључак, литературу и резиме на енглеском језику. Код оригиналних научних радова апстракт садржи циљ истраживања, методе, резултате и закључак (од 100 до 250 речи које читаоцу омогућавају да брзо и тачно оцени релевантност чланка кроз кратак информативни приказ). Апстракт на српском језику би требало да стоји између заглавља (име аутора и наслов рада) и кључних речи. После апстракта налазе се кључне речи (до пет) на српском и енглеском језику.

Након апстракта следи текст чланка чију структуру за оригиналне научне радове чини: увод, материјал и методи, резултати, дискусија и закључак.

Код прегледних и стручних радова структуру текста чини увод, поднаслови, закључак и литература. Називи подналова у раду пишу се фонтом величине 12pt, bold, центрирано на средини и без коришћења редних бројева.

Резиме на енглеском језику иде на крају текста, после одељка Литература, са називом рада (величина фонта 14 pt –bold, текст 12pt –italic). Резиме на енглеском језику даје се у проширеном облику (300-400 речи) са детаљнијим презентовањем резултата истраживања.

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру којег је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекта или програм наводи се у посебној назнаци при дну прве стране чланка.

У случају да рад садржи илустрације, табеле, графиконе, фотографије и сл., неопходно је Уредништву доставити квалитетно припремљене прилоге у електронском облику одвојено од рада (препоручује се да се при-

лози прво експортују у посебан фолдер, а потом импортују у текст и шаљу уз рад одвојено како би сачували графички квалитет). Табеларни и графички прикази требало би да буду дати на једнообразан начин, с тим што се називи табела пишу изнад, а називи графичких приказа испод. Прикази се могу дати и у виду посебног прилога на крају чланка, с тим што је потребно у тексту нагласити позивање на њихов садржај (Прилог 1, Прилог 2, ...). Пожељно је да наслови свих приказа буду дати двојезично, на српском и на енглеском језику (величина фонта 11 pt, italic), у формату JPEG или EPS, и да њихова резолуција износи минимум 300 dpi. За графичке прилоге урађене у Excel-у и другим апликативним софтверима треба користити различите растерске тонове црне боје.

Фусноте (напомене) користити само за суштинска запажања, нужне пропратне коментаре, упућивање на корисну литературу (*Више о томе ...*) и назнаке о коришћеним помоћним изворима (на пример, о научној грађи, законској регулативи, приручницима, документима, извештајима итд.), али не могу бити замена за цитирану литературу.

Цитате (навођење) у тексту не обележавати фуснотама, већ на крају цитата или при позивању на нечије дело (Мијалковић, 2006). Обавеза је аутора да се приликом позивања на изворе у оквиру чланка, тј. цитирања других аутора, њихова имена пишу у оригиналу, са годином објављеног рада и бројем странице у загради, која је одвојена једним табулатором након знака интерпункције – дветачке (Мијалковић, 2009: 147), а уколико се цитира више од два аутора, тада се у тексту помиње само први уз скраћеницу: et al. (Урошевић et al., 2009: 92). Зарезом се одваја аутор од године издања, а тачка-зарезом (;) различити аутори различитих дела (Симоновић, 2012; Ђорђевић, 2013), при чему се низ референци даје абecedним редом у оквиру једног пара заграда. Број стране се од године издања одваја двотачком (:). Ако се наводи исти аутор са више радова у једној години, тада се уз наредне радове додају абecedна слова поред године, као на пример: (Милојковић, 2013a), (Милојковић, 2013b) итд. Страна имена у тексту би требало транскрибовати на српски језик, с тим што се у загради наведе име у оригиналу. Референце у заградама би требало писати у оригиналу.

Ако је аутор институција или се ради о колективном носиоцу ауторских права, наводи се минимум података неопходан за идентификацију (Републички завод за статистику, 2009).

Приликом цитирања извора са Интернета наводи се Интернет адреса (<http://www...>) и, због сталне измене www окружења, датум када је текст скинут са мреже. За референце у електронском облику потребно је нагласити да се ради о електронском извору – Електронска верзија и/или Интернет адреса.

Од суштинске је важности да се цитати у тексту и листа библиографских јединица на крају текста у потпуности слажу. Сваки цитат из текста мора да се нађе на листи библиографских јединица и обрнуто. Такође, само цитати из текста је потребно да буду на листи библиографских јединица.

У списку литературе радови се наводе у оригиналу (референце се не преводе на језик рада), са нумерацијом, абecedним редом по презименима аутора и то на следећи начин:

Врста рада	Референце
Часопис	Симоновић, Б. (2009). Стандардизација и акредитација као једанодначина професионализације полиције и криминалистичке службе. <i>Безбедност</i> , 51(1-2): 236-253.
Монографија	Мијалковић, С. (2009). <i>Национална безбедност</i> . Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
Зборник радова	Бановић, Б., Маринковић, Д., (2005). <i>Специјалне истражне радње и нове тенденције у савременој науци кривичног права</i> , У Зборник радова „Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство“, XLII Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ, Златибор-Београд, стр. 509-543.
Законски прописи	<i>Закон о полицији</i> , Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005, 63/2009 - Одлука УС 92/2011 и 64/2015.
Е-извор	Witkowski, J., (2002). <i>Can Juries Really Believe What They See? New Foundational Requirements for the Authentication of Digital Images</i> , Journal of Law & Policy, 10: 267, http://law.wustl.edu/Journal/10/p267_Witkowski_book_pages.pdf . доступан 10. 1. 2010.

Наслови цитираних домаћих часописа, монографија, уџбеника и зборника радова дају се у оригиналном, пуном облику, али никако у преведеном облику.

Рукописи подлежу анонимној рецензији два рецензента. Уредништво задржава уређивачко право да на основу рецензије, актуелности рада, увида у рад и вођене евиденције одлучи да ли ће, када и у ком обиму рад бити објављен. Објављени радови се хонораришу, а необјављени се не враћају ауторима. Могуће примедбе и сугестије рецензента и/или уредника достављају се ауторима ради исправке.

Аутори би уз рад требало Уредништву да доставе: пуно име и презиме, адресу, е-mail, број телефона, фотокопију личне карте и чековне картице. Рукописе слати на адресу: Уредништво часописа „Безбедност“, Булевар Зорана Ђинђића 104, 11070 Београд, телефон: 011/3148-734, телефакс: 011/3148-749, е-mail: upobr@mup.gov.rs

Позивамо све досадашње и нове ауторе да својим стручним, научним прилозима обогате садржај нашег, у научној и стручној јавности већ афирмисаног часописа са дугогодишњом традицијом, а у заједничком циљу да се унапреди полицијска пракса, подигне ниво безбедносне културе, и обезбеди праћење савремених научних и стручних достигнућа у безбедносној проблематици. Такође, напомињемо да је могућ заједнички – коауторски наступ страних и домаћих аутора, односно, дасе у часопису „Безбедност“ коауторски могу објављивати само оригинални научни радови.

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ЧАСОПИСА „БЕЗБЕДНОСТ“
доц. др Божидар Оташевић